НАПАГАТОВЕ

1933

№ 2-3.

ПРАЛЕТАРЫ ЎСІХ КРАІН, ЗЛУЧАЙЦЕСЯ!

НАПАГАТОВЕ

ШТОМЕСЯЧНАЯ ВАЕННА-АБАРОНЧАЯ ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКАЯ ЧАСОПІСЬ— ОРГАН АРГКАМІТЭТУ САЮЗУ САВЕЦКІХ ПІСЬМЕНЬНІКАЎ БССР

ПАД РЭДАКЦЫЯЙ
Л. АРАНШТАМА (адказны рэдактар),
АНДРЭЯ АЛЕКСАНДРОВІЧА,
Л. БЭНДЭ (намесьнік рэдактара),
Ф. ГОЛЬДМАНА,
К. КРАПІВЫ
і В. ШАПАВАЛАВА

№ 2-3

ЛЮТЫ—САКАВІК
1933

ДЗЯРЖАЎНАЕ ВАЕННАЕ ВЫДАВЕЦТВА БССР
МЕНСК—1933

ЗЬМЕСТ

Клубам и эстрадам

Крытыка і публіцыстыка

Бібліяграфія

К. Е. ВАРАШЫЛАЎ

ПЯЦІГОДКА ЎМАЦАВАЛА АБАРОНУ СССР[1])

Чырвоная армія разьвівалася і расла разам з ростам пралетарскай дзяржавы, не адстаючы ад узроўню разьвіцьця прадукцыйных сіл краіны і яе тэхнікі. Інакш і не магло быць. Наша армія існуе для абароны сацыялістычнай бацькаўшчыны. Наша дзяржава, абкружаная варожым колам імпэрыялістаў, ня зможа існаваць ніводнага дня без сваёй добра ўзброенай і моцнай ва ўсіх адносінах арміі. З гэтай прычыны наша партыя, яе ЦК, наш правадыр т. Сталін заўсёды ўдзялялі і ўдзяляюць вялікую ўвагу Чырвонай арміі. Вось чаму ў пяцігадовым пляне не маглі не знайсьці і знайшлі адлюстраваньне інтарэсы абароны Савецкай дзяржавы.

На працягу ўсіх год нашага з вамі існаваньня мы стараліся як мага лепш выконваць ускладзеныя на нас адказныя задачы. Мы заўсёды заяўлялі нашай партыі, рабочай клясе і працоўнаму сялянству, што мы, Чырвоная армія, выканаем свой абавязак, што мы, ні пры якіх умовах не дапусьцім клясавых ворагаў парушыць недатыкальнасьць савецкіх граніц. Гэтыя заявы былі абсалютна праўдзівымі. Наша Чырвоная армія, клясавая армія рабочых і сялян, заўсёды была моцнай сваім выключным палітычна-маральным станам, сваім духам, сваёй высокай рэвалюцыйнай сьвядомасьцю. Але ўсе мы адчувалі і асабліва тыя з нас, што сядзелі наверсе ў кіраўніцтве, што за гэтым духам была вельмі слабая, кажучы фігуральна, матэрыя. Старая армія, ад якой насьледвала сваё ўзбраеньне Чырвоная армія, была самай адсталай арміяй у Эўропе.

У час грамадзянскай вайны тэхніка Чырвонай арміі паляпшалася толькі за кошт таго ўзбраеньня, якое адбіралася ў бай ў белагвардзейцаў і замежных інтэрвэнтаў. У гады пасьля грамадзянскай вайны, у аднаўленчы пэрыяд узбраеньне Чырвонай арміі амаль не зьмянілася. Гэта тлу-

---

[1]) З дакладу аб выніках студзеньскага аб'яднанага пленуму ЦК і ЦКК ЎсеКП(б) на сходзе партактыву Маскоўскага гарнізону 20 студзеня 1933 г.

мачылася, па-першае, тым што ў краіне яшчэ ня была створана прамысловая база, здольная вырашыць гэтае вялізнае пытаньне, а, па-другое, тым, што ад старой арміі нам не засталося амаль ніякіх кваліфікаваных кадраў, якія маглі-б працаваць у галіне ваеннай тэхнікі. Амаль усе ўзоры ўзбраеньня старай арміі былі набыты за мяжой. **Таму асноўнай задачай пяцігодкі ў галіне абароны было тэхнічнае пераўзбраеньне Чырвонай арміі на базе пасьпяховага росту нашай індустрыі. Таму галоўнейшым зьместам нашай работы была тэхнічная рэканструкцыя Чырвонай арміі на базе новага ўзбраеньня, якое паступала з нашых заводаў.**

Вынікі нашай работы ў гэтай галіне ня меншыя, чым у другіх галінах. Чырвоная армія канца пяцігодкі зусім не падобна на Чырвоную армію 1927-28 г.г., таксама як наша краіна з яе новай эканамічнай геаграфіяй, новымі індустрыяльнымі цэнтрамі, новымі прамысловымі гігантамі, саўгасамі і калгасамі, зусім не падобна на СССР канца 1927 і пачатку 1928 г. Як і ва ўсім выкананьні першага пяцігадовага пляну сацыялістычнага будаўніцтва, так і ў гэтай спэцыяльнай галіне—будаўніцтве Чырвонай арміі і яе тэхнічным пераўзбраеньні неабходна асобна адзначыць і асобна падкрэсьліць выключную ролю т. **Сталіна**. Разумеючы выключную важнасьць для суцэльнасьці нашай дзяржавы, для пасьпяховасьці будаўніцтва сацыялізму моцнай узброенай абароны, валодаючы шырокімі ведамі ў ваеннай справе і найбагацейшым баявым вопытам у грамадзянскую вайну, т. **Сталін** прымаў заўсёды асабісты і непасрэдны ўдзел ва ўсіх пытаньнях, зьвязаных з тэхнічнай рэканструкцыяй арміі, з яе пераўзбраеньнем на новай тэхнічнай базе.

Што-ж мы маем у галіне тэхнічнага ўзбагачэньня арміі ў даны момант?

Ну, пачнем хаця-б з **кулямётнага ўзбраеньня**. Усім вам вядома значэньне кулямётнага агню ў сучаснай абароне. Кажучы проста, сучасная абарона не магчыма без насычэньня кулямётнай зброяй самых markdown розн настайных вайсковых падраздзяленьняў, да самых дробных уключна. Гэта было прычынай таго, што ў канцы імпэрыялістычнай

вайны і пасьля яе, побач з цяжкімі станкавымі кулямётамі, зьявіліся ручныя, зэнітныя, буйнакалібравыя і другія кулямёты, якія павінны выконваць у абароне тую ці іншую функцыю (абарона ад наступаючай жывой сілы, абарона ад авіяцыі, абарона ад бронятанкавых сродкаў і т. д. і т. д.). Наша Чырвоная армія яшчэ ў 1928 г. у кулямётным узброеньні ня мела нічога, акрамя добрага станкавага кулямёта, старога „Максіма“, ды і то параўнаўча ў невялікай колькасьці. Свайго ручнога кулямёта Чырвоная армія ня мела, і на яе ўзбраеньні былі розныя замежныя сыстэмы (Шош, Льюіс і Кольт). Усе гэтыя кулямёты ўяўлялі сабой ня толькі тэхнічна застарэлыя тыпы, але былі расстраляны, ня мелі належнай колькасьці запасных частак і наогул былі малабаяздольнай зброяй. Горш за ўсё было тое, што ў нас ня было сур'ёзнай, моцнай збройнай базы.

Тым больш вядома ў нас ня было сваіх авіяцыйных кулямётаў, ня было зэнітных кулямётаў, зусім ня было танкавых кулямётаў. І таму ўсе нашыя намаганьні ў пяцігадовым пляне пераўзбраеньня арміі перш за ўсё былі накіраваны да таго, каб забясьпечыць Чырвоную армію сучаснай магутнай кулямётнай зброяй.

У выніку работы ў гэтай галіне мы маем свой, які ня горш за сучасныя замежныя ўзоры, ручны кулямёт, авіяцыйны кулямёт, танкавы кулямёт і свае кулямётныя зэнітныя ўстаноўкі. Больш таго, у працэсе канструктарскай і вынаходніцкай работы па стралковаму і кулямётнаму ўзбраеньню мы стварылі моцныя кадры спэцыялістаў, майстроў-зброўнікаў, тэхнікаў, маладых інжынэраў, якія працягваюць займацца далейшымі вынаходжаньнямі ў гэтай галіне.

Як я ўжо казаў, ад старай арміі нам не засталося канструктарскіх кадраў. Мы сабралі іх на асобных заводах, галоўным чынам старых збройных майстроў, тэхнікаў, рабочых, арганізавалі іх, дапамаглі ім у іхняй цяжэйшай рабоце, далі ім сваю камуністычную тэхнічна-пісьменную моладзь, і ў выніку мы стварылі такую высокую кулямётназбройную культуру, якая без усялякага перавялічэньня дае нам магчымасьць вырашаць усе пытаньні, якія стаяць перад Чырвонай арміяй у тэхніцы стралковай справы. Зараз мы

маем самазарадную вінтоўку, маем некалькі ўзораў аўтаматычнай вінтоўкі, кулямёта-пісталета, аўтаматычнага пісталету і т. д.

Нашы маладыя савецкія канструктары ўпарта і пасьпяхова працуюць, наганяючы хуткую эўрапэйскую і амэрыканскую стралковую тэхніку.

У вырашэньні кулямётнай праблемы адыграў, побач з другімі канструктарамі, галоўнейшую ролю канструктар Дзегцяроў, які ўзнагароджан ЦВК ордэнам Працоўнага Чырвонага Сьцягу. Тав. Дзегцярову армія абавязана шматчым.

Але мы ня толькі стварылі за гэтую пяцігодку новыя ўзоры стралковага і кулямётнага ўзбраеньня, мы стварылі новыя прамысловыя базы, якія здолеюць выканаць усе нашыя патрабаваньні, здолеюць даць Чырвонай арміі дастатковую колькасьць так неабходнай ёй аўтаматычнай зброі ў выпадку нападу ворагаў на СССР.

Яшчэ горш стаяла справа раней у Чырвонай арміі з артылерыйскім узбраеньнем. Значэньне артылерыйскіх сродкаў змаганьня ў сучасным баі ўсім вам вядома. Вам таксама вядома і тое, што пасьля імпэрыялістычнай вайны ўсе буржуазныя арміі надзвычайна шмат працуюць у галіне ўдасканаленьня і канструкцыі новых сыстэм артылерыі. Амаль усе арміі і француская, і ангельская, і амэрыканская, і італьянская—ня толькі модэрнізавалі сваю старую артылерыю, выціснулі з яе ўсё, што можна выціснуць у сэнсе дальнасьці і ўбойнасьці, але і зьмянілі карэнным чынам суадносіны між асобнымі родамі артылерыі ў бок павялічэньня колькасьці гаўбіц і распрацавалі цэлы рад новых узораў.

Наша становішча ў гэтай галіне было ня менш цяжкім, чымся ў стралковым і кулямётным узбраеньні. Там, сярод старых рабочых кадраў-збройнікаў, мы змаглі адшукаць рад таленавітых вынаходцаў-самародкаў прыкладна, як Токараў, Дзегцяроў, навакол якіх аб'ядналіся нашы маладыя камуністычныя тэхнічныя кадры.

У галіне-ж артылерыйскага ўзбраеньня ў нас амаль ня было ніякіх канструктараў. Тое, што засталося ад старай арміі, ці вымерла, ці было не асабліва пісьменным, ці наўмысьля шкодзіла нам, затрымліваючы нашы работы па

пераўзбраеньні артылерыі. Засталіся літаральна адзінкі ад старых тэхнічных кадраў. На пустым месцы мы павінны былі ствараць канструктарскія кадры, арганізоўваць канструктарскія бюро, ставіць наноў надзвычайна складаную і тэхнічна-высокакваліфікаваную работу.

Тым больш мы павінны асабліва цаніць посьпехі, якія дасягнуты ў справе артылерыйскага пераўзбраеньня. Праўда, поўнасьцю задачы артылерыйскага пераўзбраеньня Чырвонай арміі намі яшчэ ня вырашаны. Перад намі яшчэ вялікая работа.

За гэты час мы модэрнізавалі нашу старую артылерыю, дабіўшыся ад яе такой магутнасьці (па дальнасьці і ўбойнасьці), што яна зараз не адстае ад эўрапейскіх узораў. Мы стварылі (г. зн. сканструявалі і паставілі на вытворчасьць) свае новыя сыстэмы цяжкой артылерыі, мы паставілі на вытворчасьць новую сыстэму зэнітнай артылерыі. Мы стварылі (г. зн. сканструявалі і паставілі на вытворчасьць) дробнакалібравую артылерыю. Мы зараз маем у вайсковых падразьдзяленьнях процьтанкавую гармату, маем асобныя сыстэмы гармат для суправаджэньня дробных падразьдзяленьняў пяхоты і для барацьбы з кулямётнымі гнёздамі праціўніка на кароткіх дыстанцыях.

Акрамя таго ў выніку работы нашых канструктараў мы маем вельмі вялікую колькасьць рознастайных новых артылерыйскіх сыстэм у тэй ці іншай ступені гатоўнасьці. Шмат якія з іх ужо выпрабаваны, паказалі бліскучыя вынікі і зараз вырабляюцца на нашых заводах.

Але што зьяўляецца самым галоўным дасягненьнем у гэтай галіне? Мы стварылі ў першую пяцігодку магутную базу для вытворчасьці артылерыі, стварылі моцныя канструктарскія бюро, выхавалі кваліфікаваных тэхнікаў і інжынэраў, стварылі на нашых заводах такую артылерыйскую культуру, якая дасьць нам магчымасьць вырашыць усе пытаньні ў галіне артылерыйскага ўзбраеньня нашай Чырвонай арміі.

Т. т. Маханаў, Магдасеяў, Сідарэнка і рад іншых маладых інжынэраў зьяўляюцца нашым гонарам.

Гэта яны ўмела і ўпарта працуюць над сучасным артылерыйскім узбраеньнем сваей рабоча-сялянскай Чырвонай арміі.

Вакол іх ствараюцца і выхоўваюцца новыя кваліфікаваныя кадры інжынэраў і тэхнікаў.

І нарэшце да 1928 г. у нас было ня зусім добра ў сэнсе знараднага запасу. У працілегласьць стралковаму і артылерыйскаму ўзбраеньню нам засталіся ад старай арміі значныя запасы артылерыйскіх стрэлаў. Але ўсе яны знаходзіліся ў дужа занядбаным стане, былі раскіданы па розных складах, не скамплектаваны, забясьпечаны застарэлымі трубкамі і ўзрывацелямі, што значна зьмяншала іх ўбойную магутнасьць. Дзякуючы праробленай намі за гэтыя 4 гады вялізнай рабоце мы прывялі наш запас артылерыйскіх стрэлаў у поўны парадак.

Чырвоная армія зусім ня мела танкавага ўзбраеньня. Нельга-ж было лічыць на самай справе танкавым узбраеньнем некалькі дзесяткаў танкаў, пры тым рознастайных марак і ўзораў, адбітых намі ў Дзянікіна, Урангеля. Юдзеніча і на іншых франтох у белагвардзейцаў і інтэрвэнтаў у часе грамадзянскай вайны. Аднак, да 1929 г., гэтыя некалькі дзесяткаў танкаў былі тымі адзінымі ўзорамі; на якіх „адукоўвалася“ і вучылася ўся Чырвоная армія. Гэтыя танкі мы паказвалі на парадах, яны выклікалі натуральна ўсьмешкі ва ўсіх замежных прадстаўнікоў, якія прысутнічалі на гэтых парадах. Нам-жа было не да ўсьмешак. Значэньне танкавай зброі ў сучасным баі ўсім вядома, яно вялізарнае. Сучасны фронт, насычаны да крайнасьці кулямётным агнём, наўрад ці можа быць прабіты без дапамогі танкаў. Гэтым тлумачыцца і тая асаблівая ўвага, якою карыстаецца ва ўсіх буржуазных арміях танкавая справа. Гэтым тлумачыцца тая вялізарная работа, якая вядзецца замежнымі арміямі па дасьледваньні тэхнічных і апэратыўна-тактычных уласьцівасьцяй танкавай зброі ў розных яе формах і камбінацыях. Усе гэтыя „Рэно“, „Рыкардо“ ды інш. сыстэмы, якімі мы шчасьліва авалодалі, былі вядома не баявой зброяй, а зусім непатрэбным хламам. У 1927 г. нам удалося сканструяваць свой усім вам вядомы танк, але гэты танк быў няўдалы і па сваёй баявой якасьці недалёка адышоў ад старых „Рэно“.

Неабходна было рабіць нейкія надзвычайныя захады. Цяжкасьць заключалася ў тым, што да 1928 г. у нас ня было ні аўтамабільнай, ні трактарнай прамысловасьці. Зусім відавочна, што мы ня мелі ніякіх тэхнічных кадраў, якія здолелі-б выгадаваць нашу Савецкую танкавую культуру.

За гэтым нам давялося стаць—і мы зрабілі зусім правільна—на шлях набыцьця замежных узораў. У выніку вялізнай напружанасьці сваіх сіл мы паставілі ў нас у краіне на вытворчасьць сучасныя танкі. І ня толькі паставілі на вытворчасьць, ня толькі стварылі танкавыя вытворчыя базы, але ўжо выхавалі на гэтай рабоце кадры кваліфікаваных канструктараў—т.т. Барыкаў, Лебедзеў, Тоскін ды інш.—і кваліфікаваных рабочых, якія, як і трэба было чакаць, ужо далі нам некалькі сваіх арыгінальных канструкцый, што ня ўступаюць вядомым замежным ўзорам. Мы зараз ужо можам без перавялічэньня сказаць, што за гэтыя чатыры гады мы поўнасьцю асвоілі і на вытворчасьці і ў арміі сучасную танкавую зброю.

Некалькі слоў пра авіяцыю. Наша авіяцыя ўжо ў 1928 г. ня была слабой. У гэтай галіне мы вельмі многа працавалі раней і да пачатку першай пяцігодкі дасягнулі значных посьпехаў. Але якасьць нашых самалётаў і матораў у адносінах іхняй высотнасьці, груза-пад'ёмнасьці і радыусу дзеяньня працягвала адставаць ад сусьветнай авіяцыйнай тэхнікі.

За гэтыя чатыры гады ў галіне самалётабудаўніцтва мы шагнулі ўперад. Мы стварылі авіяцыйную прамысловасьць. Аднак па якасьці авіяцыйнай прадукцыі мы яшчэ не дагналі сучасную сусьветную тэхніку. Таксама як і раней, мы ўсё яшчэ адстаём у маторабудаўніцтве. Аднак у гэтым адставаньні зараз няма ўжо нічога падобнага на тое, што было ў 1928 г. У сучасны момант мы маем некалькі сваіх сучасных узораў авіяцыйных матораў, з якіх некаторыя ўжо ставяцца на масавую вытворчасьць. Мы маем значна памацнеўшы і ўзросшы кадр авіяцыйных канструктараў. У нас ёсьць поўная ўпэўненасьць, што ў бліжэйшае пяцігодзьдзе мы выйдзем на ўзровень сусьветнай авіяцыйнай тэхнікі і створым усе ўмовы для таго, каб у гэтай галіне быць наперадзе другіх. Нашы авіяцыйныя інжынэры-канструктары, накшталт т.т. Туполева, Калініна ды інш. канструктараў маторабудаўніцтва накшталт т.т. Мікуліна, Назарава ды інш., будуць гэтаму зарукай. Яны справай пацьвярджаюць мае словы.

Толькі два словы пра наш морскі флёт.

Зразумела пяцігодка не абышла і нашыя морскія сілы. За гэтыя чатыры гады мы адрамантавалі ўвесь суднавы састаў, зрабілі некаторую мадэрнізацыю нашых лінейных

караблёў, узмацнілі крыху падводны флёт і ўзмацнілі нашую берагавую абарону. Лічны · састаў флёту значна вырас, кваліфікаваўся, акрэп ў авалодваньні складанай морскай тэхнікай. За першую пяцігодку значна разгарнулася наша суднабудаўнічая база.

Уся гэтая работа па тэхнічным пераўзбраеньні Чырвонай арміі была нялёгкай ня толькі для нас—ваенных працаўнікоў: яна вельмі дорага каштавала нашай дзяржаве. Дзяржава патраціла на гэтую справу не малыя сродкі. Я маю на ўвазе толькі выдаткі, якія зьвязаны з аплатай тэхнікі, што ідзе на ўзбраеньне рабоча-сялянскай Чырвонай арміі, бяз уліку тых сродкаў, якія затрачаны на стварэньне вытворчай базы.

Мы ў 1927—1928 гг. на тэхніку затрачвалі ўжо вялікія сродкі, а вось для таго, каб зрабіць пераварот ва ўзбраеньні нашай арміі, пра які я дакладваў, трэба было затраціць яшчэ значна больш. Гэта дало нам магчымасьць тэхнічна рэканструяваць Чырвоную армію, зрабіць яе моцнай ня толькі бальшавіцкім духам, арганізаванасьцю і дысцыплінай, але і сваёй савецкай ваеннай тэхнікай, у тым ліку такой складанай, як авіяцыя і танкі.

І нарэшце апошняе пытаньне, якое нас з вамі пэрсанальна тычыцца,—гэта пытаньне аб кадрах. Чым складаней і рознастайней тэхніка, тым складаней яе скарыстаньне, тым цяжэй кіраўніцтва гэтай тэхнікай, тым больш вядома павінны быць падрыхтаваны кадры.

Тэхніка ня толькі ў многа разоў узмацняе нашу абарону, яна прад'яўляе да нас, армейскіх работнікаў, вялізарныя патрабаваньні. Новая тэхніка патрабуе ад усіх нас сталай работы над сабой, вывучэньня гэтай тэхнікі, яе засваеньня, набыцьця цьвёрдых навыкаў для баявой работы з гэтай тэхнікай.

Ці ўсё ў нас добра і гладка ў гэтай галіне? На жаль гэтага сказаць пакуль што нельга. Возьмем хаця-б нашу авіяцыю, у пачатку лётнага пэрыяду мінулага году мы мелі ў ёй успышку аварыйнасьці, якая пацягнула за сабой людзкія афяры і страты ў матэрыяльнай частцы. Гэта здарылася таму, што нашы лётнікі яшчэ не ў дасканальнасьці валодаюць тэхнікай, а тэхніка зрабілася вельмі складанай і яна жорстка карае тых, хто ня ўмее ёю кіраваць, хто не дастаткова цьвёрда яе засвоіў, хто з прахладцам падыходзіць да яе скарыстаньня. Чалавек зьяўляецца стварыцелем

тварцом усіх машын, усёй тэхнікі, але калі вы ажыўляеце пры дапамозе бэнзыну гэтую тэхніку—авіяцыйны матор, скажам, ён можа разарваць на часткі, ператрушчыць усе косьці і зьнішчыць свайго стварыцеля, калі ён, гэты „стварыцель", не навучыўся ім кіраваць, ня ведае яго дасканала, да дробязяй, як трэба. І, наадварот, самая складаная, самая магутная машына робіцца паслухмянай прыладай у руках тэхнічна-пісьменных людзей. Зараз нашы авіятары падцягнуліся, няшчасных выпадкаў стала мала. Работа пачалаісьці лепш. Значыцца тэхніку падпарадкавалі сабе, закілзалі яе, кіруюць ёю як належыць, добра, па-бальшавіцку.

Ня ўсё добра абстаіць у нас і ў танкавай справе. Праўда, ёсьць упэўненасьць, што дзякуючы загадзя зробленым захадам у танкавай справе мы ўнікнем тых памылак і няўдач, якія мы мелі ў авіяцыі. Але аднак і там першапачаткова накапляемы вопыт праводзіцца з накладнымі выдаткамі, якія ў залежнасьці ад нашай арганізаванасьці, ад нашага ўменьня валодаць гэтай тэхнікай могуць быць ці нязначнымі, ці надта вялікімі.

Тут на гэтым сходзе, няма чаго даводзіць, што наш абавязак перад партыяй, перад рабочай клясай, перад усімі працоўнымі заключаецца ў тым, каб авалодаць па-сапраўднаму новай тэхнікай, якую дала нам краіна, якая так дорага каштуе і так пільна нам патрэбна.

Што намі зроблена за першую пяцігодку па падрыхтоўцы і ўдасканаленьні кадраў Чырвонай арміі?

Перш за ўсё тэхнічна забясьпечаная армія патрабуе вялікай колькасьці тэхнікаў, інжынэраў і камандзіраў з агульнай вышэйшай ваеннай адукацыяй. Гэты асабовы састаў, як вам вядома, мы рыхтуем у ваенных акадэміях. У 1928 г. ва ўсіх ваенных акадэміях мы вывучылі 3198 слухачоў. У 1932 г. мы сцэцыялізавалі нашы акадэміі і павялічылі іх лік, адпаведна павялічыўся састаў слухачоў. Намі прыняты неабходныя меры па ўзмацненьні нашай вышэйшай школы падрыхтаваным, кваліфікаваным і палітычна-сьпелым моцным прафэсарскім і выкладчыцкім саставам. Вынікі работы акадэмій армія адчуе ў поўнай меры ў бліжэйшыя гады. Насычэньне нашых часьцей адукаванымі інжынэрна-тэхнічнымі кадрамі зьявіцца галоўнейшай зарукай таго, што тая тэхніка, якая ідзе ў армію, будзе знаходзіцца ў ёй у належным парадку і будзе ўмела скарыстоўвацца ў інтарэсах абароны краіны.

Але тэхнічна па-новаму аснашчоная армія патрабуе ня толькі вышэйшага кваліфікаванага саставу, ёй патрэбен другой якасьці і сярэдні начальніцкі састаў. Нашы ваенныя школы за мінулую пяцігодку падупалі вялікай зьмене. Вырасьлі спэцыяльныя школы—авіяцыйныя, танкавыя, інжынэрныя і тэхнічныя. Надзвычайна важным зьяўляецца навучэньне і выхаваньне ў гэтых школах паставіць на належную вышыню, каб атрымаць сапраўды добрых камандзіраў і тэхнікаў ня толькі ў сэнсе тэхнічнай іхняй пісьменнасьці, але і ў сэнсе іх клясавай вытрыманасьці і адданасьці нашай партыі.

У самой арміі за мінулую пяцігодку адбыліся зьмены ў разьмеркаваньні каманднага саставу па родах войск у адпаведнасьці з тэхнічнай рэканструкцыяй Чырвонай арміі. Так у пяхоце колькасьць каманднага саставу крыху зьменшылася; тое-ж адбылося і ў кавалерыі. Наадварот, узрасла колькасьць каманднага саставу ў артылерыі, танкавых і другіх тэхнічных войсках.

Палепшыўся сацыяльны састаў камандных кадраў. Лік рабочых з 28 проц. у 1928 г. узрос да 40 проц. Палепшылася партыйная праслойка, якая ўзрасла з 55 проц. у 1928 г. да 61 проц. у 1932 г.

Асабліва вялікі рост партыйнай праслойкі ў вышэйшых і старэйшых асноўных пасадах, напрыклад, у артылерыі ў старэйшым камандным саставе партыйная праслойка з 15 проц. узрасла да 81 проц., у пяхоце з 54 проц. да 88 проц. У бронятанкавых войсках яна роўна 100 проц.

Калёсальна вырасла партыйна-камсамольская арганізацыя РСЧА. Колькасьць членаў партыі і камсамольцаў у 1928 г. складала 31,6 проц., у сучасны момант члены партыі і камсамольцы складаюць 59,4 проц. усяго асабовага саставу арміі. Узрасла агульная культурнасьць чырвонаармейцаў, камандзіраў і палітработнікаў. Выпрацавалася сыстэма баявой падрыхтоўкі камандзіра і палітработніка ў войсках. Пастаўлена марксысцка-ленінская вучоба начсаставу на належную вышыню.

Створаны ўсе ўмовы для таго, каб кадры Чырвонай арміі былі варты тэй тэхнікі, якую далі сваёй арміі наша партыя і наша рабочая кляса пры пераможным завяршэньні першай пяцігодкі сацыялістычнага будаўніцтва.

В. СТАШЭЎСКІ

НА ВАРЦЕ

ЧАСТКА ПЕРШАЯ

Карціна I

Бесклапотная, лагодная музыка ў багатай кватэры жандараўскага палкоўніка. Іграе ў сваім пакоі яго трынаццацігадовая дачка. Сам палкоўнік заняты крывавым разгонам дзманстрацыі беспрацоўных. Вось ён зьяўляецца ў пярэдняи сваей кватэры, здымае шаблю, мундзір. Салдат здымае, дае дамашні халат. Палкоўнік мые рукі і з ручніком уваходзіць у пакой. Выцірае рукі, робіць нейкія рухі. Дзікая ўсьмешка і ён стомлена садзіцца ў крэсла.

Палкоўнік. Хто там іграе? Што такое? Анэля! (*Уваходзіць Анэля*), Што ты іграеш, Анэля?

Анэля. Я іграю Моцарта.

Палкоўнік. Няпраўда! Ты іграеш „Варшавянку“.

Анэля. Не тата, я „Варшавянкі“ ня іграю. Табе мусіць здалося.

Палкоўнік. Як гэта здалося? Чаму здалося?

Анэля. Ня ведаю (*Раптам званок, палкоўнік усхапіўся*).

Палкоўнік. Хто там?

Салдат. Пан Булонэк і пан Ваўчынскі. (*Анэля вышла*).

Палкоўнік. Э-эт... Няхай увойдуць. Пачакайце. Я сказаў увойдуць

Салдат. Увойдуць, пане палкоўнік.

Палкоўнік. А можа я не казаў, га?

Салдат. Мажліва, што і не казалі, пане палкоўнік,

Палкоўнік (*разважаючы*). Булонэк... і Ваўчынскі... Давай.

(*Хутка ўваходзяць: Булонэк і Ваўчынскі.*)

Булонэк. Пане палкоўнік, мы не маглі ня прыці да вас...

Ваўчынскі. Мы ня можам ня выказаць вам...

Палкоўнік. Падзякі?

Булонэк. Не падзякі, а наадварот...

Ваўчынскі. Свайго зьдзіўленьня.

Булонэк. Вы не тактоўна абышліся з беспрацоўнымі на заводзе пана Бруянскага.

Ваўчынскі. Праз вас, як члена нашай партыі сацыялістычнай кладзецца пляма на ўсю партыю.

Палкоўнік. Можа вы загадаеце мне пакінуць пасаду і здаць мундзір?

Булонэк. Так пытаньня мы ня ставім і давайце без амбіцыі. Усё такі згадзецеся самі: занадта многа пушчана крыві.

Ваўчынскі. І беспрацоўе-ж не зьмяншаецца.

Булонэк. Так, а камуністы ўсё гэта выкарыстоўваюць. Яны проста паказваюць на нашу партыю.

Палкоўнік. Гэта-ж іх мэтад: падымаць бунт і крычаць, што іх б'юць.

Булонэк. Бунтавалі беспрацоўныя.

Палкоўнік. А хто запалку запальвае?

Булонэк. Вось гэта справа іншая.

Ваўчынскі. А вы адкрылі страляніну па ўсіх.

Булонэк. У даным выпадку, мне здаецца, можна было-б інакш улагодзіць справу, больш мірным парадкам. А вы раптам страляеце. Вы разумееце, няма ў нас належнай ўзгодненай тактыкі.

Палкоўнік. Тактыкі? Вы сказалі тактыкі?

Булонэк. Тактыкі.

Палкоўнік. Так, так... Вось што, панове: ваша справа раздаваць ім шакалядкі, мармэлядкі, а мая—цукар і, ага. Прыгатаваныя са сьвінцовага і алавянага цеста. Тактыка па сутнасьці адна і ніякіх прынцыповых разыходжаньняў я ня бачу. (*Званок*).

(*Уваходзіць салдат*).

Салдат. Сакрэтны пакет, пане палкоўнік. (*Палкоўнік кладзе ручнік на плячо Булонэку і выходзіць. Булонэк зьдзіўлена глядзіць, здымае і кладзе на плячо Ваўчынскаму. Ваўчынскі таксама зьдзіўлена паглядзеў, здымае і перадае Булонэку.*)

Ваўчынскі. Вам палажылі, вам.

Булонэк. Ды яно ўсё роўна, пане.

Ваўчынскі. Ну так, але проша...

(*Уваходзіць Анэля*).

Анэля. А тата пайшоў?

Булонэк. Так, яны вышлі.

Ваўчынскі. Але, неўзабаве вернуцца.

Анэля. Вы, панове, сацыялісты?

Булонэк. Так.

Ваўчынскі. Так, так.
Булонэк. І тата ваш таксама сацыялісты.
Анэля. Не-ээ. Я не хачу, каб мой тата быў сацыялісты.
Булонэк. А чаму?
Ваўчынскі. Дзіўна.
Анэля. У гімназыі ёсьць адзін вучань...
Булонэк. Так, так.
Анэля. Дык ён... не, мой тата не такі.
Булонэк. А што?
Ваўчынскі. Проша сказаць.

(*Уваходзіць палкоўнік*).

Палкоўнік. Ну, панове, нам здаецца больш няма аб чым гаварыць.
(*Анэля вышла*). У мяне няма вольнага часу (*Булонэк перадае ручнік*). Павесьце (*Булонэк вешае ручнік на крэсла*).

Ваўчынскі. Ва усякім разе мы раім вам дзейнічаць больш тактоўна.
Палкоўнік. Усё?
Булонэк. Я разумею, калі ўжо няма іншага выхаду, ну, а так ня трэба даваць козыраў камуністам. Ускладняецца ігра.
Палкоўнік. Угууу... Камуністы ня іграюць, а разбураюць нашу дзяржаву і я буду дзейнічаць так, як патрабуе закон нашай айчыны. Я спадзяюся, што гэта будзе апошняя размова на гэту тэму.
Булонэк. Мы таксама не хацелі-б непакоіць пана.
Палкоўнік. І добра зробіце, а тым часам... (*гукае*). Карбул на!

Уваходзіць салдат

Ваўчынскі. Будзем спадзявацца...
Палкоўнік (*Да салдата*). Праводзь паноў і далажы мне, як у ватэрклязэце цыркулюе вада.
Салдат. Слухаю пане палкоўнік. *Да* (*Булонэка і Ваўчынскага*). Проша. (*Ваўчынскі важна выходзіць. Булонэк хоча пратэставаць. Палкоўнік не звярачвае ўвагі. Пайшлі*).

(*Уваходзіць невядомы*).

Палкоўнік. Я павінен папрасіць прабачэньне, што прымусіў вас чакаць. Вы ўяўлеце нахабнасьць гэтых двух герояў?

Невядомы. О так, так, пане палкоўнік.

Палкоўнік. Го, героі. Яны прышлі вучыць мяне тактыцы.

Невядомы. Дзіўна і... і сьмешна.

Палкоўнік. Мяне? Бунт у горадзе гэтых беспрацоўных бунтаўшчыкоў, антыдзяржаўныя лёзунгі і я іхняй бязмозглай галавы павінен быў пытацца што мне рабіць?

Невядомы. Бязмозгласьць відавочная. І ў такі напружаны час.

Палкоўнік. Дайце-ж спокуй.

Невядомы. Я да вас, пане палкоўнік, на невялікі час і з навінамі не асабліва прыемнымі.

Палкоўнік. А што?

Невядомы. У Маскве правал.

Палкоўнік. Дазвольце, у Маскве?

Невядомы. У Маскве.

Палкоўнік. Пачакайце, там што, прамахнуліся?

Невядомы. І папаліся.

Палкоўнік. У ДПУ?

Невядомы. Бязумоўна, хоць затрымалі два рабочыя.

Палкоўнік. А я ўпэўнены, што гэтыя два рабочыя былі агентамі, ДПУ.

Невядомы. Але-ж гэта не зьмяняе справы.

Палкоўнік. Але вучыць. Вы напэўна ведаеце: у іх-жа даўно існуе лёзунг: кожны камуніст павінен быць чэкістам. А у нас я высунуў-бы лёзунг: кожны член партыі сацыялістычнай павінен быць жандарам.

Невядомы. Не, гэтага нельга.

Палкоўнік. Чаму? і наадварот: кожны жандар павінен быць членам партыі сацыялістычнай, нават камуністычнай, ага, ха-ха.

Невядомы. А, так, я разумею, пане палкоўнік. Зусім слушна!

Палкоўнік. Ну, што-ж, трэба пасланць зьмену, каб ня ўтраціць сувязі з некаторымі асобамі. У нас ёсьць вольны „пралетарыят“ для пасылкі.

Невядомы. Падрыхтаваныя намі ў „пралетары“ не набылі належнага пралетарскага выгляду! Я, фактычна, ня ведаю на кім спыніцца.

Палкоўнік. Ёсьць людзі, падшукаем, замаскуем.

Невядомы. Блаславім.

Палкоўнік. У Парыж вы заўтра?
Невядомы. Заўтра.
Палкоўнік. У сутане, ці так?
Невядомы. І так, і так.
Палкоўнік. А ведаеце, што я рашыў? Легалізаваць камуністычныя арганізацыі на ваенных заводах.
Невядомы. Як? (*салдат прынес віно і бакалы*).
Палкоўнік. Ня пужайцеся. Арганізаваць. Камуністы там ёсьць, а паспрабуйце злавіць? Тонкая штука. Набіраем на работу туды беспрацоўных камуністаў, яны пастараюцца арганізавацца, уцягнуць тых, што замаскаваліся. А тады—проша. (*Выпіваюць, палкоўнік паказвае свой бакал*). Чыста.
Невядомы. Разумею, пане палкоўнік. А ўсё такі ня лёгкая наша работа.
Палкоўнік. Я адчуваю сябе вартавым ня толькі сваёй айчыны, а ўсяго цывілізаванага сьвету. І вось гэтае ўсьведамленьне дае мне сілы, энэргію, бадзёрасьць, ага. З гэтай варты я сыйду толькі тады, калі сыйдзе з гістарычнага шляху мой сьвет.

Карціна II

Фабрычная сьцяна. Ноч. Ляжаць людзі. Збоку стаіць Дымскі і першы рабочы хлапец.

1-шы рабочы. Таварыш Дымскі, адозвы я прынёс.
Дымскі. Дзе яны?
1-шы рабочы. Там ў адным месцы на Рудой вуліцы.
Дымскі. Які быў загад?
1-шы рабочы. Сказалі перадаць вам.
Дымскі. Вось што, браток, зрабі: панясеш па вуліцы і кожнаму ў двор, а лепей на ганак і на вуліцу раскідаеш—аж да фабрыкі.
1-шы рабочы. На кожны двор?
Дымскі. Давай на кожны. Тут амаль усе рабочыя. Галоўнае, каб выходзячы з дому на завод маглі прачытаць.
1-шы рабочы. Прачытаюць.
Дымскі. Ну, малайчына. (*Першы рабочы пайшоў. Да Дымскага падыходзіць Зданэль*).
Здана эль. Куды ты паслаў хлапца?

Дымскі. А вось паслаў здабыць хлеба, некаторыя зусім паслаблі.

Зданэль. Хлеб, хлеб... эх... Слухай, Дымскі, давай пагаворым. Хачу шчыра сказаць, што вярнуцца нам на фабрыку ня ўдасца. Становішча такое, што яна кожны дзень будзе выкідваць нашага брата ў бязьдоньне беспрацоўя, і набліжаецца такі час, калі хваравіты пульс гэтай фабрыкі спыніць сваю дзейнасьць. Гэта ня значыць, што ня трэба ісьці на фабрыку і пратэставаць. Мы пойдзем. Адказам на крывавы разгон дэманстрацыі павінен быць яшчэ большай сілы пратэст, і мы гэта зробім.

Дымскі. Дык у чым справа?

Зданэль. Мне ўдалося сёньня праведаць, што ваенны завод набірае рабочых, асабліва мэханікаў. А што, каб папрабаваць? Можа і ўдасца прыстроіцца.

Дымскі. На ваенны? Вайна?... А супроць каго?

Зданэль. Я разумею, Дымскі. Гэта ня значыць, што мы ваюем.

Дымскі. А толькі памагаем.

Зданэль. Ня ў гэтым справа. Мы захоўваем жыцьцё, гэта, па-першае, у такім становішчы. А там будзе відаць, разумееш? У мяне асабіста там ёсьць некаторыя знаёмствы, і я спадзяюся правесьці там нашу работу. хоць я на сёнешні дзень афіцыйна і ня член кампартыі. А табе было-б асабліва...

Дымскі. Я таксама беспартыйны.

Зданэль. Ну, аб гэтым ня будзем гаварыць. Трэба рабіць, а сама работа пакажа партыйнасьць і сьвядомасьць кожнага з нас. (*Відаць усхапіўся адзін рабочы. У руках абрывак вяроўкі. Ён пабег*).

Дымскі. Што такое? (*Зданэль пабег за рабочым. Чуваць галасы*).

Зданэль. Што ты робіш, адумайся!

2-гі рабочы. Не чапай! Пусьці!

Зданэль. Не дазволю!

2-гі рабочы. Пусьці! (*Зданэль цягне за руку*).

Зданэль. Што ты, звар'яцеў?

2-гі рабочы. Адыйдзі ад мяне.

Зданэль. Не адыйду. У пятлю палез.

Дымскі. (Да Зданэля). У цябе ёсьць хлеб?
Зданэль. Крыху ёсьць.
Дымскі. Дай сюды. (*Дае 2-му рабочаму*). На, вазьмі.
2-гі рабочы. Не хачу!
Дымскі. Вазьмі!
Зданэль. Ну, вазьмі. Нельга-ж так. Пакуль жывеш, дык трэба-ж есьці. Дай сюды вяроўку.
2-гі рабочы. Ты мне даеш хлеб, а я табе вяроўку? Не-э!
3-ці рабочы. Што тут здарылася?
Зданэль. А нічога. Ня хоча браць хлеб.
3-ці рабочы. Бо ня хоча есьці.
Дымскі. Памаўчы! Бяры (2-гі рабочы бярэ). Ну, а цяпер скажы: ну ты скончыў жыцьцё самагубствам, каму ад гэтага лягчэй.
2-гі рабочы. Мне.
Дымскі. Пачакай, мо' я ня так паставіў пытаньне.
2-гі рабочы. Ды ня пытайцеся, самі заўтра палезеце.
Зданэль. Ну, што за разважаньні.
Дымскі. Не гадзіцца. Не на сябе надзявай пятлю, а на таго, хто цябе давёў да гатага. Мацней нэрвы! Вазьмі прыклад, ну хоць-бы з Каменкі. Што, ён не такі галодны, як і ты? Ледзь ходзіць, а трымаецца.
2-гі рабочы. Я ня маю сілы. Я, Дымскі...
Дымскі. Я разумею, будзем гаварыць сёньня з гаспадарамі. Ня прыме—зноў дэманстрацыя, ды яшчэ не такая.
3-ці рабочы. Ізноў кулі паліцыі, а рабочую кроў, хто яе будзе цаніць.
Дымскі. Рабочая кроў ацэнена. Рахунак будзе прад'яўлены.
3-ці рабочы. А хто будзе плаціць?
Дымскі. Мы ведаем хто заплаціць і як яшчэ заплаціць. (*Пачынае крыху разьвіднявацца*).
Зданэль. Я думаю, ці не пара нам варушыцца?
Дымскі. Будзеце ўсіх.
Галасы.—Уставай!
— Пойдзем!
— Варушыцеся!
Зданэль. Будзі Каменку.
3-ці рабочы. Каменка! Уставай, чуеш? (*Кітурхае нагою*). Чуеш, Каменка! (*Нагнуўся, памацаў*). Вось табе і ледзь ходзіць, вось табе і трымаецца...

Галасы: А што, што?
— Будзі!
— Каменка!

3-ці рабочы. Халодны ўжо.

2-гі рабочы. Ай, мне страшна! (*Кінуўся воб-зямлю. Рабочыя абступілі Каменку. Зданэль падбег да 2-га рабочага*).

Зданэль. Ну, што з табою робіцца? Супакойся!

3-ці рабочы. Каменка... Каменка...

Дымскі. Бярыце яго. Пойдзем. Паложым у варотах пры ўваходзе на завод. Няхай паглядзяць у вочы галоднай сьмерці. Падымайце. (*Рабочыя падымаюць Каменку, нясуць. Музыка. Узрывы стрэлаў*).

Карціна III

Варта сацыялістычнай дзяржавы. Застава. Чуваць глухія стрэлы. Нач. заставы Лугански гаворыць па тэлефону.

Лугански. Слухаю. Слухаю. Так (*Палажыў трубку*). Дык вось, таварыш Ракавенка, я ўпэўнены, што вы і гэту нагрузку таксама выканаеце энэргічна, па-баявому.

Ракавенка. Е, товарыш начальнік, а тількы я хотів доложыть...

Лугански. А пасьля непасрэдна мне і далажыце. (*Звоніць тэлефон*). Слухаю.

Ракавенка. Я хотів доложыть, товарыш начальнік...

Лугански. Таварыш комэндант? Прычыны выясьнілі? Так. (*Палажыў трубку*).

Ракавенка. Я хотів доложыть...

Лугански. Вы пакет даставілі са спазьненьнем на 56 мінут. Гэтага я ад вас не чакаў. Прычыны?

Ракавенка. Оцэ я і хотів доложыть: у совгасі затрымався.

Лугански. Што ў саўгасе?

Ракавенка. Річка і... і я пакупався.

Лугански. Пакупаліся? А каня нябось не пакупалі? Пагранічны конь ня ведае мірнай абстаноўкі, а вы сабе знайшлі. Атмосфэра на Захадзе награваецца, а мы будзем прахалоджвацца. І гэта з вамі здараецца другое здарэньне. Пяць сутак арышту. Можаце ісьці. (*Ракавенко выходзіць. Званок. Уваходзіць дзяжурны*). Пазавеце сакратара парт'ячэйкі.

Дзяжурны. Ёсьць, тав. начальнік.
Луганскі. Заняткі ў яго скончаны?
Дзяжурны. Яшчэ ня скончаны, тав. начальнік.
Луганскі. Тады ня трэба. Я сам убачу яго.

Карціна IV

Група чырвонаармейцаў на падрыхтоўчых занятках. Праводзіць сакратар ячэйкі камандзір аддзяленьня Крапіўка. На вялікай дошцы: „Рыхтуйся да палітзаняткаў“. „Чарговая тэма: аб другой пяцігодцы“. Рэкомэндацыйны сьпіс літаратуры“.

Крапіўка. У каго яшчэ будуць пытаньні?
Чабан. У мяне яшчэ адно пытаньне.
Крапіўка. Давайце.
Чабан. Мы пабудавалі магутную Дняпроўскую гідрастанцыю. І зараз будуецца станцыя яшчэ большай сілы. Зразумела, што водная энэргія мае ўсе перавагі перад торфам. Але справа ў тым, што мы інтэнсыўна праводзім мэліярацыю, заваёўваем тысячы гэктар для с-гаспадарчых культур. Усё гэта добра. А вось у мяне ўзьнікае такая думка: узяць БССР. Тут балоты зьяўляюцца рэзэрвуарамі для рэчак. Пры асушцы мы спускаем гэтыя рэзэрвуары. У першыя гады мы бачым перапоўненыя басэйны рэк, а далей—адкуль яны будуць папаўняцца? Ёсьць падземныя воды, але мне здаецца іх недастаткова. І ці ня можа здарыцца так, што праз які час, мо‘ дзесятак гадоў на турбіны Дняпроўскай станцыі ня хопіць вады.
Чырв-цы. Хопіць. Чаго добрага, вады.
Крапіўка. Пачакайце. Пытаньне цікавае. Праблема энэрга-запасаў. Ясна, таварышы, перш чым закладваецца якое будаўніцтва, ну, скажам, Асінстан, або Крычаўскі цэмантны завод. Папярэдня дасьледуецца сыравінная база. А на гідра-пабудовах улічваецца сіла вады і зразумела яе запасы. Я ня думаю, каб уся рачная сыстэма Дняпра не забясьпечыла энэргіяй станцыю. Спэцыялістам гэтай справы лепей відаць. А ў сувязі з проблемаю Вялікага Дняпра, калі на Дняпры мяркуецца пабудова некалькіх станцый, мажліва прыдзецца падумаць аб другім, а менавіта аб лішках вады. Яшчэ

будуць пытаньні? Няма? Так. Літаратура выкарыстана. Канчаем. Праз 10 мінут палітзаняткі. (*Пайшоў. Чырвон-цы закурваюць*).

Першы чыр-ц. Х-ха! Філёзафу мала вады. Днепр перасох, Ха-ха.

Ракавенка. А цэвін правільно паставів пытаньня. Він далёка глядыть.

Першы. А пад носам ня бачыць.

Чабан. Каму гаворыш?

Першы. Так у неба.

Ракавенка. Там дурні трэба. А на шчот воды, та колы патрібно—мы знов повернемо з мора і прымусым крутыті турбіны Дніпрэльстану, шчоб відчувалася наша рэспубліка, а не якій там, як ты казав?

Чабан. Лімітроф.

Ракавенка. О, а нэ які-нібудь худэй бужуйскі лімігрох,

Першы. Ох!

Ракавенка. А вот Гузыкаў нашчот комсамолу докумэнтально скотывся в опортуністычне болото.

Файзула. Правільна!

Гузікаў. А прычым тут балота?

Ракавенка. А болото, воно не тількы то, шчо мокре а воно і тут бувае. (*Паказвае на лоб*).

Файзула. Фашызма гулят, да? Шытай газэты. Другі пяцілетку канчаем, клясы нет. А Польш, Францыя, Англія. Японія фашызм тожа нет?

Зачым комсамол? Умны галава,

Ракавенка. Ага.

Гузікаў. Умны галава. Пяць гадоў наперадзе, друг Файзула.

Файзула. Да.

Гузікаў. А за пяць гадоў у тваей Францыі, Англіі можа быць вось, што навальніца.

Ракавенка. Цэ підходяшчэ сказано, а толькі комсамол будэ і таді, колы нэ стане ніодного слупа.

Другі чыр-ц. А дзе яны падзенуцца.

Чабан. Згараць у полымі сусьветнай рэвалюцыі.

 Другі чырв-ц. А калі ў якой дзяржаве жалезныя?

Ракавенка. Выгранка пэрэплавыть. Був колы в пловільному цэху? А я можно сказать пэрэплавляв. А рэвалюцыя—цэ-ж така ваграика!.. Ну, звычайно бувае шлак.

Файзула (*Да першага чырв-ца*). Вада табе сьмех, да? Давай сярэдні адзія вада, давай. Дастаем ваду—усё жыве. Многа, многа хлапок, вінаград, культура. Нет вада—голы пустыня. Прападай! (*пайшоў*).

Першы чырв-ц. Кранулі хворае месца Файзулы.

Гузікаў. Ну, добра, Ракавенка, а скажы вось, як ты ўяўляеш міліцыю ў бясклясавай грамадзе?

Ракавенка. Гы, дай, Чабан йому формулу, па філёзофскому сшыбай з ног.

Чабан. Міліцыя—суць арганізацыя, лёзунгам якой павінна быць: пытаньне табе бясклясаваму грамадзтву. Ты патрабуеш ад нас далікацтва, будзь-жа і само далікатным.

Ракавенка. Ну. Пішлы. (*Пайшлі*). А цэ гасло коопэратывных прылавнікіў.

Чабан. Но, но.

Першы чырв-ц. Загнуў.

Карціна V

Ленкуток. Файзула працуе над выгашэньнем матэматычнай формулы, рашае задачу. Увайшоў Крапіўка, глядзіць. Файзула не прыкмячае, пачынае злавацца, стукае крэйдаю па дошцы. Павярнуўся, убачыў Крапіўку.

Крапіўка. Сярдзітая матэматыка?

Файзула. Цяжкі, т. камандзір, формула. Адынь выходыт другі не выходыт сам не знаю.

Крапіўка. Так.

Файзула. Началі правільна, рашаем, куда рашаем знаем, а...

Крапіўка. Ды тут мала чаго не хапае.

Файзула. Ага, ага. (*Пачынае тлумачыць формулу*).

Крапіўка. Не хапае унівэрсытэту і вам і мне. А то-б мы хутка рашылі.

Файзула. Хутка т. камандзір. (*чуваць галасы чырвонаармейцаў: „Ня так гэта проста вырашаецца". „А што там", „Ого—го" Уваходзяць*).

Чабан. Паміж Карлам Марксам і камандзірам аддзяленьня я прынцыповых разыходжаньняў ня бачу. (*Крапіўка слухае, сьмяецца. Засьмяяліся ўсе*)

Крапіўка. Ну, жывей заходзьце. (*Чырвонаармейцы заходзяць. Чабан падышоў да Файзулы*).

Чабан. А далей?

Файзула. Знаеш? Паказвай сам.

Уваходзіць Луганскі

Крапіўка. Зважай: Тав. начальнік, на занятках прысутнічала 40 чалавек, тры камандзіры аддзяленьняў. Хворых няма.

Луганскі. Вольна, (*чырвон-цы садзяцца*). А кавалерысты тут?

Галасы. Тут, т. начальнік.

Луганскі. Сёньня мы разглядаем асноўн.я пытаньні другой пяцігодкі. Важнейшым пытаньнем зьяўляецца пабудова бясклясавага грамадзтва. Некаторыя разглядаюць альбо думаюць, што бясклясавае грамадзтва гэта— камунізм. Да камунізму, таварышы, яшчэ далёка. Мы будуем першую ступень, сацыялізм і ставім сабе задачай к канцу другой пяцігодкі пабудаваць бясклясавае грамадзтва. Гэта ня значыць, што вось прабіла 12 гадзін канца другой пяцігодкі, і мы віншуем адзін аднаго з уступленьнем у камунізм.

Давайце разважаць рэальна. Мы ставім задачу—у другой пяцігодцы ліквідацыю клясаў. Гэта значыць, што трэба жорстка змагацца з клясавым ворагам. Ды мы-ж яшчэ знаходзімся ў капіталістычным абкружэньні і супярэчнасьці... (*Чуваць стрэлы, ускаквае дзяжурны*)

Дзяжурны. Тав. начальнік, на поўначы трывога.

Луганскі. Узяць дзяжурнае аддзяленьне, высьветліць.

Дзяжурны. Тав. Крапіўка, ваша аддзяленьне.

Крапіўка. (Устаў). Тав. начальнік, можна весьці?

Луганскі. Вядзеце.

Крапіўка. Аддзяленьне за мной! (*У момант 6 чалавек выходзяць, разьбіраюць вінтоўкі, строяцца*). Вінтоўкі спраўны? Патроны? Зважай! Напра-во! Шагам-марш: (*Пайшлі. Вырысоўваецца карта*)

Луганскі. А вось карта нядаўніх гадоў капіталістычнай прамысловасьці Заходня-эўрапейскіх дзяржаў. (*На карце*

мы бачым многа сьветлых сініх знакаў. Сярод іх відаць і жоўтыя знакі. Сінія знакі ў розных мясьцінах пачынаюць зьнікаць). Тысячы прадпрыемстваў скарачаюць сваю вытворчасьць, закрываюцца. Затое жоўтыя знакі, як бачыць застаюцца, вар'яцкі ўзмацняюцца, пашыраюцца. (*З глухімі выбухамі зьяўляецца больш жоўтых знакаў*). Ваенныя заводы (*Вырысоўваецца частка ваеннага заводу*).

Карціна VI

Дымскі і Зданэль працуюць на ваенным заводзе. Гукі. Стук. Гудок. Яны кідаюць работу, зьяўляюцца ў другім месцы.

Зданэль. Порахам пахне Дымскі.

Дымскі. На ваенным заводзе працуем і хочаш, каб ня пахла порахам.

Зданэль. А ўсё—такі 2—3 дэлегатаў у Савецкі саюз мы пашлем.

Убачыць бацькаўшчыну сусьветнага пралетарыяту, Дымскі....

(*Падышоў трэці рабочы*).

Трэці.. Наша група выказалася за пасылку цябе, Зданэль.

Зданэль. Мяне? Я вельмі рад, але... лічу, у першую чаргу заслугоўвае гэтага гонару Дымскі. Я прыму ўсе захады, каб Дымскі таксама паехаў (*Гудок, яны разыходзяцца*).

Карціна VII

Зданэль у групе 2—3 рабочых.

Зданэль.. Вызначылі кандыдатаў?

Рабочы. Вызначылі цябе і Дымскага, або Матуса.

Зданэль. На маю думку варта канчаткова спыніцца на Дымскім.

Рабочы. Калі ён камуніст, ясна выберам яго

Зданэль. Я думаю, што мы не памылімся.

Карціна VIII

Дымскі працуе на заводзе. Рытм кулямёта, гукі разрыву куль. Задумаўся Дымскі.

Дымскі. Мне здаецца, што я страляю з кулямёта. А куды ляцяць гэтыя кулі? Яны расстрэльваюць дэманстрацыі беспрацоўных, яны рыхтуюцца для тых, што

падымаюць голас пратэсту супроць нявольніцтва, голаду. А я рыхтую кулі... (*Яму робіцца жудасна, збоку зьявіўся афіцэр, пастаяў пайшоў. Дымскаму ўспамінаюцца малюнкі вайны. Яны вырысоўваюцца на сьцяне, каля якой ён працуе. Зьнікаюць, Дымскі працуе. Зьяўляецца адзін рабочы*).

Рабочы. Вас клічуць у кантору.

Дымскі. У кантору? Я не магу пакінуць работу.

Рабочы. Я замест вас стану.

Дымскі. Вы станеце?

Рабочы. Мяне прызначылі.

Дымскі. А... а мяне разьлічваюць, звальняюць?

Рабочы. Мяне прызначылі.

Дымскі. А... а мяне разьлічваюць звальняюць?

Рабочы. Ня ведаю.

Дымскі. Станавіцеся. Так, так. Тут надзвычайна весела працаваць. Вы адчуваеце які рытм? Та—та та... Ха—ха—ха (*Пайшоў. новы рабочы працуе*)

Карціна IX

Дымскі і адзін рабочы

Рабочы. Каго яшчэ звольнілі?

Дымскі. Ня ведаю. Нас дэлегатаў абодвух.

Рабочы. Выехаць вам ня ўдасца.

Дымскі. Зданэль мяркуе паехаць у Чэха-Славакію, а там рыхтуецца дэлегацыя і ўжо адтуль разам ехаць.

Рабочы. Зайдзеш да мяне ўвечары, паталкуем. (*Пайшоў. Дымскі ідзе далей, падыходзіць Зданэль*).

Зданэль. Са сродкамі справа ўладжваецца. Таварышы памагаюць. Значыць едзем, Дымскі, у Савецкі саюз!

Карціна X

Лугански. (*Чуваць яго голас*). Паглядзімо на карту нашай сацыялістычнай прамысловасьці. (*Вырысоўваецца карта СССР. Каля яе гордая постаць чырвонаармейца*). Першая пяцігодка ў чатыры гады і адзін за адным нараджаюцца гіганты. (*На карце ў розных пунктах узьнікаюць чырвоныя знакі будаўніцтва. Называе некалькі*). Асінстан! Днепральстан! Сталінград! стан Балахна! Магнітагорск, Кузбас! (*Постаць чырвонаармейца*).

ЧАСТКА ДРУГАЯ

Карціна I

Прыгранічная станцыя. Арка з лёзунгам на ёй: „Вітаньне працоўным Захаду“ На пэроне невялікая група нашай рабоча-сялянскай дэлегацыі, для сустрэчы замежных рабочых. Чырвоны сьцяг. Наперадзе начальнік кантрольнага пункту. Збоку стаіць Луганскі. Крыхуваддаль Ракавенка. Мамант пaдыходу поезда. Гукі аркестру, які выконвае марш, зьліваюцца з шумам поезда. На арцы зьяўляецца новы лёзунг; „Камунізм зьнішчыць усе граніцы“. Вагон поезда. У вокнах рабочыя. Выстаўлены кулакі. Выгукі „Рот-фронт!“ Рот-фронт! Рот-фронт! Выскаквае нямецкі дэлегат, вітае

Немец. Гэноссэн! Пралетарыят Нямеччыны з вялікай увагай сочыць за творчым жыцьцём вялікага Савецкага саюзу. Пралетарыят Нямеччыны не „любапытны“ наглядач.

Перадавая частка пад кіраўніцтвам нямецкай кампартыі штурмуе капіталізм сваёй краіны. Гэноссэн! Мы з вамі! Няхай жыве сусьветны Савецкі саюз! (*Галасы*!. *Рот-фронт*! *Говорыць на нямецкай мове. Яго зьмяняе чэская дэлегатка Клара Валочэк. Адзін дэлегат выразна стрымлівае сябе, каб не расплакацца*).

Клара Валочэк. Таварышы! Чэская дэлегацыя ня першая ў вас. Мы едзем вучыцца ў вас. Таварышы! У нас кожны дзень, кожную гадзіну ўзмацняецца наступ капіталу на працоўных гораду і вёскі. Мы даём адпор, мы рыхтуемся, каб разам з вамі даць апошні бой нашым ворагам. Няхай жыве сусьветная рэвалюцыя! Няхай жыве III Камуністычны інтэрнацыянал! (*Гаворыць чэскай мовай, музыка, выступае наш прадстаўнік.)*

Н. прадстаўнік. Вітаньне вам, браты па клясе, на нашай зямлі. Глядзеце, вывучайце, крытыкуйце, памагайце. Нашы сябры зразумеюць нас. Вораг у пралетарыяту адзін, задачы адны. Вітаньне! (*Дэлегаты радасна вітаюцца. Выходзіць: Дымскі, Зданэль. Дымскі вітаецца з Ракавенкам, частуе папяросай. Ракавенка дастае сваю каробку, абменьваюцца. Клара ўглядаецца ў Ракавенку*)

Клара. Мой брат! Такое падабенства. (*Вітаюцца*). Мой брат тож у арміі, чэскай. Ну, але ён з вамі.

Ракавенка. Цэ дужэ приемно.

Клара. А як вас зваць?

Ракавенка. Мэне? Ракавенка Васылі.

Клара. Я запішу, можна?

Ракавенка. Будь ласка.

Клара. Я напішу брату, а ён вам.

Ракавенка. Дужэ цікаво.

Клара. А адрас?

Ракавенка. Та проста сюды, мэне тут знають.

Клара. А вось вам мой адрас. Вы напішаце, добра?

Ракавенка. З прыемністю (*Прачытаў адрас*). Клара Валочэк?

Клара. Так. Ракавенка?

Ракавенка. Васыль.

Клара. Ну. (*Дае руку*) Як падобны! (*Цісьне руку*).

Ракавенка. А можэ шчэ убачымось. (*Музыка ірае марш; дэлегаты адзін аднаго клічуць, сьпяшаюцца. Да Ракавенк падышоў чырвон-ц*).

Чырвон-ц. У міжнародную закахаўся?

Ракавенка. Братам прызнала. Як шчо вона пролетарського проісхожденія—можу взяты і за сэстру.

Карціна II

Вэранда калгаснай канторы. Працуе рахункавод. Спачатку млява адмахваецца ад мух, пасьля злуецца. Схапіў папку, ляснуў ёю па сьцяне. Падышла Куракевіч.

Куракевіч. Мухі дакучаюць васпану?

Рахункавод. Каб-жа мухі, а то аса ўелася, так што няма ратунку. Прычапілася, як той японец да кітайца.

Куракевіч. О, оса яна ўедлівая мошка.

Рахункавод. Але я прыкончыў яе.

Куракевіч. Я хачу параіцца з вамі: можа мне зьвярнуцца да гэтай камісіі, што ходзіць тут?

Рахункавод. Мадам, гэта не камісія, а загранічная дэлегацыя.

Куракевіч. Дык вось можа яны і памогуць, пасаромяць наша праўленьне.

Рахункавод. Гэтага яны ня зробяць. Гэта будзе адкрытая інтэрвэнцыя.

Куракевіч. Што будзе?

Рахункавод. Парушэньне міжнародных дагавароў і салідарнасьці пралетарыяту.

Куракевіч. А мой муж не пралетарыят?

Рахункавод. Я гэта ведаю.

Куракевіч. Да апошніх год парабкам быў.

Рахункавод. У вас?

Куракевіч. Няхай сабе і ў мяне. А як я магла жыць пасьля сьмерці мужа?

Рахункавод. Усё гэта мне зразумела і давайце будзем гаварыць афіцыйна. А яшчэ лепей зусім не гаварыць.

Куракевіч, Я хачу ведаць за што мяне выключылі з калгасу.

Рахункавод. Адказваю: як элемэнт.

Куракевіч. Які гэта алімэнт?

Рахункавод. Не алі, а эле. Эксплёатацыя свайго цяперашняга мужа Марку, маскіроўка і... Язычок у вас цётка Ганна... Ідзеце лепей, бо ідуць дэлегаты. Ідзеце так будзе лепей. Не падводзьце-ж вы мяне. Пасьля пагаворым, ідзеце (*Куракевіч пайшла. Ён старанна працуе*).

Старшыня калгасу Цімох Крапіўка, Дымскі, Зданэль.

Дымскі. (*Цісьне руку Крапіўку*). Дзякую, таварыш. Нячуваную ў сьвеце вы робіце справу. Я цяпер разумею, што гэта складаны ня лёгкі шлях, але ёсьць адзінаправільны

Ц. Крапіўка. Дзякую, што наведалі наш калгас. Буду спадзявацца, што калі пачнецца вайна, вы нас падтрымаеце. Нам яна не патрэбна.

Зданэль. Нам тэж яна не патрэбна, але нам і патрэбна яна, толькі ня з вамі, а з нашай-жа буржуазіяй.

Ц. Крапіўка. Ну, я вам скажу так, калі буржуі пойдуць на нас, то ня думайце, што мы сагнёмся.

Зданэль. О, так, так.

Крапіўка. Вось каб каторага з вас, ды ў падмогу нашаму Мотку, ды гэта была-б кузьня.

Дымскі. І Мотка добры каваль.

Ц. Крапіўка. Не, ён нішто. (*Жанчына прынесла два галяндзкіх сыры*).

Ну, вось наша маладая фэрма прынесла вам падарунак. Можа крыху маладыя сыры, але есьці можна.

Дымскі. Таварыш дарагі, ня трэба гэтага, навошта?

Зданэль. Мы і так абавязаны вам... Ну, мы возьмем адзін, а другі—вы, па-таварыску. (*Перадае Крапіўку*).

Ц. Крапіўка. Не, не, што вы. Я яго ніколі ў рот не бяру.

Зданэль. Дык вось і проша.

Ц. Крапіўка. Да густу майго не падыходзіць. Псінаю пахне. Дзякую.

Зданэль. А ў вас ня ўся вёска ў калгасе?

Рахункавод. Аднаасобных гаспадарак на першае гэтага месяца бягучага году налічваецца 11. У калгасе 43.

Зданэль. А што, яны ня хочуць?

Ц. Крапіўка. Некаторыя ня хочуць, а некаторых мы самі ня прымаем. А ўчора адну сям'ю выключылі шкодзіць пачалі.

Дымскі. Правільна зрабілі.

Ц. Крапіўка. Яна ў нас царыцаю прызывалася праз увесь час. Мой брат Марка парабкам у яе быў, а пасьля прымаком застаўся ў яе, у Куракевіч.

Зданэль. Куракевіч?

Ц. Крапіўка. Ага.

Зданэль. Я так, хацеў-бы паглядзець некалькі аднаасобных гаспадарак, ну так, хоць-бы з надворнага боку.

Ц. Крапіўка. Калі ласка.

Дымскі. Я не пайду. Крыху стаміўся, ды і мала цікавіць мяне старая вёска. Я пасяджу тут.

Зданэль. Я не хацеў-бы фатыкі таварыша старшыні. Я адзін.

Ц. Крапіўка. Тады нам пакажа вось гэты таварыш. (*Паказвае на рахункавода, той у момант усхапіўся*).

Зданэль. Я вам вельмі ўдзячны. (*Пайшлі*).

Ц. Крапіўка. Няхай сходзіць. Мы нічога ня ўтойваем. Гэта невялічкая частка аднаасобнікаў не паверне нашай справы назад. На сталёвых конях зямля, маторы гудуць. Яшчэ ёсьць перабоі, а галоўнае вашы паны нядобры дух з Антантаю пушчаюць.

Дымскі. Няхай толькі пачнуць, за ўсё расплацяцца яны. Сваёй галавой.

Карціна III

Зданэль, рахункавод, Куракевіч у хаце ці сенях.

Куракевіч. Восьтак і жывем, пане (*паказвае рахункаводу каб вышаў. Той вышаў*). Можа малачка шклянку?

Зданэль. Вельмі дзякую, я толькі што ў вашым калгасе.

Куракевіч. Які, ён, пане, наш? Цяперашні мой муж, бо першы памёр, пралетарам жыцьцё сваё колькі пражыў, а цяпер выкінулі з калгасу, гэта быццам праз мяне. А што-ж я? Што ў мяне ёсьць?

Зданэль. А ваша сястра напэўна добра жыве?

Куракевіч. А вы-ж хіба ведаеце?

Зданэль. Як вам сказаць... некалі... Я маю ліст вам ад пані Альбіны (*перадае*).

Куракевіч. А мае-ж вы мілевькія (*глядзіць на ліст*).

Зданэль. Расказвалі, што ў вас ёсьць слаўная дачка Ніна.

Куракевіч. Так, Нінка, Ніна. Яна ў горадзе.

Зданэль. Прасілі мяне пабачыць яе ўласнымі вачыма, каб пасьля расказаць, як яна вырасла, як выглядае. Калі-б вы былі ласкавы даць яе адрас...

Куракевіч (*чытае ліст*). О, дык вы-ж такі госьць... Ці доуга пабудзеце?

Зданэль. Крыху пабуду, трэба-ж паглядзець, як расьце ваш сацыялізм.

Куракевіч. Ах, пане мой, для каго сацыялізм, а для каго дамавіна. Вось як у нас робіцца. Баюся, калачуся, каб ня выслалі яшчэ. (*Увайшоў рахункавод*).

Рахункавод. Вас чакаюць.

Куракевіч. Пачакайце!

Рахункавод. Ня я, а таварыш іхні. (*Выйшаў*)

Зданэль. Я ў момант, пшэпрашам пані, я чакаю адрасу.

Куракевіч. Вось-жа і адрас... і фотаграфіі. Толькі, як-жа вы? Я-ж хацела пачаставаць...

Зданэль. Мне няможна затрымлівацца. Я ўсё раскажу паньне Ніне. Я напэўна з ёю ўбачуся. (*Разам з адрасам кладзе ў кішэню фота-картку Ніны*). Бардзо дзінькую за адрас. Давідзэньня.

Куракевіч. Мой пане дарагі...

Зданэль. Калі-б у вас было радыё, вы праз некаторы час маглі-б слухаць вельке набажэнства тшэцего ордэна сьвятога Францыска.

Куракевіч. Божа міласэрны...

Карціна IV

Кніжны кіёск перад уваходам у рэсгоран. Чуваць музыка. Ніна Куракевіч—прадаўшчыца ў кіёску. Прыбягае газэтчык.

Газэтчык. Вячэрні выпуск! (*Да Ніны*). Ага, а ў вас няма. Вячэрні выпуск! Падзеі ў Манчжурыі! Журы, журы, журавель, верабейка маленькі. Ня ў сіло ды ў клетку. У „Чырвонай зорцы"—Снайпэр!

Афіцыянт. Выкатвайся на вуліцу, снайпэр, і там крычы. (*Газэтчык пабег у залю, чуваць выгукі*).

Газэтчык. Працэс у Беластоку, а ва Уладывастоку банда белых! На электракрэслах павялічан ток. Калі ласка, дамо здачы.
(*Да кіёску падышоў Зданэль. Разглядае паштоўкі*). Чытайце. У Беластоку забастоўкі! (*Зноў зьяўляецца каля кіёску*) У Маскве папаліся тэрорысты!

Зданэль. Дайце газэту.

Газэтчык. Калі ласка. (*Зданэль дастаў бумажнік. Выпала бумажка. Газэтчык падняў, глянуў*). Ваша?

Зданэль. А, так, так.

Газэтчык. Калі ласка. Нейкія заграністыя грошы. Тэрорысты! Чалавек іх сем, але памойму, дык ня ўсе.

Афіцыянт. Не ары тут!

Газэтчык. Аруць плугамі, дзядзя. А газэтка сьвежанькая. Уух!

Афіцыянт. Не, выходзь, ёсьць каму працаваць без цябе.

Газэтчык. Гэта ў яе прашлагодніяя, Антрыкот Іванавіч. (*Пабег, Афіцыянт пайшоў*).

Зданэль. (*Разглядае адкрыткі*). Малавата відзікаў у вас Больш няма?

Ніна. Няма.

Зданэль. Малавата.

Ніна. А якіх вы хацелі?

Зданэль. Сацыялістычнага будаўніцтва.

Ніна. Былі да прадалі.

Зданэль. (*Паказвае фотакартку Ніны*). А вось такога відзіка ў вас няма?

Ніна. Якога? (*Глядзіць*). Дзе вы ўзялі? Гэта ня сумленна: Я вам сваёй карткі не давала!

Зданэль. Так сур'ёзна? А ваша мама дабрэйшы чалавек. Я быў у яе ў гасьцёх. Маю прывітаньне вам і ад цёці вашай Альбіны.

Ніна. Вы ня можаце яе ведаць!

Зданэль. Ну, калі вас ня цікавіць, я вам нічога не скажу, а калі пажадаеце...

Ніна. Перш за ўсё дайце маю картку.

Зданэль. Калі ласка (*Аддае картку, закурвае*). Можа закурыце, уласная набіўка. (*Ніна дярэ закурвае*). На жаль няпрыемныя весткі магу вам перадаць ад мадам Куракевіч. Яе выкінулі з калгасу. Вы яшчэ доўга будзеце заняты?

Ніна. Я зараз канчаю. Вы мне падрабязна раскажаце.

Зданэль. Я павінен выканаць просьбу вашай мамы і цёці. (*Кіёск зачыняецца. Ніна вышла*). Я маю ваш адрас, але лічыў нязручным...

Ніна. Ідзеце ўніз. Я зараз. (*Зданэля пайшоў. Праз некаторы момант прыйшла Ніна. Чуваць рэсторанная музыка*).

Карціна V

Ніна і Зданэль у пакоі. На століку закуска, выпіўка.

Зданэль. Дык вось, яны, панна Ніна, два сьветы: ваш і наш. Вядома, я не хачу даваць ацэнкі, а толькі аб'ектыўна канстатую на канкрэтных прыкладах. А яшчэ больш канкрэтны прыклад, панна Ніна, гэта—жыцьцё вашай мамы, жыцьцё тут, і жыцьцё вашай цёці там..

Ніна. Вы называеце мяне панна. Нейк крыху дзіўна гучыць гэта слова, ха-ха.

Зданэль. Калі вам няпрыемна, я дазволю сабе называць вас па імю і па бацьку, або—таварышка.

Ніна. А ведаеце, мяне так называлі афіцэры ў 20-м годзе, калі я вось такім пацанём была.

Зданэль. Пацанё? Кэс-кэсэ?

Ніна. Я была такі шкет, ха-ха-ха! Хацела пры адступленьні ехаць разам з імі. Мама ня пусьціла.

Зданэль. І вельмі шкода, што вы не паехалі. Былі-б вы на месцы, і мне, прынамсі, ня прышлося-б ехаць сюды.

Ніна. А вы спэцыяльна прыехалі?

Зданэль. Я спэцыяльна хачу пазнаёміцца з тым вопытам, тэй рэвалюцыйнай практыкай, якую маеце вы—грамадзяне СССР, каб перанесьці ў наш капіталістычны сьвет.

Ніна. Вы—камуніст?

Зданэль. Я—поляк.

Ніна. Ну што-ж? У нас палякі самыя заядлыя камуністы.

Зданэль. Ну так: Дзяржынскі, Мархлеўскі ў мінулым. Мэнжынскі, Фэлікс Кон... і мажліва Ніна Куракевіч цяпер.

Ніна. Ха-ха-ха! Вядомая камуністка Ніна Куракевіч—прадаўшчыца ў кіёску паштовак, алоўкаў і дзіцячых аплікацый.

Зданэль. Ах, не кажэце так, панна Ніна! Калі я скажу вашай цёці пані Альбіне, яна зальлецца горкімі сьлязьмі. А вы ведаеце, што перадача вам фальварку і ўсёй спадчыны—зьяўляецца мэтай яе жыцьця. Вось яе словы перад маім ад'ездам: „Я хачу аддаць свой фальварак таму, хто ня мог карыстацца законнай спадчынай там“. (*Нахіліў галаву*).

Ніна. У нас ніхто ня можа карыстацца. Наша зямля перастала быць спадчынай для асобных жывых людзей, а мёртвыя ніколі не прэтэндуюць.

Зданэль. Я разумею; уся зямля, лясы, нетры, воды, фабрыкі, заводы, транспарты—зьяўляюцца соцыялістычнай дзяржаўнай уласнасьцю...

Ніна. А-а, вывучала я гэту палітграмату.

Зданэль. Пшапрашам, пшапрашам. Давайце пад музыку радыё перанясем свае лятуценьні ў іншыя краіны. (*Уключае радыё: „барацьба за бальшавіцкі ураджай, барацьба за хлеб, ёсьць барацьба за соцыялізм“, выключыў радыё*). Няўжо вам, панна Ніна, прыходзіцца весьці барацьбу за хлеб? Я зараз заводжу патэфон. (*Бесклапотныя. Музыка. Зданэль прытанцоўваючы набліжаецца да століка. Налівае віно. Ніна выпівае. Зданэль падсядае*).

Ніна. Я хачу танцаваць! (*Танцуюць*).

Зданэль. Я перанёс-бы вас туды на сваіх руках...

Ніна. Я згодна пераляцець туды толькі на аэрапляне...

Зданэль. Спосаб прыдумаем, толькі ваша жаданьне.

Ніна. Безнадзейная справа.

Зданэль. (*Спыніўся*) Панна Ніна!..

Ніна. Танцуйце! Танцуйце, так, як у Варшаве!..

Зданэль. О, Варшава! Кракув! Прага! Парыж: Ля-ля-лям, цім. Можа паедзем куды? Хоць-бы ў той рэстаран. Што ў сутарэньні.

Ніна. Не-ээ.

Зданэль. Рэстораны загналі ў сутарэньні.

Ніна. Вы ўсё тут ведаеце?

Зданэль. О, я хутка арыентуюся, знаёмлюся з усім.

Ніна. А з сутарэньнем на Лубянцы, на Савецкай вы незнаёмы?

Зданэль. Панна Ніна, так жартаваць ня трэба.

Ніна. Ха-ха-ха!

Зданэль. Я... я пераварóту не раблю, я так.. з вамі пасяброўску.

Ніна. Ха-ха-ха! Ох і рыцар-жа вы!

Зданэль. А ўсё-такі мне хацелася-б вырваць вас адсюль!

Ніна. Ха-ха-ха, я згодна.

Зданэль. Праўда?

Ніна. Мне-ж цікава, як вы будзеце мяне вырываць.

Зданэль. Калі вы жартуеце—пакінем размову.

Ніна. Так, сёньня пакінем. Галава кружыцца... паедзем... Заўтра яшчэ пагаворым... (*Стук у дзьверы*). Прабачайце. (*Адкрывае. Уваходзіць Бачыла*). Будзьце знаёмы. (*Зданэль і Бачыла афіцыйна знаёмяцца*).

Бачыла. (*Да Ніны*) Вы сабраліся куды?

Ніна. Так, яны адыходзяць.

Зданэль. Ужо дванаццаць. Можа закурыце? Папіросы сваёй набіўкі. (*Прапануе партсыгар*).

Бачыла. Сваёй набіўкі? (*бярэ*).

Ніна. Сваёй набіўкі?

Зданэль. Сваёй уласнай.

Бачыла. (*схапіў руку Зданэля*). Добры вечар, друг. Выходзіць, мы тут усе аднэй набіўкі.

Зданэль. Як і панна Ніна?

Ніна. А вы думалі?

Зданэль. Я рознае думаў, але ў асноўным не памыліўся.

Ніна. Я-ж курыла вашу папяросу, інакш-бы вы ня трапілі са мною на гэту кватэру.

Бачыла: Ну, сядайце.

З д а н э л ь. Скажыце, на граніцу вы паслалі чалавека.

Б а ч ы л а. Пасылаем. Вось Ніна паедзе.

З д а н э л ь. Значыць у пагранчасьцях мы яшчэ ня маем свайго чалавека?

Б а ч ы л а. Няма.

З д а н э л ь. А як ён патрэбен цяпер.

Н і н а. І як гэта ня лёгка зрабіць.

З д а н э л ь. Але зрабіць трэба?

Б а ч ы л а. Трэба!

Н і н а. Трэба!

Б а ч ы л а. (*Прапануе бакал*) Ну, давайце, другі! (*Ніна завяла патэфон. Бачыла і Зданэль моўчкі падымаюць бакалы*)

Карціна VI

Застава. Турнік. Да яго выбягаюць чырвонаармейцы. Яны бяз рубашак з ручнікамі.

К а д а р ' я н ц. Ну, таварышы. давайце разамнёмся. (*Падцягваецца на турніку, перакручваецца. За ім робяць чырвонаармейцы*)

Д з я ж у р н ы. (*Да Кар'янца*) Тав. начальнік, а 7-ай гадзіне бюро парт'ячэйкі. Выклікаецца таварыш Ракавенка.

К а д а р ' я н ц. Мы зараз канчаем. (*Дзяжурны пайшоў. Чырвонаармейцы робяць яшчэ некалькі нумароў на турніку. Сьвісток*). Канчаем. Тав. Ракавенка можаце ісьці на бюро парт'ячэйкі. (*Пайшоў, за ім Ракавенка. Чырвонаармейцы трымаюць сябе як хто хоча, дурэюць, некаторыя яшчэ практыкуюцца на турніку жартуюць. Відаць пасяджэньне бюро парт'ячэйкі. Там Луганскі, Крапіўка і адзін чырвонаармеец*).

К р а п і ў к а. Значыць з пытаньнем падрыхтоўкі да дынамаўскага спаборніцтва можна лічыць мы скончылі?

Л у г а н с к і. Думаю, што так. Што там яшчэ ў нас?

К р а п і ў к а. Яшчэ канфліктныя справы (*Увайшлі; Ракавенка, Кадар'янц*). Вось справа Ракавенкі. Парушэньне дысцыпліны. У цябе здаецца было адно спагнаньне ў мінулым годзе?

Р а к а в е н к а. Було.

К р а п і ў к а. За што?

Р а к а в е н к а. За тэ само, тількі без пакэту.

Крапіўка. Ну вось бачыш, ты разумееш абстаноўку, разумееш усю адказнасьць кожнага з нас перад партыяй, перад дзяржавай, а ўсё-такі парушэньне зрабіў. На ўсё павінна быць свая пара. А не магло здарыцца што ў часе твайго купаньня хто-небудзь пакет раз і Ракавенка прыяжджае без пакету?

Луганскі. І без нагана.

Ракавенка. Цього то ні, зубамі вырваў-бы.

Крапіўка. Ня думай, што вораг з тупымі зубамі. Ёсьць прапанова даць вымову. Другія прапановы будуць? Няма. Галасую. (*Усе падымаюць рукі*). Так. Ты разумееш за што атрымліваеш вымову?

Ракавенка. Та зьвісно. Довэдэцца другою дорогаю іхаты шчоб бэз соблазну на другу вымову, шчоб на цэй була кропка.

Крапіўка. Ну, ты свабодны. (*Ракавенка вышаў*). Купаньне яго слабасьць. На Дняпры вырас, а так у іншым чырвонаармеец добры.

Карціна VII

З боку ад турніка ў акне вырысавалася фігура кухара. Ён там нешта робіць і пяе „Песьнь о блохе". Ціхенька набліжаюцца да акна два чырвонаармейцы. Некаторыя засталіся на турніку.

1-шы чырв-ц. Вось узяло нашага кухара.

Кухар. Блаха! Ха-ха-ха!

Чырвон-цы. Ха-ха-ха!

Кухар. Блахе кафтан. Хе-хе-хе!

Чырвон-цы. Хе-хе-хе!

Кухар. Ха-ха-ха-ха...

Другі. Во, браце, галасіна і ад чаго такі бывае!

Першы. А ад чаго бывае тонкі?

Другі. Ну, тонкі то ня факт. (*Прачыняецца акенца. Кухар высоўвае галаву*).

Кухар. (*Пяе*). Што скажаце, сябры мае?

Першы. (*Пяе тэнаркам*). Ні храна-с мой друг.

Кухар. (*Пяе*). Дык вось які адказ даеш ты старшаму. Ну пачакай-жа, прыдзеш ты абедаць, усім мясныя порцыі на во! А табе—во.

Першы. (*Пяе*) Ня выйдзе нумарок.
Кухар. (*Пяе*) Выйдзе!

(*Падышоў Чабан*)

Чабан. Я чуў, што наша кухня пераімяноўваецца ў дзяржаўную опэру пад кіраўніцтвам заслужанага кухара Варламава.
Другі. Бачыш ты.
Кухар. А галоўным біліцёрам у гэтай опэры будзе вядомы антырэлігі ны філёзоф Чабан.
Першы. Ага!
Чабан. Зусім натуральна, і мая філёзофія будзе кантраляваць дзейнасьць гэтай опэры.
Першы. Пасадзіў у кацёл.
Трэці. Хто каго?
Першы. Філёзаф кухара. Во галава!

(*Падышоў Файзула*).

Файзула. Дурман галава. Рэлігію займае і думае філёзаф.
Чабан. Дазвольце.
Кухар. Дай яму, Файзула, дай!
Чабан. Філёзофія не выключае антырэлігійнага пытаньня. У вас апартуністычная недаацэнка,
Файзула. Што цаніць? дурман цаніць?
Кухар. Давай, давай, ха-ха!
Файзула. А ну, вылічай мне: трансмісіі ніз, вал. Тры калёсы ёсьць, да? Чацьверты, шосты адынь дыямэтр, пяты другой. Какой? Станок работа восем раз больш. Скажы?
Чабан. Ці не вынаходніцтва якое майструеце?
Файзула. Вучым. Майстраваць будзем.
Чабан. Краіна глядзіць на вынаходніцтва, як на адну з асноўных рухаючых сіл яе тэхнічнага прагрэсу. Калінін. А з табою друг Файзула мы пачытаем Маркса, Леніна.
Кухар. Ты нешта з усьмешкай запытаўся пра вынаходніцтва. Цікава, якое вынаходніцтва ты майструеш?
Чабан. Ёсьць навука. Ёсьць тэхніка. Ёсьць мастацтва. Я займаюся навукай, вышэйшай яе формай, філёзофіяй.
Першы. О-ох!
Чабан. (*да Файзулы*). Ты, як відаць, прадстаўнік тэхнікі, але недастаткова ўзброен навукай.

Файзула. А матэматык ты мяне не навучыш.

Чабан. Кухар—прадстаўнік мастацтва: кулінар раз, опэрны сьпявак два, праўды пры адсутнасьці тэхнікі голасу і наогул нізкай культуры.

Кухар. Дзе гэта ты набраўся такой культуры?

Другі. А чаму пра калгас нічога не сказаў?

Кухар. Калгас—суць зьява соцыялістычнай экономікі..,

Другі. Ага, значыць, што кухару дасі, тое ён і зварыць

Кухар. Але па рознаму можна зварыць.

Чабан. А навучыўся я—адказ мастаку кухару. Бацька мой 19 гадоў пасьвіў у пана каровы. Глядзеў, як расьце траўка, лес, кветкі... глядзеў на сонца, зоры. Так прыложыць сваю бляшаную трубку, прыжмурыцца і глядзіць. Пачалася рэвалюцыя, пайшлі біць паноў, бяжыць мой бацька з вілкамі, я за ім, ён крычыць мне: „Крой Ванька!—бога нету!“

Чырвон-цы. Правільна!

Чабан. І я пайшоў у камсамол. А камсамол мяне ў партшколу... А ўсе мы—вартавыя савецкіх граніц! Сыны жалезнага Фелікса Эдмундавіча! Запявай кухар!

(*Песьня „Красныя макі“, або „пазасохла пазавяла ў полі траўка“*).

ЗАСЛОНА

СЬЦЯПАН НОРТМАН

ТОКАР РАЗМОЎКА

ТОДАР Размоўка часта любіў успомніць сваё мінулае. Было гэтае мінулае апранута ў рознакаляровае адзеньне і адно, што было родным і блізкім, Тодар успамінаў часьцей, што было далёкім і чужым—радзей, а то і зусім гэтага не ўспамінаў.

Але калі даходзіла справа да ўспамінаў аб грамадзянскай вайне, Размоўка здаецца казаў-бы аб гэтым слаўным і пераможным шляху і гісторыі чырвонай арміі доўга-доўга, пакуль ня выказаў-бы ўсяго, што за свае сорак год жыцьця наглядаў, у чым удзельнічаў.

От узяў-бы, ды, як на далонь і вылажыў усё. Наце, глядзіце, перабірайце, мо і ў вас што небудзь такое было. Паглядзеце і ўспомніце.

Быў ён апрануты ў чорную картовую спэцоўку і картовыя порткі, парыжэлыя гамашы, якія даўно бачылі тлустасьць, шэрую кепку, якая хавала ў сабе не адзін грам пылу, што налез за доўгі час ужываньня яе.

Рукавы спэцоўкі былі завязаны матузкамі—каб не перашкаджалі ў часе працы, а кепка на чарнявых валасах, што на скронях серебрыцца сталі, была ссунута назад.

Ва ўсёй постаці чалавека адчувалася сіла, бо быў ён ладна скроеным, і падобным на здаровае дрэва, якое моцна трымаецца каранямі ў зямлі—(а гэтыя карэньні моцныя, здаровыя, як само дрэва—). Стукні па гэтаму дрэву абухом і здаецца зьвінець яно будзе. От так і Размоўка. Моцна трымаецца на крыху крываватых нагах і калі ідзе, дык ногі лёгка адрываюцца ад зямлі. І здаецца, што ня гледзячы на ягоныя пасівелыя скроні, к яму яшчэ не пад'ехала старасьць у поўным сэнсе гэтага слова, не зачапіла яго сваім крылом.

Да таго-ж, ён быў вясёлы, любіў пажартаваць, а калінікалі нават і падужацца. А ў часе камсамольскіх вечароў разам з моладзьдзю „адчыхвосьціць"—як ён казаў, рускага, або барыню.

Таму любіла яго моладзь, бо быў ён для яе таварышом вясёлым і разважным. Многа чаго мог расказаць цікавага і патрэбнага, многаму мог павучыць.

Не пасьпелі як сьлед яшчэ выйсьці з сталовай, як вакол Размоўкі сабралася моладзь чакаючы цікавага апавяданьня. Тодар павольна закручваў цыгарку з махоркі і штосьці абдумваў. Закруціўшы, прыкурыў і прысеў на гравіясартыроўку, што стаяла на заводзкім двары.

— Дзядзька Тодар, мо' што небудзь расказаў-бы,—падаў хтосьці голас з моладзі.

— А што расказаць? Здаецца ўсё перагаворана... Праўда, хіба вось прыпомніць пра адзін паход.., І, прыжмурыўшы вока, паглядзеў на ўсю купку моладзі, што расьселася побач з ім, пачаў успамінаць, выклікаць падзеі мінулага часу, зьвязваць іх у адно цэльнае, моцнае, такое, якім яно і было.

„.. Быў я на паўднёвым фронце. Там ранілі мяне. А як крыху ачуняў, дык зноў стаў прасіцца на фронт. Вось накіравалі тады мяне ў полк, што знаходзіўся на адпачынку пад Благавешчанскім. Прыгожая была мясьціна. З аднаго боку рэчка, з другога лес паўстаў сьцяной. Мы даглядалі коняй, падмацоўвалі іх і падмацоўваліся самі. Штодзень ішлі заняткі. Вывучалі зброю, тактыку і ўсё, што трэба ведаць вайсковаму чалавеку.

Адпачывалі, ды чакалі калі зноў паклічуць на фронт, а ў той час у Далёка-Усходняй Рэспубліцы апэрыраваў з сваёй бандай атаман Сямёнаў. Весткі аб ім даходзілі да нас. Вось аднойчы помню якраз пад вечар, прышоў загад, каб полк выступаў у Благавешчанск і накіроўваўся на фронт супраць Унгерна. Не пасьпела труба сыграць трывогу, як полк быў напагатове. Кароткая нарада з камандзірамі эскадронаў і ўзводаў і полк рушыў да Амуру, каб на плытох падняцца да Благавешчанска.

Ну, у дарозе сьпяваліся песьні, ды чырвонаармейцы скардзіліся, што вельмі марудна плывём. Да Благавешчанска даехалі спакойна. А там высадзіліся і паходным парадкам пайшлі супраць Унгерна. Неўзабаве пачаліся невялікія сутычкі. Атрымалі весткі, што Сямёнаў разьбіты і ўцёк у Манчжурыю.

А ў гэты-ж час Унгерн з сваёй азіяцкай дывізіяй вышаў са станцыі Даўрыя на Захад, вядучы наступ на нашы слабыя часткі. Па дарозе руйнаваў вёскі, усьцілаючы вуліцы трупамі бязьвінных людзей. Пакідаў па сабе ўспаміны—адны папялішчы. Згодна яго загаду, белыя казакі маглі... „камісараў, камуністаў і жыдоў“... зьніштажаць разам з сем'ямі.

У сыпучых пяскох Мангольскай народна-рэвалюцыйнай рэспублікі ішло змаганьне з разьюшанымі бандамі. Мы адчувалі недахоп хлеба, абутку, фуражу, баявых прыпасаў, але ўсёж-такі гэта нам не перашкаджала гнаць барона аж да самай манчжурскай мяжы.

Пасьля ліквідаваньня унгернаўскага паўстаньня полк перакінулі на Украіну будаваць чыгунку. Гэта ўжо было ў 23-м годзе. А ў 24-ым я дэмабілізаваўся, прыехаў сюды з таго-ж часу і працую на заводзе.

Размоўка скончыў, запаліў цыгарку, што патухла ў часе размовы і сіні дым стаў расплывацца ў паветры.

Гудок паклікаў распачынаць працу.

Стоячы за такарным варштатам Размоўка сачыў за тым, як разец угрызаецца ў жалеза і здымае іржавую скарынку.

Стружка круцілася з-пад разца і ападала на падлогу.

Была яна белая і прыгожая,—здавалася, бяры яе і рабі кветкі, фарбуй у розныя колеры.

Разец угрызаўся паступова і варштат працаваў з аднолькавай нагрузкай. Размоўка прыслухоўваўся да тарахтаньня шасьцяронак і час-ад-часу змазваў цэнтры, каб не гарэлі. Прыкладаў мурзатую і шурпатую далонь да падшыпніка пярэдняй бабкі і, адчуваючы, што той награецца, застанавіў варштат, адпусьціў шрубікі, наліў масла і зноў варштат стаў працаваць адмыслова.

Аглядзеўшы варштат яшчэ раз, бачучы, што ўсё ў парадку, падышоў да суседняга варштату, на якім працаваў Яшка Левінсон—удзельнік гаспадарча-разьліковай брыгады.

Каля Левінсона стаяў прыёмшчык і вымяраў калібрам і скобай гатовыя дэталі да камнядрабілак. Размоўка сачыў за тым, як хутка займаюць новае месца правераныя дэталі і, кіўнуўшы галавою на прыёмшчыка, спытаў у Левінсона:

— Ну, як з бракам? Усё па-старому, ці мо' наладзілі...

— Покуль няма браку,—адказаў Яшка.—Крыху наладзілі.

— А ці-ж я не казаў, усё, брат, зрабіць можна, уважлівей толькі трэба да работы быць. А ўсё молада—зелена, гарачыя надта, каб усё болей зрабіць, а як яно зроблена, за гэтым ня сочыце,—сказаў і адышоўся да свайго варштату.

Ізноў пацягнулася аднастойнае нагляданьне за варштатам: затачы разец, пастаў як трэба, уключы самаход, і будзе самакал грызьці жалеза аж покуль не падгоніць да патрэбнага памеру.

С. БОГУШ

БАЯВОЙ ТАВАРЫШЦЫ

Я помню бой. Сьпявалі дзіка кулі.
Ішлі уперад мы, ішлі ў агонь і дым,
І ў тым сьмяротным, адгрымеўшым гуле
Перамагалі й падалі у гуле тым.
Расквітваў неба луг асквейкамі шрапнэлі,
Пад капытамі конскімі выростаў пыл,
клаўся з ветрам пыл на шэрыя шынэлі,
кроў лілася на кавыль.

І, штось балюча ўрэзалася ў грудзі.
Аплочан сьмерцю тут, таварыш, кожны крок.
быццам студзень ў сэрцы, ашалелы студзень
Шпурляе ў бяссэнсны змрок.

ведаю, ці доўга так ляжаў я.
На поле лёг туман, узыйшла вячэрняя зара,
Калі схілілася ты нада мной, сяброўка баявая—
мая сястра!

Я быў жывы! Жыцьцё ўсьміхнулася наноў
Тваймі вачмі і зоркай над зялёным сьветам.
Ах, гэта ўсё было, здаецца, так даўно,
так ўсё блізка гэта!

Пад кулямі шукала нас ты:
Цябе ня страшыў бойкі шал,
за табою сьмерць хадзіла часта,
лёс вайстрыў кінжал.

Крывёй і ты кавыль паіла.
Што даражэй чым маладая кроў?
У грудзёх жахліва куля стыла
І цень пакуты каля броў...

О, колькі вас,
Ад Менску да Растова,
Праз кожны горад і гарадок
Прайшло у бурах дзён суровых
І не адстала
Ні на крок!

З сястрой, што нас у бойках падымала,
Што ведала адну любоў, любоў адплаты,
Спаткаўся я аднойчы ля вагзалу:
— Дабрыдзень, Зіна! Ты куды?
— Дахаты...

— Дахаты, кажаш?
— На завод, у ячэйку.
Работы безьліч, сарвалі ў лютым плян.
А вочы, як тады, і гэткі-ж гнуткі стан,
І так-жа сонца ля вачэй тых.

І сёньня так, як у той закат суровы—
На фабрыцы, у ячэйцы, ля станка
Нясе жыцьцё усходу долі новай,
І знаю, пэўна, не адна!

О, колькі іх,
Ад Менску да Растова́,
Ў які ні глянеш ты куток,
Праходзяць ў бурах дзён барвовых
І не адстане
Ні на крок!

Схіляецца над кнігай галава.
Заснуў сынок. Ноч распасьцёрла крыльлі.
І быццам зноўку курыцца крывёй трава,
І ў бой выходзяць экскадрыльлі.

Яе даклад амаль падрыхтаваны,
Расстацца-ж з кнігаю няма ніякай сілы.
Ў грудзёх пяе вясна, пяе агонь жаданьняў,
Пяе жыцьцё, што мудрасьці вучыла.

Ад лямпы падаюць жмуткі сьвятла,
А вочы бліскаюць спакойна і сурова.
Член КП(б), таварыш Мураўёва,
Такая-ж ёсьць, як і была.

Ўзьнімаюся, кладу далонь на лоб,
З усьмешкай радаснай гляджу на сына.
Ўжо спачываць пара даўно было-б,
— Ты адпачыла-б, Зіна!

Квітнеюць вочы, як увесну сад,
Суровы гэст выпешчвае рука:
— Пакіні! Ты-ж ведаеш, што заўтра мой даклад
з прычыны восьмага сакавіка.

О, колькі іх,
Ад Менску да Растова,
Ў які ні глянеш ты куток,
Праходзіць ў бурах дзён барвовых
І не адстане
Ні на крокі

(Апрацоўка В. Маракова.)

Я. ВАЛАСЭВІЧ

БУДЗЬ НА ВАРЦЕ Ў ЧАС

Слуп пагранічны... кардон... мяжа...
Там—за мяжою зьдзек і жах,
Там—за мяжою галодная сьмерць,
Хлеба няма, без работы цярпець...
Там—за мяжою пануры лёс
Туліць вялікую помсту
„Крэс“.
Там—белапольскі фашысцкі суд
Сёньня выносіць паўстанцам прысуд.
Там—за мяжою змаганьне і кроў.
Кружыць на „Крэсах“ драпежны арол.
Чуеш?—
там бразнуў у змрок затвор,
Стрэлам азваўся вячэрні бор,
Дзвэнкнула куля...
Нехта ўпаў...
Прышлі далакопы
магілу капаць.
Скончылі... ціха...
Ізноў спакой
Вецер нячутна шуміць ля хвой.
Ціха і змрочна, бы ў прорве якой,
Згаснуў апошні агонь за ракой.
З голаду недзе воўк яхам завыў
Але ты стой на мяжы, вартавы!
У гэтай падманнай і дзікай начы
Трэба ўпарта і пільна сачыць.
Вораг шалее і зубы сьцяў—
Чуе астатнія
дні жыцьця.
Гострыць упарта свае штыхі,
Порах заўсёды трымае сухім,
Танкі, рыхтуе,
гарматы на нас.
Будзь-жа, таварыш, на варце, у час!

Л. ШАПІРО

КИПУЧИЕ ДНИ

(ПОВЕСТЬ)

ЧАСТЬ II

ОНА лежала в шкафу под стеклом. Мечта многих лет, виновница долгих бессонных ночей, преследуя Грянченко, застигла его и здесь. Как будто тысячи верст промчалась она невидимкой за поездом, устроилась на виду, чтобы блеском углов и полированным отливом дразнить и волновать своего поклонника.

Очарованный ее красотой он не мог оторваться от шкафа. Вот тут за тонким стеклом была она. Грянченко бурно заволновался. Пальцами водил по стеклу. Руки невольно тянулись к желанной. Годами лелеемая мысль была на грани осуществления.

Она ему напомнила безотрадное детство и годы тяжелой, изнурительной работы у Авдея Максимовича Куралесова.

Пять лет работал Грянченко у кулака. Молодой забитый парень не разбирался в сложном переплете социальных явлений, не понимал сущности эксплоатации, но ненавидел Куралесова за то, что поднимал чуть свет, гнал в поле и обращался, как со скотиной.

Ему всегда казалось, что небо опускается там на выгоне за курганом, где пас он Куралесовских коров и овец.

Робость и отчужденность шла от безлюдного поля, от узости кругозора, от того, что не было друзей и не слышал он ласкового слова.

Годы батрацкой жизни выработали безразличное отношение к жизни и к окружающим. Безразлично относился и к грамоте. С жизненной ее неабходимостью не сталкивался. Не велика наука ходить по следам скота, время определять по солнцу, топтать лапти и получать гроши за труд свой.

Брался за него Васька Лебедев, секретарь комсомольской ячейки, заманивал на занятия политкружка. Однажды даже на собрание ячейки затащил.

Куралесов, узнав об этом, пригрозил.

— Будеш с комсомолом возиться—прогоню.

Дальше своей деревни никогда не ступал. Рассказы о мире за курганом звучали для него, как журчание красивой сказки, как нежные переливы Порфишкиной гармошки. Но звучала она редко, зажатая в руках кулацкого сына. И потому сказка казалась особенно далекой, несбывчивой.

На всю деревню был один счастливец—сын Авдея—Порфишка. Он лихо выводил колена и коленца, водил хороводы, кружил головы деревенским девчатам, был верховодом всех вечеринок.

Косо смотрели на него парни, провожали ревнивым взглядом, но с принужденным уважением относились за то, что он был хозяином души редкого молодежного веселья—звонкой гармошки.

Когда Грянченко уходил в армию, ячейка хотела организовать проводы под гармошку. Но Порфишка наотрез отказался играть. Не помогли и собранные молодежью три рубля. Порфишка был неумолим.

Обида сжала горло Грянченко, когда вышел он за околицу с сундучком в руке. Жаль было прошедших лет и сил, оставленных у Авдея. Больно было за обиду, нанесенную Порфишкой.

Грянченко столько лет думал о гармошке, жаждал взяць ее в руки, но лежала она под большим замком в голубом сундуке.

И оглядываясь на деревню Загорье, вспомнил он, как бил его два раза Авдей. Бил первый раз за то, что пал от какой-то хворобы лучший баран стада. Бил другой раз за то, что бык корове рогами живот порнул.

В последнее время к батраку отношение изменил. Перед уходом даже „бедным сиротой" назвал и сказал:

— Не поминай лихом, ежели когда обидел. Трудно будет на чужой чужбине—пиши. Помогу. Попроси кого—напишут. Чай и там люди—не зверы.

Не хотелось и думать больше об Авдее. Когда деревня скрылась из виду, засосало под сердцем, жалко стало родного места, где провел детство и вырос, хоть и не оставалось у него там никого и ничего. Прощай курган и степь.

Шел по незнакомой дороге. Солнце перевалило за лес. День угасал. Впереди была красивая сказка. Она пугала и радовала, манила и волновала. Он присел на травке, туже подвязал лапти, поднял ветхий сундучок и пошел дальше.

Поезд на станцию пришел ночью. Шесть дней был Грянченко в дороге.

Из вагона смотрел он на проносящиеся назад поля, деревни, леса, телеграф-столбы. От непривычной езды в поезде кружилась голова. Волновало качание вагона и торопливый стук колес. Навстречу плыл большой невиданный мир.

Призывники, бывалые парни, крепко спали, а он жадно смотрел вдаль.

Поезд быстро мчался вперед. Безграничная ширь пугала Грянченко. Собственно не ширь его пугала, а то, что все дальше удалялся он от кургана и знакомого, как пять пальцев, выгана.

Все это вспомнил он тепер у шкафа. А эскадронная гармошка дразнила перламутровыми басами и полированными планками.

Рудаков остановился у дверей.

— Что прилип—нравится?

— Интересуюсь.

— Хорошо играеш?

— Не умею.

— Научиться хочеш?

— Хоть в руках подержать.

— Никогда не держал?

— Нет, лет пять думаю о ней.

-- Тут, брат, тебе и думать не придется.

— Разве и тут запрещают учиться играть на гармошке?

— Не запрещают. Оттого и думать тебе не придется. Бери и играй.

—Ну, можно сейчас?

— Сейчас, что ты? Видишь все вон газеты читают. Только вы с Алексеевым галок ловите. Иди, позови его в первый взвод, почитаю вам газету. Горе мне с вами, неграмотными, люди сами ходят, а вас приходится водить, как слепых.

— А гармошку когда можно будет взять—дрожащим голосом спросил Грянченко.

— После того как почитаем газету.

— И играць будеш учить?

— Буду.

— Где мы будем заниматься?

— Там за пирамидой. Веди Алексеева.

Грянченко побежал за Алексеевым.

Первый раз Рудаков видел Грянченко таким оживленным. Обыкновенно был он угрюм и замкнут. Кашлянуть громко не решался. По казарме ходил осторожно, как будто боялся зацепить неуклюжими движениями драгоценную вещь.

Чудная жизнь—думает Грянченко, процягивая руки к соску рукомойника—до всего ему дело Панасюку этому. Сейчас он на утреннем осмотре будет проверять чистоту ногтей, заглядываць в уши, осматривать крючки и пуговицы.

Двадцать два года собиралась грязь под ногцямі. Никто никогда ими не интересовался, в уши не смотрел и вдруг: „Чтобы я больше этого не видел". Эти короткие слова Панасюка надолго запоминаются.

После долгих настойчивых требований Грянченко порядком подтянулся, но все еще не мог привыкнуть ко всему этому. Чистых ногтей стеснялся, а зубная щетка и порошок все еще лежали нетронутыми.

Зайцев, обнаженный по пояс, всунул в рот зубную щетку, начал энергично тереть зубы, затем прополоскал рот, выплюнул воду и обратился к Грянченко.

— Пошто зубы не моеш?

— Они не грязные.

— Не грязные. А про эмиль слышал чаго доктор сказывал. Повредится эмиль энтот самый и зубу крышка.

— Не эмиль, а эмаль—поправил Соколов и подставил голову под сосок.

— Ну, эмаль. Я и говорю, эмаль жалеть нужно ежели хочеш иметь хорошие зубы.

— Не могу скребницу эту во рту терпеть—сказал Грянченко.

— А ты привыкни.

— Не могу.

— Попробуй.

— Пробовал, не идет.

— Пойдет, еще попробуй

Зайцев пырскал и фыркал. С каким наслаждением намыливает он руки, лицо, шею. Забирается глубоко в уши. Мыльная пена чавкает и пузырится. Уже не видно ни глаз, ни носа, а Зайцев все мылит и трет.

Он полюбил воду, так приятно освежаюшую тело, и пахнущее мыло, которое всегда лежит у него в тумбочке, в жестяной коробочке с надписью „Пионер".

Странное дело. Человек может прожить десятки лет, вращаться в кругу приятных вещей и не иметь о них никакого представления, не знать их вкуса.

Разве дома Алексееву воды не хватало? И зубной порошок продавался в сельской лавке по двенадцать копеек коробка. Но не знал он, как хорошо себя чувствуеш, когда почистишь зубы и сколько здоровья вместе з зубами сохраняют эти затраченные копейки. Не знал, что такое эмаль и не заботился о ней. Год службы в Красной армии дал ему много знаний и кроме сведений об эмали. И вот он хочет, чтобы и Грянченко сразу стал такім, как он, чтобы период перерождения человека был сокращен до минимума. Сам он уже забыл сколько трудился над ним Шамак, пока он стал такім культурным.

— Чорт те что—дружески толкнул Звонарев бедром Иванова—прими влево.

Из казармы прибегают бойцы, на-скоро чистят сапоги. Затем—к рукомойникам и за мыло, за зубные щетки и порошок.

Иванов тоже не привык еще. Всунет щетку в рот, сморщится, начнет плевать, а потом снова повторяет эту процедуру.

Стук сосков. Брызги воды. Мыльная пена.

После завтрака наступает важный момент. Бойцы просматривают записи прошлых политзанятий и конспекты самоподготовки, приводят в порядок усвоенное, на-ходу задают друг другу контрольные вопросы.

Иванов указывает на портрет.

— Сонин, это кто?

Сонин всматривается, мысленно формулирует ответ.

— Тот, як его... председатель Ре-Ве-Се-Ра.

— Правильно. А еще?

— И военный и морской. Нет, не то. Народный Комиссар по военным и морским делам.

— Шепелев, а ты скажи, кто это?

— Это самый главный большевик. Секретарь партии. Иосиф Висарионович товарищ Сталин.

— Вот молодец, скоро политрука обгонишь.

— Совсем скоро, к концу второй пятилетки—улыбнулся Визгалов.

— К концу второй—передразнил его Шепелев—что я рыжий или опортунист какой?

Сонин достал из сундучка тетрадь, карандаш, сунул сундучок под кровать и пошел. Думал он о политзанятиях и о том, что следует за ними—о езде.

Политзанятия—тоже не легкое дело. Поворочай мозгами да ответь на полдесятка вопросов—десятый пот прошибет. Но ездить труднее.

Препятствия с каждым днем вырастают все выше и выше. А вместе с ними растет и страх Сонина.

Командир взвода Долгопятов говорит, что у самого плохого кавалериста этот страх доходит до определенного пункта, а потом вниз и на-нет. Может быть. Сонин не такой уже опытный конник. А пока жди этого пункта и дрожи перед каждым препятствием.

Бойцы на местах, на столе развернуты тетради. Идет групповод.

Соколов сидит рядом с Белоножкой. Напротив них, на краю скамейки—Панасюк.

Отделенный командир сильно переживал, когда некоторые бойцы не так хорошо отвечали. Больше всего волновался он за Белоножку. Он был „узким местом" политической подготовки отделения. Панасюк не мог допустить, чтобы во „Всесоюзном взводе" был такой отсталый боец. Когда групповод задавал Белоножке вопрос, Панасюк переживал до боли в груди, но молчал и даже взглядом избегал встретиться с Белоножкой, чтобы его не смутить окончательно.

Белоножка упорно молчал, краснел. Капли пота выступали на висках, но ни на один вопрос ответить не мог. С большим трудом групповоду приходилось добиваться одного слова. И в этих редких словах Белоножка „плавал" до невозможности.

В записной книжке Панасюка против записи: „Белоножка Политзанятия" стоял жирный минус.

Бойцов с плюсами по политзанятиям у него было несколько человек. Для него ясно было, что из этих „плюсовиков" один должен занять место против минуса Белоножки. Но этот вопрос он решил не так просто.

Белоножке нужен был настойчивый парень, хорошо подготовленный, чуткий и терпеливый, который сумел бы пробить твердую кору его отсталости, заинтересовал бы его газетой, книгой, привил любовь к чтению и спорам с товарищами по политическим вопросам.

Кроме слабой общеобразовательной подготовки в нем была какая-то странность: молчит и молчит.

С радостью шел на езду. Любил рубить лозу и преодолевать препятствия, но робел и опускал голову при одном слове „политзанятия"

Похвалит его командир отделения за рубку или езду, поставит в пример другому бойцу, но густо покраснеет и—ни звука.

Панасюк наблюдал за ним и видел, што газету он не любит, не интересуется ею. В свободные минуты меньше всего бывает в ленуголке, а сидит в курилке. На самоподготовке никогда сам вопроса не задаст. Сидит, томится, зевает.

Панасюк сначала подумал, что это происходит оттого, что он плохо проводит самоподготовку, не может организвать внимание бойцов, не интересно ведет работу.

Но эта мысль разбивалась тем положением, что все остальные красноармейцы были довольны работой командира, интересовались самоподготовкой, охотно шли на занятия.

Кроме таго помполит командира полка на полковом совещании привел его в пример, как хорошего организатора самоподготовки и рекомендовал младшим командирам

остальных эскадронов сходить к Панасюку, посмотреть, как нужно проволить занятия.

Два дня бился Панасюк над этим вопросом, наконец пришел к выводу, что работа его хороша, но к Белоножке нужно подойти с другой стороны.

И тут же он вспомнил какое впечатление произвела на Белоножку читка очерка о командире эскадрона, как вытянув шею не сводил он глаз с чтеца, с живым интересом слушал, воодушевился и даже вопрос задал командиру эскадрона.

Панасюк нащупал ниточку загадочного клубка и уцепился за нее.

Он остановился на Соколове. Рассказал ему в чем дело, об'яснил все пути подхода, посоветовал несколько наиболее увлекательных форм. Андрейка тоже задумывался над этим вопросом и с радостью принял предложение камандира.

На следующий день вечером Соколов сидел в ленуголке на диване с Беленожкой, читал ему какую-то тоненькую книженку.

Панасюк просматривал подшивку газет и незаметно следил за Белоножкой. Тот сидел как всегда робко голову опустив. Однако слушал внимательно и довольная улыбка изредка появлялась на его лице. Андрейка задал ему какой-то вопрос. Он ответил и улыбнулся.

Панасюк нашел нужную газету, начал читать ее, но несколько минут не мог сосредоточиться, мешали мысли о Белоножке и жирном его минусе.

— Когда Белоножка ушел, Панасюк подошел к Соколову.

— Как дела?

— Подвигаются, товарищ командир.

— Что читали?

— С Рудаковым подобрали рассказик о гражданской войне из „библиотеки красноармейца“.

— Теперь карикатуры из газет и небольшие беседы вокруг них—сказал Панасюк—вынул записную книжку, против минуса Белоножки написал „Соколов“ и показал Андрейке.

— Вы должны добиться таго, чтобы вместо минуса здесь был плюс.

Соколов ничего не ответил. Он знал, что командир никому из бойцов свою книжку не показывает. Это ему льстило. Он понял, что Панасюк посвящает его в самые интимные дела руководства отделением. „Значит он мне доверяет, ищет моей помощи, оценил мои способности. Я оправдаю это доверие“.

Соколов обладал теми качествами, которые искал Панасюк. Он был развит, чуток, имел за спиной приличный стаж комсомольской работы и связи с большой массой молодежи на заводе.

По совету командира он начал с небольшого, временами незаметного влияния на своего „подшефного“

Белоножка трудно поддавался воспитанию. Но Андрей терпеливо добивался нужных результатов. Когда групповод давал задания для самоподготовки Соколов их записывал, следил за записями Белоножки и по этим записям проводил с ним отдельные занятия, используя для этого каждую свободную минуту.

Из той же записной книжки Панасюка он узнал все, что его интересовало о Белоножке—какой он местности (точно: район, деревня), его социальное и имущественное положение.

Белоножка оказался под тройным наблюдением. Соколов готовил его к самоподготовке, будил в нем интерес к работе над собой. Панасюк к самоподготовке подготавливал для него специальные вопросы. И у групповода он был на особом счету. Но вся работа начиналась с Соколова. От него зависели успехи или провалы Белоножки.

Вот почему он возле своего прикрепленного. Мысли о Белоножке не дают пакоя: „как он себя сегодня будет вести. Неужели опять будет молчать“.

Живую беседу, построенную на ярких фактах и цитатах, Долгопятов пересыпает вопросами.

Товарищ Белоножка, скажите—почему мы Красную армию называем армией международной революции?

Белоножка встал, покраснел. Лоб изрезали три морщинки. Он смотрит на групповода, молчит.

Долгопятов ждет ответа, Молчание коробит Соколова. Он мочалит кусочек бумажки.

Групповод помогает Белоножке выйти из затруднительного положения.

—Вот сейчас только я приводил примеры и говорил, почему наша армия является армией международной революции.

Белоножка вспотел, но язык не поворачивается. Соколова это начинает угнетать. Он опускает голову, затем поднимает ее и встречает спокойный взгляд Панасюка. Взгляд этот не говорит ни о чем. Соколов не понимает—упрекает ли его командир отделения за слабую помощь Белоножке или что-то обдумывает.

Белоножка переводит растерянный взгляд на Шепелева. Тот жестами пытается ему помочь. Но Панасюк строго посмотрел на „суфлёра" и Шепелев успокоился.

Белоножка стоит и—ни слова. Всей группе бойцов становится неловко. Соколову кажется, что это долгое ожидание относится к нему и он краснеет наравне с Белоножкой.

Долгопятов обращается к Панасюку.

— На самоподготовке он бывает?

— Всегда.

— Почему же он все продолжает быть таким?

— Ему я уделяю самое большое внимание. Кое-что уже знает, да на язык туг.

— Нужно еще больше усилить индивидуальную работу над ним.

— Скажите вы, товарищ Сонин,—почему мы Красную армию называем армией мирового пролетариата?

Сонин встал, посмотрел на Белоножку. За тебя, мол, отвечать должен.

— Потому, что як его... Красная армия, что стоит на страже Се-се-се-ре защищает интересы рабочих всего мира и что во время гражданской войны трудящие заграничных стран помогали нашей армии победить буржуев.

— Хорошо. Шепелев, скажите—в чем выражалась эта помощь?

— Они не хотели грузить пароходы, а также поезда с оружием и снаряжением, что империалисты посылали белогвардейцам. Рабочие выступали против своей буржуазии и этим помогали защищать Советскую страну. А было и такое дело, что французский коммунист—фамилию забыл...

— Анрэ Марти—подсказал Долгопятов.

— Товарищ Марта поднял на восстание французских атросов и не хотели они воевать с Красной армией,—то апугавшись бузы, империалисты намазали пятки и скорей ібрали свой флот.

— Товарищ Звонарев, к тому что сказал Шепелев ожете что-нибудь добавить?

— Могу. В рядах Красной армии против интервентов белогвардейцев боролись и иностранные рабочие, которые рганизовались в интернациональные отряды—Китайские, енгерские, Польские и Латышские.

— Верно. Вот вам еще один факт. Товарищ Белоножка, оняли?

Белоножка поднялся, помолчал немного, затем скаал тихо.

— Понял.

Обрадовался Панасюк. Радостно заблестели глаза у Соковa, как будто нашел он что-то драгоценное.

— Что вы поняли—спросил групповод.

— Что в нашей армии были рабочие. Польские. Китайкие.

— Ну, вот. Правильно.

Панасюку казалось, что сейчас командир взвода, как на манеже удовлетворенно болтает ногой. Но этого не лучилось. Групповод продолжал.

— Альтшулер, вы что хотели сказать?

— Я хочу привести пару цитат, которые записал на амоподготовке.

— Прекрасно, давайте.

... — „в войне против богатейших мира Советская Россия казалась победительницей—говорил Ленин.—Почему? Не отому, конечно, что в военном отношении мы были сильнее. то не так. А потому, что в капиталистических странах ыли солдаты, которых уже нельзя было обмануть.“ ... И дальe Ильич говорит: „Основной причиной нашей победы ыло то, что рабочие западно-европейских передовых стран казались настолько понимающими и сочувствующими абочему классу во всемирном масштабе, что вопреки лжи уржуазной печати... рабочие оказались на нашей стороне, это решило нашу победу“...

— Ярче этой ленинской оценки нашей победы быть не может—заключил Долгопятов.—И сейчас рабочий класс и трудящиеся всего мира всеми силами помогают укреплению Советского союза—отечества международного пролетариата Пролетариат всего мира с огромным вниманием и любовью следит за укреплением Красной армии, оказывает ей, как и в годы гражданской войны большую помощь.

— Десятки и сотни рабочих делегаций капиталистических стран посещают ее, интересуются ее жизнью, учебой, потому что это—их Красная армия.

— Рабочие капиталистических стран берут шефство над частями Красной армии.

— Бурдаев, кто шеф нашей дивизии?

— Кажется, английский пролетариат.

— Не кажется, а так оно и есть. Английские рабочие— наши шефы.

— Ежегодно приезжают к нам их делегаты. Они интересуются нашей жизнью, учебой. Мы получаем от них письма, следим за революционной борьбой английского пролетариата и компартии.

— Мы знаем, что в случае нападения на нашу страну, как и в минувшей гражданской войне, мы будем иметь в тылу империалистов надежнейших союзников.

— Красная армия—это армия мирового пролетариата, армия международной пролетарской революции.

Вывод записывали в тетради. Для неуспевающих записать, групповод написал на доске.

Медленней всех писал Белоножка. Его острая малограмотность резала сердце Панасюка. Отделенный командир кивнул Соколову и тот начал диктовать Белоножке записанный на доске вывод.

(*продолжение следует*)

М. КРЮЧКИН

ПЯТЬ

Орудие блестело, как будто сплавленное из солнечных лучей.

Замковый Черкай, старательно стирая последние дождевые веснушки с лафета, любовно поглядывал на яркую стройную трехдюймовку.

— Завтра она громыхнет,—мечтательно протянул он, мысленно рисуя сноп разорвавшейся гранаты.

— Достанется танкам на закуску, по носу ухнем, носа нет, по башне—башни нет,—уверенно рубанул наводчик Козел, крепкий, плотный красноармеец, отличный рубака, джигит и лучший наводчик полка.

— А не подкачаем на стрельбе-то, в парке говорить ладно, а вот на огневой, как попрут на тебя эти тупые—страшилы танки, растеряешся—поджилки затрясутся, как щит нижний у пушки на походе, глаза разбегутся, вот и мазанешь. А?

— Небось, не в первой, у меня все уже выверено. Я, брат, орудие знаю, как себя: где оно врет, где оно кривит. Намедни, когда прицельныя выверили, сам все отладил, до последнего винтика поверено, она у меня не соврет.

— Орудие-то не соврет, а вот ты не сдрейфишь?

Ответить Козел не успел. Командир орудия построил отделение огневиков и повел их из парка к палаткам.

Солнце, опрокинув свой бронзовый ковш за горизонт, разливало в синь неба золотые потоки света, которые размалевали палатки и сосны в причудливые теневые арабески и силуэты.

На правом фланге уже вызванивали корнеты оркестра Буденного, а басы, надрываясь, ухали в солнечный ковш, стараясь его переспорить своим блеском.

Ровные дорожки, обрезанные белой решеткой палочек, сплетались квадратиками, прямоугольниками и снова расплетались, причудливо опутывая лендомик извилистыми подходами.

Лендомик с фасада, как дворец: высокие воздушные башенки грызли зубцами синь высот; арки, уютно завешанные кремовыми портьерами, весело волнились на ветру зазывая бойцов в тень отдохнуть, почитать. Щиты, втиснутые в стены, кричали о достижениях страны, об угрозе капиталистов, об успехах боевой подготовки батарей. У входа на треноге, которая приготовилась пуститься в присядку, важно взгромоздился полукруглый агит-плакат, а на нем в перегонку жирные зовущие буквы:

„17-ГО НАЧИНАЕМ БОЕВОЙ ЭКЗАМЕН ПЕРВЕНСТВО БУДЕТ ЗА НАМИ“

и ниже в хороводе красок перечень задач боевых стрельб, памятка наводчикам, связистам, разведчикам и ездовым.

В левом срезе щита белела полоска незаполненная, а под ней цепочкой с о р е в н у е м с я.

У щита собралась почти вся батаеря—бойцы горячо обсуждали завтрашний день. Козел, только что вошедший в ленуголок, примкнул к толпе около боевого щита.

Высокий жилистый телефонист Кришин, поддразнивая пристал к Козлу.

— Ну, как, Козлище, боднеш завтра танки. Мотри, рога не обломи—они крепкие.

— За меня не бойся. Вот, как-бы твоя паутина не спуталась, да не замолчала, помнишь, как у Поколюбичей.

— Ладно уж под'елдыкивать—полуобиженно отрезал Киршин и отошел к шахматнаму столику, где Мордвин Арейский, один из лучших ездовых, азартно резался в шахматы, с разведчиком Хамадулиным—раскосым ударником, учебно-боевых полей отрядных учений.

А Козел уже примостился сбоку на перилах входа и огрызком карандаша выводил в блокноте: „Я, наводчик 1-го орудия, Козел, канд. ВКП(б), вызываю на соцсоревнование наводчиков 2-го и 3-го орудия т. т. Поцелуя и Золотарева на быструю и точную работу у орудия, дать темп стрельбы не больше 12 секунд, при стрельбе по танкам дать не меньше 80 проц. прямых попаданий, добиться полной маскировки орудия от наземного и воздушного противника.

Наводчик Козел Стефан“.

Вырвав листок из блокнота, он уже хотел его прилепить на незаполненную полоску щита, но потом что-то подумал, подозвал Черкая, Бекарева и других номеров своего орудия, он стал им горячо доказывать и убеждать в чем-то важном.

Через пять минут листик был прикреплен на полоску, но на нем, вместо—„я наводчик 1-го орудия Козел"…. было уже написано: „Мы номера 1-го орудия"…., а внизу к подписи легла дугой приписка: „по поручению номеров 1-га орудия". Секретарь ячейки ВКП(б) Астафьев записал в блокнот вызов 1-го орудия. На распределении задач комунистам к завтрашней стрельбе это учтется. У него уже в блокноте записано много нужных вопросов. Сегодня вечером после уборки он соберет всех коммунистов и поставит перед ними вопрос ребром.

— Завтра—де боевая стрельба. Смотр. Авангардная роль—впереди коммунисты. Все это Астафьев знает и сейчас ищет путей, как бы лучше помочь батарее в выполнении поставленной задачи.

В лендомик вбежал политрук батареи, на ходу отстегивая полевую сумку, быстро заражая всех своей энергией, рассказал о завтрашнем дне, о письме ленинградских рабочих, о их вызове всему пролетариату Союза и нам, красноармейцам.

Политрук говорил о недочетах...

Прошлый раз не работала связь, не проверены аппараты, забыли катушку, ездавой Пухта спал—не во время передки. Разведчик Требисов уснул на посту, стоя на противотанковом направлении. Этого быть не должно. Подготовимся без единого недочета. Большевистскими методами готовиться...

Говорили бойцы. Звали, убеждали, обязывались. Много их выступало—Алексеев, Захаров, Поцелуй, Золотарев, Отрахов. 31 предложение записал в полевую книжку политрук. Белая полоска на щите быстро заполнилась, не хватило места, библиотекарь Судариков поставил рядом квадратик фанеры и он быстро заполнился, тогда стали приклеивать адно на другое. Ветер, шаловливо играя, перелистывал вызовы, а от этого они шелестели, рассказывая о договорах.

Звонкая трель горниста собрала всех на уборку. Разрывая воздух всплеском песни, батарея шла на конюшню— а там уже гривистые великаны, большеглазые кобылы, нервно и задорно покручивали хвостами, долбили копытом твердо утрамбованные станки.

Вечером, при свете лампы, в ленуголке, собралась ячэйка.

Астафьев обстоятельно рассказал об общей задаче на стрельбе, пожурил сам себя, что в прошлый раз плохо, плохо подготовил связь, взял самообязательство—ни одного перебоя в разговоре и начал раздавать коммунистам задания на 1-й этап стрельбы.

Ячейка большая, а дел еще больше. Нужно тем, кто работает над базой, завтра особенно поднажать в работе над своими прикрепленными.

Захаров сказал, что Горленко готов для вступления в партию. Завтра хочет подать заявление.

Алексеев также подготовил Великоконя и тот твердо решил, что в свою первую боевую стрельбу он подаст заявление.

Так, прощупав всех, перешли к кандидатам—завтра они должны показать особенное старание—ведь это их и боевой и партийный экзамен. Хамидулин должен проработать, как следует, положение в Манжчурии и рассказать об этом своему отделению. Новошилов доводит до своего орудия письмо ленинградских рабочих и так каждому конкретное деловое задание.

Редколегии выпустить рупор-газету к выступлению, отвечает за выпуск Захаров, в поле в бою организовать выпуск Ильичевки, Сударикову, подбор листовки и газет.

Поздно, когда уже луна забелила ночь, разошлись по палаткам набирать сил к завтрашнему экзамену.

Козел, трудно засыпая, перебирает в голове весь день. Глаза колет дремота, но сон не идет. Как-то завтра. Хоця как это ка́к-то ясно, хорошо. Уверенность это—сила.

Незаметно для себя Козел заснул, а во сне он видел что вот он, Козел Стефан, наводчик 1-го орудия, колхозник с Украины, шахтер Донбаса, попал на Дальний Восток. Его оружие дежурит. Ночь. Впереди сопки, оттуда ждут танки. Его орудию приказано дежурить и первым вести

огонь и вот, наводчик и коммунист Стефан Козел стоит и ждет танк и, вдруг, из-за сопок, показались башни бронированных чудовищ. Один за другим, третий... ого, с десяток, командир орудия передает команды, а он их не слышит, растерялся, не знает в который стрелять, а они уже близко и на одном из них кризис—сидит скелет костлявый. Навел он пушку в скелет и долбит, а танк все идет—вот уже рядом из пулеметов поливает орудие. Барабанят пули свинцом по щиту. Вот командир упал, Черкай корчится раненый, Бокатов хрипит—пуля горло перебила, а снаряды все мимо. Что это, дай пушку осмотрю. Посмотрел и увидел—уровень не в основном положении, а как был на последней стрельбе, быстро тогда уезжали—основные установки не поставили, а он забыл—вот теперь и летят снаряды поверху. Устранил он это и сразу танк от снаряда осел, а скелет рассыпался. Только Черкай, извиваясь от боли, все еще корчится от боли и рукой хлопая его по ноге, шепчет, Козел, Козел, Козел.

Вскочил как встрепанный.

Кузюта, дежурный по батарее, стоял рядом, улыбаясь во весь рот и тянул его за ногу.

— Эй, подымайсь, уже строят, сейчас на уборку уйдут.

В строй не опоздал, но одеваясь быстро, запыхался Козел.

Только, только солнце, просеваясь через решетку сосен, тенями взрябило лес, батарея уже стояла на огневой, а связисты, скрежеща скрипучими катушками, связали паутиной кабеля наблюдательный с огневой.

Раннее утро парной росой, молочным туманом овеело даль, даль надернулась прозрачной кисеей, а от этога еле видна церков в далеком селе и точка наводки крест колокольный как будто висит в воздухе—вот, вот упадет.

Первое готово, второе готово, третье готово и по телефону летит на наблюдательный. Батарея готова. И ошарашенный невиданными темпами иностранец-секундомер застыл недвижим, едва успеў отсчитать несколько десятков секунд.

— Ты чего горячишься—обтирая потное лицо, вз'елся Козел на Воронина.

— Договор заключать—заключаеш, а сейчас чуть не подвел. Надульник-то кто снимать за тебя будет, хорошо Бенатов усмотрел, а то осрамились бы на весь полк. Эх!

— Да я что-ж—я ведь старался, как лучше,—оправдывался Воронин.

— То-то и оно—старался, а ты старайся, да с толком, а сам видиш, чуть беду не состряпал.

Кришин взметнулся и громко повторил журчанье трубки, выплеснул залпам первую команду.

— По смешанной коннице шрапнелью; левее 0,50, уровень 30-0, прицел 90 трубка 90. Основному огонь.

Обрадовавшись неожиданности зачикала секундномерная стрелка. Ого! теперь-то я обгоню.

Козел не растерялся, как думала стрелка, а быстро и четко изменив установку за установкай на 13 секунде обошел стрелку. Руку вверх—готово.

Первое. Взметнула рука.

Треснул купол утренней тишины—взбудороженная пыль конусом разбежалась от орудия—чем дальше, тем шыре. Снова Крышкин закричал: верно, левее 0. 10 прицел 80, трубка 80—стрелявшему огонь.

Замерла стрелка на 7-ой секунде от неожиданного выстрела. Еще и еще.

Командир взвода в перерыв раз'яснял стрельбу. Вот взял десятиделенную вилку, это значит цель заключена в разрывах на 200 саженей один от другога по длине, а теперь пятиделенная вилка—это 100 саженей, а направление верное потому, что иначе нельзя брать вилку—сейчас будем стрелять батарей.

И как-бы в оправдание, телефонист торжественно громко закричал: левее 0,06 прицел трубка 87 батарею огонь.

10 рубежей пробежала стрелка—10 секунд и четко, как на клавишах рояля рванули пушки—раз, два, три. Козел упорно не сдавал секундномеру, его орудие готово было через 6 секунд и это записал в блок-нот посредник.

— Пулі по цели—передал телефонист. 6 снарядов беглый огонь. Секунды полетели кувырком по секундомеру—пыль и дым не успевали прилечь отдохнуть.—Снова взлетали, подстегиваемыя новыми залпами. Каждый номер помнил свой договор—вызов ленинградцев и что надо победить.

— Стой! Записать установки цель №1.

Эх, и веерочек—разрывы, как по линеечке, мишень упала разбита. Батарее благодарносьць от командования полка, наводчикам—награды за отличную стрельбу и точную подготовку.

Перерыв...

Низовик Алексеев развернул—боевую подготовку и начал читать о войне в Манжурии, толково. раз'ясняя вопросы, непонятныя для бойцов. Комзвод с командиром подсчитал наличие снарядов.

Захаров, присев у пенька, диктовал Горленко текст заявления о вступлении в партию, а Козел доказывал Воронину преимущество колхозов перед единоличными хозяйствами. Колеблясь соглашался Воронии, но боялся родителей, вдруг не пойдут.

— Ну и ляд сними, пущай не пойдут,—убеждал Козел. Ведь они старые, жить-то тебе, а не им, да ты не бойсь, как выступиш в колхоз, так они за тобой потянутся, а что же ты, сам видишь, что колхозы лучше и не идешь, где-же твоя голова, или все мамкиной мозгой живешь, пора своим жыть. Видиш, лучше, иди.

И Воронин написал заявление в колхоз.

— По железнодорожному мосту — послышалась команда. Правее 2.40.

Команда сухая четная, а сердце бьется учащенно и руки спешат, спешат сделать все побыстрей и получше.

Батарея обстреляла еще две цели и после этого, лощиной, вышла на опушку леса. Разведчик прывез донесение.

— Справа из-за высоты 153,0 ожидается появление танков и танкеток противника. 3-му орудию с комзводом стать на опушке леса у старожки лесника, 2-му орудию с комзводом управления на северной окраине леса у указателя дороги. 1-му орудию в районе наблюдательного у трех сросшихся сосен.

2-ое и 3-е быстро от'ехали по своим пунктам, а 1-ое на рысях выдвинулось к наблюдательному пункту и там, тщательно замаскировавшись, стало ожидать танк.

Горячее солнце плавило синюю даль в золотые дрожащие блики, ныряло в звонящие ручьи и вынырнув, ути-

ралось в пушыстых простынях облаков, козалось от этого еще светлее и чище.

День только начинал разгораться.

Тихо, где-то вдали, вдали чуть, чуть протарахтит колхозная телега и смолкнет.

Изредка шмелем рассержаным загудит вызов телефона

Вверху, гоняясь за облаками, ныряя в их лохматыя об'ятья, задорно стрекотали самолеты. Где-то далеко, далеко затянул натужную свою бурлацкую песнью паравоз.

— Вазу-у-у–Ваз-у-у–Спешу-у-у–Спешу-у-у и еле слышно долетел такт спорящих колес на стыках громко ругающихся.

В голове лихорадочно пронеслись отрывки давно усвоенного и такого ясного:

— Не спешить, спокойно подпустить поближе метров 500 в гусеницу, как покажется нос перекрестье стрелять.

Почему-то вспомнился соп-скелет уровень.

Еще раз он осмотрел, все ли в порядке и, убедившись в исправности, почему-то улыбнувшись, взглянул на Черкан и коморудия.

Взвились одна за другой две ракеты, взвились и рассыпались дождем блестящих искр.

— Приготовиться—холодна и спокойно подал команду коморудия Щербаков.

Километрах в полутора, слева впереди заметили башни танков ныряющих по кочкам.

Номера врослись, слились с пушкой, правильный. Бакатов, так стиснул правило, что его могучие кулаки посинели. Заряжающий Воронин тросся мелкой лихорадочной дрожью держа наготове, блестящую медью гильзы, гранату, граната в его руках мелко попрыгивала и это прыганье невольно сказалось на остальных номерах, которые тоже начали нервничать и бесцельно двигаться.

Щербаков увидал, что его люди начали волноваться, чтобы разрядить обстановку, подал команду.

— По танкам, по отражателю 1-0, уровень 30-0, прицел 20.

Каманда отрезвила людей; нервной лихорадки как не бывало, привычные слова вернули к действительности—каждый винтик заработал по точно заученному движению.

Козел, не отрываясь от панорамы, ловил танк. Вот он такой зроровый, зеленый лезет уже через кустарник—

орудие на башне мерно дрожит и снова Козлу показалось, что на башне сидит скелет.

Злость схватила Козла—ну, подожди-же я тебе покажу сейчас как лезть на артиллерийстов—Чонгарцев.

Танк ближе и ближе 700 *м* 650-600.

Командир в бинокль, точно опредилив дистанцию, вносит поправку прицел 15—огонь.

Козел быстро поставил прицел, сам к панораме: вот он— вот близко. Нос танка вполз в панораму и зацепился за перекрестие. Козел дернул за боевой шнур—орудие от неожиданности рявкнуло во все свое стальное горло—подпрыгнуло и остановилось, клубясь в дыму.

Еще, еще и еще 5 раз Козел ловил танк за танком в панораму. 5 раз свистя... граната рвалась за танком, поднимая столбы земли.

Все 5 гранат выпущены. К танку понеслись всадники— комиссия и командование смотрят пробоины.

Номера, разрядив свою энергию на стрельбе, густо и вяло смазывали жадные горла орудий пушсалом, лениво перекидывались замечаниями.

Вечером, после мертвога часа, в лендомике, снова собралась батарея—на щите уже красовались итоги стрельбы соцсоревнования и ударничества.

Крупнее всего выпятились 3 строчки:

1. Наводчик 1-го орудия коммунист Козел, из 5 снарядов дал 5 прямых попаданий по танку.

2. 1-ое орудие дало темп стрельбы, в среднем, 8 секунд.

3. Батарея работала отлично, за что получила благодарность от командования округа.

ЕФ. САДОВСКИЙ

ГАЛИ ИЗА АХМЕТОВ

(ОЧЕРК)

Паровоз замедлил ход, вагоны плавно проплыли мим невысокого здания маленького каменного вокзальчика.

Все тише и тише шел поезд. Наконец вагоны рванулис будто в сторону и застыли. Партия призывников высыпал на перон.

Через час нестройная, пестрая партия призывников даль него кантона татарской республики уже шла по уличка глухого городка.

Кто-то из крайнего ряда сразу-же пытался затянут песьню, но взял слишком высоко, не подхватили и голо пропал.

Когда прошли несколько кварталов, песню затянул в первом ряду, затянули дружно и она пошла легк и звучно.

Ахметов шел в предпоследней шеренге. Он путал ногу ему сзади и с боков все время подсказывали:

— Иnташляр,[1]) поменяй ногу, мешаеш ходить.

Ахметов не обращая никакого внимания на эти упреки шел вперед, точно был один. Он натыкался на товарищей Соседние ряды подымали шум и тогда он уменшал шаг чтобы через несколько минут снова забыться и снова пу тать ногу.

Ахметов, низенький, с короткой, будто спрятанной шеей с большими выпуклыми глазами, хмурый—всю дорогу привлекал внимание призывников.

Он был из самого дальнего кантона, их ехало оттуд всего-трое. Он молчаливо сдал старшине партии сво документы, отошел в сторону и с тех почти не произне ни слова.

— Слушай. иnташляр—подошел к нему в вагоне одна жды старший по команде—ты говорить можеш или у теб от воды отшибло язык.

[1]) Иnташляр—товарищ.

Ахметов поднял глаза, застывшим взором окинул старшего и ничего не ответив отвернулся к окну.

Старший махнул рукой и отошел. Больше его не трогали. Он только заглянул в документы... Гали-Иза Ахметов, середняк, беспартийный.

Шли центральными улицами города. Сентябрь принес осень. Уже долго накрапывал мелкий утомляющий дождь. Улицы городка от темных туч, от беспрерывного дождя, показались скучными и тихими.

Песня рвала тишину и когда проходила колонна, у окон выростали лица любопытных.

Ахметов не пел, но он слышал как часто с тротуаров говорили:

— Какая звучная татарская песьня!

Как загорается у ребят гордосьць. За тысячи верст привезли они эту песню. Подумал он и о том, что так звучно и хорошо ее не поют даже так на родине.

Центральные улицы скоро кончились. Городок был небольшой, районный, он ничем не отличался от десятка таких-же больших деревянных, чем каменных городишек.

Каменныя дома были в центре.

Эти три квартала были гордостью городка, но потом внезапно цепь каменных домов рвалась и начиналась долгая окраина, с садами, огородами, оврагами и низенькими деревянными домиками.

Уже давно минули центр, уже несколько раз оркестр сменял песню и потом она снова, как ракета, вспыхивала в первых рядах.

Наконец в вечерней тьме засверкали десятки веселых и ярких огней. Это были большие казармы—новое жилье молодых бойцов невиданной еще в мире армии,—армии—школы, большой классовой школы.

— Группа, стой! Без шевеления—команды вольно не было. Привыкайте, товарищи бойцы к дисциплине,—суетился старшина.

Оркестр, встречавший их на вокзале—стал флангом к входу, низенький дирижер взмахом руки подал знак и под звуки Буденовского марша призывники первый раз вошли в казарму.

* * *

Гали Ахметов не может спать. Сон уклоняется от Гали. Вот, вот кажется на веки ляжет тяжелый груз и они придавленные им слепятся, но Гали не спит, груз становится все меньше и меньше, потом совсем исчезает.

Волна воспоминаний захватывает Гали, но скоро приходит сон и он засыпает. В казарме все спит, только в длинном корридоре, где по углам горят бледные лампочки, не спят двое—дежурный и дневальный.

Гали-Иза Ахметова в деревне знают из-за мускулов. Мускулы у Гали железные, кажется ударь молотком—не согнутся. Больше ничем не характерен этот крепкий парень. Он ни разу не приходил на ячэйку и его никогда не видели в новом деревянном клубе, открытом в доме муллы.

Вся деревня ходит в клуб, хотел было и Гали раз сходить:

— Отец, сегодня в клубе кино. Я думаю сходить, отец.

Отец высокий, скуластый старик, с изрытым от перенесеной оспы лицом, злобно посмотрел на сына:

— Гали, лошадь выкачалася в грязи, возьми поскреби ее щеткой. В этот клуб ты ни сегодня и никогда не пойдешь.

У старика при волнении трясется нижняя губа. Сын боится этих минут. Губа вначале начинает незаметно дрожать, потом дрожь усиливается, злобныя глаза старика в эти минуты кажутся еще злее,—клуб в доме муллы это кость в горле старика. Гали идет в корридор, берет щетку и идет на конюшню.

Дом муллы заняли под клуб год назад. Дом был большой, вместительный. Внутри сломали стену и из двух комнат вышел не плохой зрительный зал. Покрасили стены и одну комнату отвели специально под читальню.

Год живет деревня без муллы, но с этим не примирился старик Газа. Старик Газа идет мимо клуба, отвернет лицо в сторону. Боится Газа осквернить лицо.

Старик Газа, что тебе дал Магомет и мулла слуга его? Подумай старик. Не ты-ли батрачил долгие годы. Не тебе-ли в революцию дали этот надел земли. Не ты-ли впервые стал работать на себя. Ты возгордился тем, что вышел в люди, ты мечтал об этом всю жизнь и теперь, когда мечта

твоя осуществилась, ты хочеш итти еще дальше. Тебе снятся табуны выхоленых коней и большие стада откормленых овец.

Ты молишся Могомету, чтобы он ниспослал тебе это.

... Конь скучными глазами посмотрел на Гали, а потом будто разочаровано отвернулся и снова опустил голову в сторону.

Гали теребит щеткой коричневое тело коня.

— Чего это отец приготовил сегодня водку, видно кто нибудь придет пить. Не ждет-ли он в гости Мустафу? Мустафа всегда приходит, когда получает письма от муллы.

Зубы щетки впиваются в тело коня. Тело начинает блестеть.

Тишину ночи в казарме нарушает тонкий присвист сонных людей. Люди спят.

* * *

Среди этих шести Гали самый крайний. Март. Солнце уже выше, уже лучи его чувствительней. Но все-же еще холодно. Днем, когда косые лучи мартовского солнца упираются в стены казармы, тоненькие сосульки льда начинают размягчаться и капельками падают на землю. Но по утрам совсем холодно. Март еще носит красноармейскую шинель, только апрель начинает постепенно оставлять ее в казарме. Но вот уже в последних днях апреля из шинели начинают делать скатку и тогда начинается весна.

Приятно шлюпать тяжелыми, забронированными сапогами по весенним лужам.

Шесть человек из отделения, в котором Гали занимается строевой подготовкой, в стороне.

Знаете-ли вы, что такое гордость строя? Какой глубокой радостью, каким полным удовлетворением охвачены чувства бойца, когда шеренги его взвода, его роты, когда колонны его батальона, окруженные вниманием идут железным шагом.

В эти минуты кажется, что все внимание сосредоточено только на тебе, что стоит тебе не так ступить, итти не так стройно и все будет скомкано, испорчено, смято.

И ты напрагаешься из всех сил и идеш железным шагом и чувствуеш ты, как твой шаг сливается с шагом товарища.

И шаг, и сердце, и мысли—все бьется одним пульсом и это скрепляет волю колонн, это делает их мощными.

Какой гордостью наливаются чувства бойца в бодрые походные минуты.

Но Гали портит строй, он попрежнему путает ногу, несуразно машет руками. Его учат, с ним занимаются отдельно, все остается как раньше.

Командир взвода Листкин—взвод получил недавно. В школе Листкин шел в ряду отличных, и когда он ехал сюда, в этот городок—на первое место своего назначения, он долго думал над тем, как упорно и много нужно будет ему работать, чтобы о взводе Листкина заслуженно говорили, чтобы его товарищи по школе смогли при встрече сказать: „Ну, о тебе мы иначе и думать не собирались. Ты в школе нас затыкал—по стрелковому впереди шел, по тактике. Уже одно это говорит о том, что взвод твой должен быть впереди“.

Так мечтал молодой командир взвода. А поезд нес мимо лесов, густых и редких, высоких и низких. Сергей первый раз попал в эти края, думал, как должно быть интересно здесь проводить тактические уроки.

Во взводе он с первых же дней произвел целую революцию. Настоял на смене командира отделения, который был вял, нетребователен, не мог правильно организовать урока, добился назначения к себе помощника.

Бойцы почувствовали в Листкине крепкого волевого командира, стали энергично подтягивать хвосты по учебе, и взвод заметно начал расти. Но у Листкина неожиданно выросло препятствие Ахметов.

Для него он с первого дня стал загадкой. Что это—нарочитая маскировка или действительно непреодолимая отсталость.

Вчера Сергея вдруг одолело непонятное отчаяние. Они сидели вдвоем в канцелярии—командир роты, широкий, грузный, с постоянно бритой головой и он.

— Товарищ командир роты, мне кажется, что моему взводу точно на роду написано не оставаться без проступков.

Командир роты просматривал свежие приказы, только что принесенные из штаба. Он на минуту оторвался от бумажки и странным взглядом окинул Сергея.

— От вас, признаться, я этого не ожидал. Вы, повидимому, амекаете на Ахметова. Я не заберу его от вас—сумейте еревоспитать.—Вы ведь знаете, что строй бьет вялость. аботайте, работайте, я слежу за вами.

Листкин проклинал себя за то, что черт дернул его на тот разговор. Главное—как его накрыл командир роты. н не собирался называть имени Ахметова, но конечно умал о нем.

Вначале ему казалось, что это просто предубеждение ладших командиров. Бывает же так—заметят одного чалаека и давай сваливать на него.

Так думал Листкин, но вскоре убедился в том, что шибается.

Ахметов действительно был каким-то исключением. В верь канцелярии постучали.

— Товариш командир взвода, можно?

— Войдите, товарищ Сенюков. Что такое?

— Товарищ командир взвода, у меня в отделении случай..

— Да говорите, наконец, что тянете.

— Товариш командир взвода, Ахметов разбирая козлы, нтовки разбросал, в грязь попали...

Комиссар полка сидит в большой светлой комнате только о отстроенного специально под штаб полка здания, комнате комиссара стол. несколько стульев, на стенах рты. Окна из комнаты выходят на поле, правее за бугорком чинается лес. В мае полк уходит туда на летние артиры.

Комиссар с седеющими волосами, лицо моложавое, седые лосы кажутся случайными, неуместными.

— Послушайте, Ванк, интересная бумажка из подива.

Ванк, секретарь парторганизатора полка, рассказывает миссару о выезде в подшефный колхоз.

— Понимаете какое интересное дело,—перебивает комис-. Подив посылает делегацию к шефу. И ты знаеш кого едлагает выделить в ее состав?

Ванк подымается со стула, обходит стол, становится зле комиссара и они вместе читают бумажку из подива.

— Вокруг этого дела нужно поднять внимание бойцов.

Комиссар снимает трубку телефона, продувает черную горловину ее.

— Центральная. Алло! Центральная...

Через час в кабинете комиссара переполнено. Идет совещание политруков по вопросу о выделении самых отсталых бойцов на учебу к шефам.

* * *

Трамвай, замедляя ход, обогнул большой каменный дом, выстроенный из бетона и стекла, и тогда наконец начался заводской городок. От вокзала вагон уже прошел десятки улиц. Точно яркая иллюстрированная книга промелькнула перед глазами и шумные, деловые улицы и спокойные обнесенные садами и аллеями.

Каждый раз, когда вагон круто заворачивал в сторону, они осторожно просовывали головы в окно и ждали.

Вот-вот покажутся корпуса. Но трамвай, как на зло долго застревал почти на каждой остановке, часто поджидал встречные вагоны, и казалось, что этому запутанному клубку не будет конца.

Пять делегатов дивизии впервые собрались вместе с подивом.

Инструктор Серов рассадил их возле своего стола и начал коротко знакомиться с каждым. Он должен был возглавлять делегацию. О каждом иа них Серов уже знал: из полков прислали сводки о ходе выделения делегатов, но сводки были написаны казенным языком, при том, видно, писаря в спешке выстукивали их одним пальцам на машынке, так что ни одну из них Серов не мог толком разобрать.

Но все же он знал.

Вот у окна сидит Ахметов. Об этом ему говорили больше, чем о других. Совершенно невыдержанный боец, маловер.

— Товарищи, я вас не буду занимать большими докладами,—начал Серов. Он окинул глазами делегатов и почему то снова остановил взор на Ахметове.

— Какое скрытое лицо. Политрук рассказывает, что чуть не со слезами просил, чтоб не посылали.

Непонятный человек!

— Наша страна, наша армия имеют большие успехи. О них вы можете судить по любому уголку нашего Союза. Вот среди вас есть один товариш из Татарской республики. Татария, ранше закрепощенная, угнетенная нация. Теперь своя пролетарская культура, новые заводы и колхозы. Тов. Ахметов, видимо, сможет много интересного рассказать нам о своей родине.

Серов сделал минутную паузу, ожидая, что Ахметов скажет несколько слов. Но тот молчал.

* * *

В канцелярии завода их немедленно провели к директору. Оттуда позвонили в партком, и через час в сопровождении инженера однаго из крупных цехов они шли по заводскому двору.

Серов по дороге оживленно беседовал с инженером.

— Простите, вы член партии?

— Да.

— Вам не говорили в парткоме о том, что у нас своеобразная делегация по составу. Это товарищи, найболее отстающие в учебе. Мы их нарочно для перевоспитания показом послали на завод.

Инженер улыбнулся и оставив Серова, пошел вперед нагонять делегатов.

Мимо Ахметова по узкоколейной дороге промчался небольшой блестящий черным телом паровоз. Он тащил маленькие платформы, груженные углем. Сзади с грохотом пробивая путь промчалась электрическая тележка. Где то вблизи рождая гром, тяжело стучали громадные молоты.

Ахметов, случайно оторвавшись от товарищей, спешил. Он боязливо оглянулся кругом и, быстро пересекая путь вышел на открытую платформу.

В ушах еще не отзвенел шум дороги. Перед глазами в бешеном беге промчались картины от'езда: путь, шумный вокзал большого города, мчащиеся улицы и вот эти корпуса.

Корпуса недавно окончены стройкой. В глубине двора еще возились перепачканные в известь, краску, в глину строители.

Завод был молодой, но уже имел блестящее имя. Имя его делало славу стране, сумевшей без чужой помощи своими руками построить и оборудовать такой гигант.

— Ахметов, Ахметов, куда ты делся, а мы тебя ищем, идем в цеха.

* * *

Коля Дмитриев—член этой делегации, боец родственного Ахметову по дивизии полка, остановился возле большого токарного станка и застыл:

— Черт подери, Ахметов,—наконец встрепенулся он после долгого молчания. Пожалуй в этой штуке больше частей, чем в Максиме.

Слова эти слышал токарь, работавший у станка. Он был в черной спецовке. Мягкие чуть седеющие волосы. Токарь обернулся в сторону делегатов и, ласково прищурив глаза, спросил:

— А ты Максимку знаеш? Максимка не проще этой. Я с ним три года в гражданскую дружил.

Но говорить долго нельзя было—торопил станок, и он не дослушал ответа, отвернулся и весь ушел в обточку детали.

Они двинулись дальше.

Инженер, сопровождавший группу, обождал Серова, тот беседовал на углу цеха с секретарем партийной ячейки, когда они собрались вместе—он продолжал об'яснение:

— Мы с вами прошли важнейшие цеха. Мы видели с вами рождение машин. Сейчас наш путь в тот цех, где фактически заканчивается громадная работа по созданию машин. Мы идем в цех сборки. Да, кстати,—инженер обернулся в сторону Ахметова.—Начальником этого цеха состоит, товарищ Гембицкий, он вашей же национальности. Товарищ Гембицкий очень долго работал слесарем. Мы его впервые выдвинули на такую работу. Толковый человек. Пожалуй, если бы немножко больше теоретических знаний не уступил-бы инженеру.

— Гембицкий, Гамбицкий,— подумал Ахметов.—Совсем знакомая фамилия.

Окружив инженера, они вышли в проходной коридор весь прорезанный блестящими канатами рельс.

У дверей сборочного цеха, они остановились, ошеломленные непривычными звуками, пораженные грохотом.

Конвеер рук передавал, пригонял детали одна к одной. Чертеж строго действующего механизма воплощался в определенную форму. Машина принимала все более четкий вид, готовилась жить, здесь заканчивалось ее рождение.

— Гембицкий, Гембицкий,—шел и думал Гали.—Как фамилия того, который приезжал к нам в прошлом году в отпуск.

Когда делегация вышла на середину цеха, к ним подошел мастер:

— Вот это начальник сборочного цеха. Я его без всякого смущения представляю,—выдвиженец, инженер Гембицкий.

Ахметов стоял за Серовым. Когда пришла его очередь протянуть руку мастеру, Серов обернулся:

—Этот боец...

— Ипташлер Ахметов, ты давно в армии?—удивленно спросил Гембицкий, протягивая ему руку.—Что, видно в кавалерии, отец ведь тебя возле лошадей держал.

— Нет, я стрелковый. Так вот о каком заводе вы рассказывали в нашем клубе, когда были в конторе...

Гембицкий улыбнулся:

— А тебя ведь, когда я был в деревне, кажется, отец не пускал в клуб. Как-же ты в армии? Видно, совсем другим стал?

В этом цехе они пробыли больше чем в других.

Цех кипел жизнью и эта бодрость, эта радость труда невольно приковывала, увлекала...Ходили от станка к станку, от слесарей к кузнецам, от кузнецов к токарям. Смотрели, расспрашивали, помогали.

Рабочие тепло встречали бойцов. Не прекращая работы, они вели беседу, отвечали на все вопросы, сами засыпали потоком вопросов, спрашивали глубоко, видно, что их крепко интересовали успехи учебы бойцов, их быт, жизнь, дела, дни...

Гембицкий не отставал от Ахметова. Он долго расспрашивал его, как-то тепло, близко по родственному покачивал головой, когда Ахметов переживая волнующие минуты односложно и порой совсем тихо-тихо отвечал на отдельные его вопросы.

— Нет, я не комсомолец...

Кто-то из делегатов узнал, что сегодня в цеху штурмовой вечер. Надо было спешно закончить сборку накопившихся деталей. Сообщили об этом инструктору Серову. Он радостно посмотрел на ребят.

— Так что останемся.

Ребята сняли шинели, сдали их в контору, кто еще сбросил гимнастерки, засучили рукава и влились в гущу жизни цеха.

На утро в цеховой ильичевке появилось письмо делегатов. Они с восторгом рассказывали, какой бодростью вооружил их вечер коллективного труда, мы эту бодрость унесем в казармы, чтобы с энергией большевиков продолжать крепить твердыни обороны.

Столбиком под письмом шли подписи. Первой среди них стояла старательно выкрученных букв фамилия Гали-Иза Ахметов.

ИВ. ШАПОВАЛОВ

О ВАЛЕНКАХ И О ГЕРОЙСТВЕ

(1-й Комсомольской, имени ЦК ВЛКСМ, зовтове посвящаю)

Ох, неохота
покидать постель
Где телу так тепло
и истомно.
За окном
от морозов потрескивает ель
И ветер скулит
как сука бездомная.
Еще бы хоть часик,
хоть десять минут...
Этак, не спать,
а не двигаться-б только.
Но голос дежурного
забирается внутрь,
В постели становится
неуютно, колко.
Часовые стрелки
чуть, чуть разошлись.
(Поменьше которая,
от большей отстала)
В загадку ночи черной
ушли
Часовой
и его подруга
из вороненой стали

*

С припухших век
сон сдут морозным ветром.
Как дома часовой
в угрюмой чаще этой.
Он знает
Как шумит вон тот дуб
и вон этот.

Дорогу
чует он
по мутным силуэтам.
Очертанья и шумы в мозгу слагаясь
В суме
дали приказ ногам:
„стоп"!..
...Куст на право
выше чем полагается
И...необычно густой...
— СТОЙ!!...
Тень порхнула.
блеснуло дуло.
И снова темно
невидно ни зги.
Только по лесу,
сквозь тьмы завесу
Удалялись
торопливые шаги
Через минуту их слышно не стало.
(Только ветра вой
уловит слух) . . . .
. . . .
На тропе лежать остались
Валенки и тулуп.
Закон границы
нерушим и строг.
„Непропустить!"—
его суровый смысл.
(На снегу
оставили босые ноги
след
Очень необычный для зимы)...
. . . .
Ноги горят...
— не уйдет!..
... уйдет!!..
А-ы-х!..
...твою мать...
шпионья морда!..

— Вреш гад!..
теперь то я...
ага! Ввот!..
(Стон слабый поотдаль).

*

Холодная, блестящая
Слеза луны
По щеке
неба спящего
Катилась в низ.
И в бороде запуталась
У черных туч.
На ледяной реки атлас
Пробился луч.

*

Когда в госпиталь
ему, безногому
Принесли орден
знамени красного,
Вымолвил:
— Это очень много!..
За что?...
правда же напрасно!..
Взметнув
бровей выцветший шелк
Обращаясь к себе
произнес догадываясь:
— ... Ведь как же иначе?..
он бы...
ушел?!..
А в валенках...
в валенках
не догнать его гада.

*

На всех границах
вы встретите их!
Везде,
где стаей голодной, враг рыщет
Знать хотите сколько таких?
ТЫЩИ!..

К. ЧОРНАГА

БАЦЬКАЎШЧЫНА

У 2-Х ДЗЕЯХ

(*Мантаж для клюбных пастановак*)

ДЗЕЮЧЫЯ АСОБЫ

1. Леапольд Гушка
2. Адась Гушка
3. Павал Няміра
4. Маці—жонка Леапольда Гушкі
5. Марылька—дачка Леапольда Гушкі
6. Евель Цывін
7. Прыстаў
8. Малады Ётка
9. Сурвіла—ен-жа немец
10. Мешчанчук, ён-жа перакупшчык, соцкі, наглядчык у турме.

Музыкі на вясельлі, дзяўчаты і салдаты, бяз тэксту. Можна з імі можна бяз іх.

Першая дзея

1. абраз—„Каля хаты Леапольда Гушкі"
2. абраз—„У прыстава"
3. абраз—„Хата Леапольда Гушкі"—вясельле.

Другая дзея

1. абраз—„Акоп".
2. абраз—„Хата Леапольда Гушкі"
3. абраз—„Турма. Допыт".

ДЗЕЯ ПЕРШАЯ

Абраз першы.

„Каля хаты Леапольда Гушкі".

Падыходзяць да хаты Леапольда Гушкі перакупшчык і Сурвіла Мешчанчук, пасьля ўвесь склад.

Леапольд Гушка. Я падумаў сабе—пара працавітаму чалавеку падацца на працавітую дарогу.

Сурвіла. Пара, пара, даўно пара.

Леап. Гушка. Я падумаў сваё: з чаго чалавек ня жыве, а гніе? З таго чалавек ня жыве, а гніе, што ён уласнасьці ня мае. Май ты хоць які тален у руках, але калі табе няма на што сваё уласнае абаперціся, тады ты ноль.

Галасы. Ноль—гэта праўда.

Леапольд Гушка. Я падумаў сабе: бацька мой—сілескі ткач, можа больш за паўсотні год таму назад ня вытрымаў. Ён сказаў: ці мне працаваць на вялікага пана, ці жывым у зямлю лезьці, ці пухнуць з голаду? Не хачу ні таго, ні другога, ні трэцяга. І падняў ён быў галаву ўгору, дык яму гэтак паказалі, як падымаць галаву ўгару, што ён з Нямеччыны сюды ў Расію, дык зусім бы ўжо ня меў бы ён на сваіх плячах гэтай галавы. Прышоў ён сюды і тут у парабкоўскае ярмо ўлез. Што—добра было яму жыць на сьвеце?

Перакупшчык. Небарак гэта быў, а не чалавек.

Леапольд Гушка. Я падумаў сабе: бацька пакінуў мне ў спадчыну сваё радавітае парабкоўства. І парабкаваў я на панскім полі ня кепска, пакуль мне пан воўчага білету ня даў. Дык мне—во—хоць у вір галавой кідайся. А чалавек хіба на тое родзіцца на сьвет, каб у вір галавой кідацца? Чалавек родзіцца на тое, каб жыць, а жыць... а жыць—гэта не ў каравых анучах гніць. Дык значыцца чалавеку жыць трэба. А як жыць, калі я нічога ня маю апроч сваіх дзьвёх рук і думаю, ці ня ў вір галавой мне кінуцца. А сын мой, Адась, Адась Гушка, што вунь на той фабрыцы за ткача, таксама нічога ня мае апроч сваіх дзьвёх рук і... хоча ажаніцца, дзяўчына ў яго ёсьць добрая, дык раз яго одур быў узяў—а яго дзеці калі-небудзь з голаду не пазаходзяцца? Я прадам усё да апошняй ніткі, да апошняга рубца. Я галодны пасяджу, а сваёй зямлі крышку агараю. Мне многа ня трэба, але, каб гэта зямля была мая. Каб ніякі чорт ня меў права сказаць мне: вось табе воўчы білет і ідзі, ты, чалавеча, у вір галавой кідайся.

Маці (*выносіць з хаты рэчы*). Божа мой, божа. Усё да апошняй ніткі пайшло на гэтую зямлю. Нават нанач пад галаву пакласьці няма чаго.

Марылька. Тата... Ну, тата...

Леапольд Гушка. Знайшоўся добры чалавек, вясковы каваль прадаў мне на павер сваю старую кузьню, я яму па крысе за год выплачу гэныя пяць рублёў. А пасьля з гэнай кузьні я сам сабе зраблю якую-небудзь хацінку.

Марылька. Якая тая хата з кузьні будзе.

Перакупшчык. Тут усё, што ты казаў?

Леапольд Гушка. Глядзі.

Перакупшчык. Боты, футэрка, маем сьвяточныя нагавіцы, жаночы каптан, дзявочая сукенка... дзьве прасьцірадлы, маем... яшчэ адны нагавіцы... ой, ой, ой нагавіцы... ну, гэта дрэнь, паўрубель трэба скінуць.

Маці. Ніякага паўрубля скідаць ня трэба.

Перакупшчык. Гэта не нагавіцы, а парахня.

Марылька. Сам ты парахня.

Перакупшчык. Ну—усё. От табе твае сорак шэсьць рублёў. Падушкі і бравэрку я забраў учора.

Сурвіла. Накінь яшчэ чатыры рублі да паўсотні:

Перакупшчык. Такой умовы ня было.

Леапольд Гушка. От вам, пане Сурвіла? Гэтыя сорак шэсьць рублёў задатак.

Сурвіла. Менш, як пяцьдзесят, я не вазьму. Я павінен заўтра пану даць першую рату грошай.

Леапольд Гушка. Ну, можа я вам праз некалькі дзён гэтыя чатыры рублі дзе-небудзь дастану.

Сурвіла. Нічога ня будзе (*робіць выгляд, што зараз пойдзе*).

Леапольд Гушка (*у роспачы*). Эй, ты, перакупшчык, пачакай (*здымае боты*).

Перакупшчык. Гэтыя боты трэба на сьметнік выкінуць.

(Леапольд Гушка скідае пінжак і дае перакупшчыку).

Перакупшчык. Сьпіжачок лепшы, але да чатырох руб. мала.

(Леапольд Гушка скідае камізэльку, шапку. Жонка Гушкі аж заенчыла з плачу).

Маці. Пачакай. За боты, сьпінжак, камізэльку і шапку не чатыры, а дзесяць рублёў трэба.

Перакупшчык. Скажы—дваццаць.

Марылька (*да Сурвілы*). Ня можаш ты чатырох рублёў чалавеку паверыць? Гад ты, а не чалавек.

Сурвіла (*ёсьць*). Я заўтра павінен плаціць за зямлю.

Леапольд Гушка (*аддае Сурвілу грошы*). От і мой задатак.

Сурвіла. Хадзем у карчомку. Там афармалім усё (*пайшоў*).

Маці. Мы-ж яшчэ маладыя людзі. Мы яшчэ ў самым веку, каб жыць. Дык от табе—жыві, як хочаш.

Леапольд Гушка. Я табе кажу, што ўсё добра будзе... У мяне рукі здаровыя. Я да ўсякай работы. А хто рабіць можа, той і жыць будзе.

Мацi. Хадзем—яшчэ на мшу пасьпеем... Ах, як жа-ж ты пойдзеш гэтакi... Босы, разьдзеты... (*моцна плача*). Ну, нiчога Леапольдзе. Так бог дае, некалi на сваёй зямлi будзем.

Леапольд Гушка. Ну, iдзi, мацi, у касьцёл iдзi. У мяне яшчэ iнтарэсы на кiрмашы ёсьць.

Жонка iдзе. Леапольд Гушка стаiць. Падыходзiць Адась Гушка.

Адась Здароў, бацька.

Леапольд. Здароў, сынок.

Адась. Што з табою, бацька? Дзе твая шапка? Чаму ты босы.

Леапольд. Ты-ж ведаеш. Зямлю купляю.

Адась. Нават боты з ног, шапку з галавы.

Леапольд. Сынок ты. Я нясу на сваiх плячах гэтакi цяжар... гэткае ярмо мяне за шыю душыць. I яшчэ апроч гэтага мне даводзiцца несьцi другое ярмо: выцiраць сьлёзы з воч Марылькi i твае мацi. Марылька мяне сама часта цешыць i падтрымлiвае, але ты думаеш, сапраўды гэта яна вельмi рада ўсяму гэтаму? Я яе можа, неўзабаве, замуж аддам за добрага чалавека, за Паўла Нямiру, няхай шчасьлiва жыве за iм, от толькi—усе яе ўборы рашыў. Ты думаеш, што iлбом сьцяну прабiваю?

Адась. Ты яшчэ трэцяе ярмо сам на сваю шыю адзяеш. Ня купляй ты гэтай зямлi. Ты яе купiць ня можаш. Бацька... Ты цяпер гэтак папаўся, што век ня вырабiшся, пакуль рэвалюцыя цябе на твaё месца не паставiць.

Леапольд. Парабак—гэта нявольнiк. Дык я не хачу больш быць за нявольнiка.

Адась. Нам зямлю трэба ўзяць, а не купляць.

Леапольд. Бацька мой, а твой дзед браў сваё, а пасьля галаву ад шыбельнiцы ратаваў (*паволi пайшоў*).

Падыходзiць Павал Нямiра.

Павал. Адгаварваеш бацьку ад зямлi? Навошта ты гэта робiш?

Адась. Павалка, я i цябе хочу адгаварыць.

Павал. Мяне не адгаворыш.

Адась. Я гэта ведаю. Я i бацьку свайго не адгавару.

Павал. Ты думаеш, што нехта табе гатовае з неба скіне? Чалавек сам па сабе і кожны па свойму павінен, як умее станавіцца на ногі.

Адась. Гэтак ён ніколі на ногі ня стане.

Павал. А як-жа стане?

Уваходзіць Евель Цывін

Евель Цывін. Здароў, Адась. Зойдзем зараз у карчомку, па чарцы вып'ем.

Адась. Добра.

(Павал Няміра пайшоў)

Цывін. Хто гэта?

Адась. Сусед.

Цывін. На хавай, раздасі сялянам.

Адась (*чытае*). „Дамагайцеся зямлі бяз выкупу. Зямля павінна быць забрана ў паноў і перададзена сялянству. Падтрымлівайце парабкоў і рабочых з фабрыкі, калі яны забастуюць“.—Добра.

Цывін. Хлопцы дзьве пачкі праклямацый падсунулі на вазы. А ты гэтыя перапраў у маёнткі. Перадай сваім там... ад парабкаў... Пакуль яны яшчэ з кірмашу не паехалі.

Адась. Пра зямлю добра было-б, каб яны яшчэ падаслалі праклямацый. Якраз зямлю ўсе кідаюцца купляць. А мне як-бы хто сто пудоў на горла наваліў, як пабачыўся я сёньня з бацькам... Як-бы ўсе пакаленьні, не, што я кажу—не пакаленьні, а продкі нашыя да тысячнага пакаленьня ў глыб часу паўсталі перад мною... сваёю крыўдаю і горам...

Цывін. Прывыкай, Адаська. Адась Гушка, прывыкай. Цяжка разьбіваць адвечныя муры. Я на цябе спадзяюся.

Адась Гушка. Спадзявайся, бацька. Але-ж і спрытна я сунуў чалавеку пачку праклямацый.

Цывін. Ня май прывычкі хваліцца гэтым, нават і мне... Ну, дык пойдзем...

Канец абразу.

Другі абраз (*у прыстава*).

(Прыстаў сьпявае: „Сердце красавицы...“)

Сурвіла. Здрастуйцяя.

Прыстаў. А-а-а—здрастуйця, гаспадзін Сурвіла. З чым бог прынёс?

Сурвіла. З пудам кілбас і з другою дзежкаю мёду. Ось я там у калідор пастаўлю. (*Ставіць у куток, або ў калідор*).

Прыстаў (*сам сабе*) Мужлан. Не забывае сказаць, што гэга ўжо другая дзежка мёду... Як жывеце, гаспажзін Сурвіла?

Сурвіла. Як жывом, ваша правасхадзіцельства? Жывом. Зямлю купляем. Я пра гэта і прашу міласьці ваша правасіяцельства, каб паспрыялі, што якое касьнецца, случаем чаго. Вы сабе ня можаце прадставіць, ваша высока... тут адзін кручок зачапіўся: прашу, каб пад данства даць паклапаціліся аднаму чалавеку, зямлю са мною купляе. Я яму памагаю, ён мне паможа, рука руку мые...

Прыстаў. І абедзьве чыстыя.

Сурвіла. Іабедзьве чыстыя, ваша правасіяцельства... Але можа гэтае падданства яго—каб ня лішне з ім сьпяшаць.

Прыстаў. Панятна. Вы хочаце. каб падданста гэтае год. ці паўтара паляжала ў мяне ў канцэляры?

Сурвіла. Сказаць праўду...

Прыстаў. Как-с?

Сурвіла. Так точна.

Прыстаў. Ага. (*Сьпявае пасьля кожнай фразы Сурвілы*).

Сурвіла. Сьвіньня ў мяне, дзякаваць богу, на кілбасы корміцца... Пчолы ў мяне, дзякуй богу, на мёд рояцца... Каровы ў мяне, дзякуй богу, на масла дояцца... Коні ў мяне... бог дасьць здароўя—будзе і ўсё. Я такі чалавек.

Прыстаў. Панятна. (*Сьпявае*).

Леапольд Гушка з прашэньнем аб падданстве падыходзіць.

Сурвіла (*убачыўшы*). Гэта, ваша благародзьдзе, той чалавек, што я вам расказваў пра яго падданства.

Прыстаў. А-а-а інцярэсна... Зямлі захацеў сваёй?

Леапольд Гушча. Але, паночку.

Прыстаў. Так-с. А як дагэтуль жыў?

Леапольд Гушча. За парабка ў двар быў.

Пры стаў. Да-с. Ну, а чаму-ж больш ня быў за парабка?

Леапольд Гушка. Пан прагнаў.

Прыстаў. Так-с. Жыць думаеш на сваёй зямлі?

Леапольд Гушка. Але, паночку. Абы расійскае падданства бог памог прыдбаць.

Мешчанчук вядзе арыштаванага Адася Гушку. Леапольд, убачыўшы яго жахнуўся ў бок, аслупянеў.

Адась Гушка. Бацька, што ты тут робіш?

Леапольд Гушка. Адась, Адаська.

Прыстаў. Чаму ты без піджака? Дзе твая шапка? Чаму ты гэтакі?

(Леапольд Гушка ня можа гаварыць).

Прыстаў. Што-ж ты не гаворыш нічога?

Сурвіла. А гэта ён грошы на зямлю зьбірае, прадаў маёмасьць... кожны накіроўваецца па-свойму.

Прыстаў. Кожны, як гаворыцца, чалавек сам па сабе салавей. (*Пяе „Салавей, салавей, пташачка“... Паглядзеў на Леапольда Гушку, рагочучы выходзіць.*)

Леапольд Гушка (*сам сабе*). Мне абы зямлі. Абы падданства, уласнасьць свая. І Адаську бог дасьць выпусьцяць. Тады я гараваць больш ня буду...

Канец абразу.

Трэці абраз (*вясельле*).

Леапольд. жонка. Госьцейкі. Піце і закусвайце чым бог паслаў.

Леапольд Гушка. Станем на ногі, на своёй зямлі разжывомся, тады,—ого-го-го... тады іншы пачастунак будзе... Сёньня ў мяне такі дзень. Марылька, Павалка...

Цывін. За здароўе маладых.

(Скокі)

Маці. Людзі некаторыя ўжо павыплачвалі, зямлю атрымалі, а мы, дык... калі нават выплацім, дык падданства— другі год пайшоў, як ня прыходзіць. Ня відно і ня чутно, як у ваду.

Цывін. Сурвіла хлапоча перад канцылярыяй аб падданстве, дык можа ён наўмысьле, каб ты яму, Леапольдзе, папарабіў. Ён з приставам свае людзі.

Леапольд Гушка. Прыдзе падданства, быць ня можа. Гадоў паўтара прайшло—гэта праўда. Другі год гарую больш, як ніколі, але за гэты час за дзесяціну ўжо

выплаціў. Асталася яшчэ дзесяціна. дзьве дзесяціны будзе сваёй зямлі. Маці, чуеш? Сёньня ў мяне такі дзень. Марылька. Павалка. За здароўе маладых. (*Маладыя танцуюць.*)

Леапольдава жонка. Госьцейкі. На мілае здароўе... А божа-ж, мой божа. (*Танец абарваўся.*) Мае вы людзі добрыя. (*Плача*)

Леапольд Гушка. Маці, што ты?

Леапольд. жонка. А людцы-ж мае добрыя. А Адась? Адаська? У турме недзе гніе. Яму нават ня суджана на Марыльчыным вясельлі пагуляць.

Леапольд Гушка. Адась... Мой сын...

Цывін. Ходзяць чуткі, што іх неўзабаве выпусьцяць.

Леапольд Гушка. Маці, ня сумуй, сядай за стол, частуй гасьцей.

Зноў скокі.
Уваходзіць соцкі.

Соцкі. Добры вечар у хату. (*Скокі абрываюцца.*)

Леапольд Гушка. Добры вечар. Каго бог прынёс?

Соцкі. Я, соцкі з воласьці.

Леапольд Гушка. А з чым бог прынёс?

Соцкі. Вам паперу з воласьці прынёс?

Леапольд Гушка бярэ ліст, моўчкі разьбірае.
Напружаная цішыня.

Леапольд Гушка (*да соцкага*). Садзіся, чалавеча, разам з намі за стол. Ты-ж мне прынёс гэтакую навіну... ты сам ня ведаеш, што ты мне прынёс. Маці, ты чуеш... чалавеча, гуляй разам з намі... Марылька, я цяпер на гэтай зямлі гаспадар...

Павал Няміра. Цяпер-жа можа ўсё на добры лад пойдзе.

Марылька. Павалка...

(Скокі, шумна, весела)

Леапольд Гушка. Жыве чалавек... усё перад ім ідзе.. варушыцца чалавек на сьвеце... Стой (*раптам засьпяваў нямецкую песьню. На другім куплеце спыніўся, запнуўся*)... Забыўся... не памятаю... (*сьмех*).

Цывін. Што гэта за песьня?

Леапольд Гушка. Бацькі мае сьпявалі ў Сілезіі. Ткачы. Ад бацькі я памятую гэтую песьню.

(Скокі. У час скокаў уваходзіць Адась Гушка.)

Адась Гушка. (*на парозе*). Добры вечар.

Маці. Адась.

Леапольд Гушка. Ага... Адася выпусьцілі... Адася выпусьцілі... Пачакай, пачакай, Адаська. Я-ж цябе за стол так не пасаджу. Гэтакі-ж дзень, гэткі момант. Марылька замуж ідзе. Падданства прышло. Адась з турмы вярнуўся. Скінь, Адаська, з сябе гэтую нейкую арыштанскую вопратку. Адзень што лепшае. Гэтакі дзень.. Гэтакі момант... А што ты адзенеш? (*Кароткая пауза*). Ну адзень гэта... (*Скідае з сябе пінжак. Адась адхіляе*).

Маці. Усю адзежу папродалі на гэтую зямлю.

Адась, Аставайся, бацька, у сваім пінжаку. Я астануся так. (*Акідае вачыма ўсіх.*) Тут усе свае людзі. Усіх пазнаю.

Цывін. Што казаць—свае людзі.

Адась (*абнімае Цывіна*). Евель, браток... здароў... (*Яны цалуюцца. Да Марылькі.*) Дык я на тваё вясельле трапіў, Марылька?

Леапольд Гушка. Гэтакі дзень. Гэтакі момант:]

Марылька. Братачка, які-ж ты стаў?

Леапольд Гушка. Гэтакі дзень. Гэтакі момант. Адаська! сядай да стала. Маці, частуй сына.

Маці. Цябе-ж, мой сынок, зусім пусьцілі. Ты-ж з нам, будзеш цяпер. Нікуды ты ад нас ня пойдзеш.

Леапольд Гушка. Адаська, ты прышоў. А за хвіліну да цябе—прышло падданства. Ты цяпер будзеш дома, Адаська, на сваёй зямлі будзем працаваць.

Адась. Зямля вам усім, бацька, будзе, бяз усякіх выплатак. Вы-ж на ёй робіце,

Леапольд Гушка. Гэтага дня я доўга чакаў. Гэтакі дзень. Гэтакі момант.

Засьпяваў

Дай-жа божа, добры час
Як у людзей, так і ў нас
І ў добрую гадзіну
Пaвесялім радзіму.

Усе падхапілі. Скокі. Раптам голас на дварэ. Усё спыняецца.

Голас. Божа-ж мой, што гэта будзе?

Павал. Што там такое?

Марылька. Хто там крычыць?

Голас. Вай-на. Заўтра ўсім у салдаты ісьці трэба.

Маці (*стаіць аслупянелая*). У які дзень Марылька замуж пайшла. Паўлу-ж ісьці трэба. (*Хапаецца раптам за галаву*) і Адасю ісьці трэба.

Маці. Сыночак мой, сынок.

Леапольд гушка. Я ня тутэйшы падданы. Адась ня пойдзе ваяваць за чужыну.

Маці. Ужо-ж падданыя (*кідаецца з хаты.*)

Леапольд Гушка. (*Адзін, чарка валіцца з ягоных рук*) Зямля. Падданства. Марылька замуж ідзе. Адась з турмы. За якую ваяваць бацькаўшчыну? Зямлі тутэйшай я яшчэ не каштаваў. Ня трэба мне зямлі гэтай. Гэтай зямлі.

Як аслупянелы

Канец першай дзеі

ДЗЕЯ ДРУГАЯ

Абраз першы

Фронт. Акопы, Сьвітае, тухнуць зоры. Далёкая канонада рэжа неба чырвонымі маланкамі.

Кавалак акспу, у якім чалавек дзесяць салдат. Сярод іх Адась Гушка і Павал Няміра.

Увесь час раз-по-раз чуцен страшны енк аднаго чалавека.

Павал Няміра. Ня вытрымаю. Божа мой.

Адась. Ціха. Зараз у атаку пагоняць. Тады яму хто-небудзь канцы зробіць.

Павал. Трэці дзень бесьперастанку енчыць. Ляжыць паміж акопаў. Ён здаецца, першы дзень крычаў, што ў яго ногі патрушчаны.

Адась. Гэта немец. Ён па-нямецку нешта лапатаў.

Павал. Не, гэта наш. Па-нашаму гаварыў. Пазаўчора ён яшчэ прасіў, каб яго забралі.

Адась. Не, гэта немец. О, зноў, чуеце? Ён ужо хоча, каб хто-небудзь зьлітаваўся над ім і застрэліў яго.

Павал. Галавы нельга выткнуць. О-о-о... (*Ные і трасецца*).

Адась. У атаку гоняць Зараз пагоняць.

Аддзялённы (*каманды*)

Аддзяленьне, марш!

(Аддзялённы вядзе салдат з акопу ў атаку. Павал Няміра прытуліўся ў пустым акопе).

Павал. (*Астаўся ў акопе і енчыць*) О-о-о... Божа, выратуй мяне. (*Раптам заўважыў у акопе Адася Гушку*) Адаська і ты застаўся?... О-о-о, божа выратуй мяне.

Адась. Ціха, жывы застанешся.

Павал. Ня выраблю жывым. О-о-о-о...

Адась. Сьціхні ты. Прытуліся да сьцяны. Другая лінія ў атаку ідзе.

Павал. Дзе мне дзецца. Куды схавацца ад людзей. Каб я адзін астаўся, а ўсе, каб... хоць пагінулі. Каб ціха і каб яшчэ больш цёмна. І так, каб хоць да самай сьмерці. Так жыць доўга, доўга... О-о-о-о...

Адась. Ня сьціхнеш—задушу. Слухай, прайдзі налева, там ёсьць выхад у пустыя ямы. Там пасядзі. Фронт пройдзе або сюды, або туды...

Павал. А тады што будзем рабіць, Адаська?

(Адась не адказвае. Павал Няміра адыходзіць)

Адась Гушка (*адзін*). Як ён дрыжыць, гэты чалавек... (*прыціскаецца да сьцяны*).
От так-бы стаяць, пакуль... (*паўза. Зьнімае ранец, распакоўвае, дастае лістоўкі, раскідае іх па акопе*). Акопы доўга пуставаць ня будуць.... Куды-ж цяпер падацца?
(*Шопат*) Трэцяя лінія ў атаку бяжыць... (*Хаваецца ў кут. Апошнім за прабягаючымі салдатамі ідзе афіцэр—малады Ётка. Заўважыў Адася Гушку*).

Ётка. Хто тут астаўся? Хто? Салдат? Баязьлівец? Марш наверх. Марш. Застрэлю. (*Адась выходзіць наперад. Ётка з рэвальвэрам адступае*). Астаўся. Марш наверх і стаяць над акопам і не лажыцца. Над акопам стаяць.

Адась кідаецца наперад, хапіў вінтоўку, выбівае рэвальвэр з Ёткавых рук.

Адась. Рукі ўгару. (*Ётка паднімае рукі*).

Наверсе шум. Стральба заціхае. Немец—Эдвард Лявэр скача ў акоп.

Лявэр. Іх эргэбэ міх. Ды фліэтэ варф іх але вір гінгэн ін ды контратака.

Адась (*да Ёткі*). Што ён гаворыць?

Ётка. Я ня ведаю нямецкай мовы.

Адась. Што ён гаворыць? Жыва. Ну. Закалю.

Ётка. Здаюся ў палон. Вінтоўку я кінуў, як ішлі ў контратаку.

Лявэр (*глядзіць на Ётку*). Офіцір. Офіцір.

Адась. Афіцэр.

Лявэр. Ман ягт міх штэрбэн.

Адась. Што ён кажа?

Ётка. Мяне гоняць уміраць.

Лявэр. Іх віль ніхт штэрбэн. Іх віль ніхт крыген. Іх хабэ ніхт фюр вас цу крыген.

Адась. Ну?

Ётка. Не хачу ваяваць. Не хачу ўміраць. Мне няма за што ваяваць.

Лявэр. Камрад, брудар. Іх Эдуард Левер фон Шлезіен, іх арбайтэтэ алс колен грэбэр фон ярэн ай. Майне кіндэрн хунгерн ецт дорт. Онэ фатэр. Іх фэрдэ ніхт крыген, фюр вэн зол іх крыген? Іх бін Эдуард фон Шлеізен.

Ётка. Таварыш, брат. Я—Эдвар Лявэр, з Сілезіі. Я вугаль капаў, а дзеці мае галодныя бяз бацькі. Я ня буду ваяваць. За каго мне ваяваць? Я—Эдвард Лявэр з Сілезіі.

Адась. Камрад, брудэр. Мы ня будзем ваяваць.

Лявэр. Камрад, брудэр.

Ётка хапіў за штых. Змаганьне за вінтоўку, ў часе якога Адась Гушка пратыкае Ётку штыхам. Адась і Лявэр трасуць адзін аднаго за рукі. Эдвард Лявэр заўважыў раскіданыя лістоўкі, падняў адну, разглядае.

Адась. Праклямацыя.

Лявэр. Праклямацыя?

Адась (*паказвае пальцам у праклямацыю*) Ніхт крыген— кажуць камуністы

Лявэр. Камуніст? Ніхт крыген? Рэвалюцыянэр? Ду рэвалюцыянэр? Іх рэволюцыянэр. Ніхт крыген. Ніхт крыген. Ду рэвалюцыянэр. Іх рэвалюцыянэр.

(Выходзяць з акопа)

Павал Няміра *(Уваходзіць у акоп)*. Адаська, там ня ўседзець, у тых ямах. Там кулі лятаюць. (*Убачыў на зямлі Ётку і аслупянеў*).

Ётка *(енчыць)*. Слухай, ня ідзі. Слухай, вынясі мяне з акопа, я тут кончуся адзін. Здай мяне санітарам. Тут нікога ня будзе. Я тут памру. Я табе белы білет дам. На заўсёды дадому вернешся.

Павал. Ці магу я верыць ваша...

Ётка. Вер. Вер мне.

Павал (*Углядаецца*). Я вас ведаю. Вы наш пан. Мы ў вас зямлю куплялі.

Ётка. Я табе і белы білет дам і зямлі дам.

Павал *(Раптам зьмяніўшыся)*. Глянце на неба. Ружова ад сонца. Я да санітараў вас, о зараз, нейк сьціхла на полі, от зараз. Тут хмызьняк гэтакі за акопамі скрозь— ядловец, беразьняк, крушына... от зараз... от зараз...

Бярэ Ётку на плечы, той стогне. Выносіць. Варочаюцца Адась Гушка і Эдвард Лявэр.

Адась. Салдаты зараз займуць акоп.

Разрываецца гарматны набой. Абодва падаюць раненыя.

Канец першага абразу.

Другі абраз

Хата Леапольда Гушкі

Ноч. Маці ляжыць на ложку. Калыска з дзіцём. Леапольд Гушка сьпявае калышучы дзіця.

Леапольд Гушка. Малака ўсяго ў дне. Што гэта даць гэтаму дзіцяці. Яно зараз з голаду зойдзецца.

Маці. Што гэта Марылька ня ідзе гэтат доўга. Дзіцяці як адцуралася. Кідала-б яна нечага гэтую фабрыку ці што. Уцягнуць у гэтую забастоўку.

Леапольд Гушка. Ты сама ня ведаеш, што гаворыш.

Маці. Я ведаю, што гавару. Калі што трэба зрабіць, дык і бяз вас людзі зробяць. Мала Адася папацягалі па астрогах? А што за карысьць? Ад гэтага лепш стала нам жыць, ці што?

Леапольд Гушка. Што ты гаворыш?

Маці. Я ведаю, што гавару. Бачыла я калі прасьветлую гадзіну? Калі я была галодная, дык ня ела. Калі была хворая, дык не лячылася.

Леапольд Гушка. Ты як-бы мяне ўпікаеш? Што я не стараўся, не рабіў, ня біўся, як рыба аб лёд. Калі я плечы разгінаў?

Маці. Я цябе ня ўпікаю. Ты стараўся, ты рабіў, ты плеч не разгінаў...

Леапольд Гушка. Дык што ты ад мяне хочаш?

Маці. Што я табе на гэта скажу. Людзі некаторыя ўмеюць не гараваць гэтак і жыць. За ўсё жыцьцё цярплівасьці маей не хапае. Чалавек ня вытрымае гэтак жыць.

Марылька (*уваходзячы*). Тата, выйдзі на хвілінку ў сенцы (*Выходзяць*)

Маці. Што там яшчэ, божа мой.

Уваходзяць у хату Евель Цывін, Леапольд і Марылька.

Леапольд Гушка. Маці, ты ў меня заўсёды была маладзец. Маці... Гэты чалавек у нас пабудзе некалькі дзён...

Цывін. Халаднавата ў вас у хаце. А каля лесу жывіцё.

Маці. Лес ня наш.

Цывін. Ня наш, гэта праўда. Нас гэты лес ня грэе.

Леапольд Гушка. Пакуль што грэйся.

Марылька. (*Ціха да Евеля Цывіна*). Што будзем рабіць?

Цывін. Няма ніякага спосабу пакінуць фабрыку?

Марылька. Салдаты нікога з фабрыкі ня выпускаюць. Прымушаюць рабіць сілком.

Цывін. Трэба знайсьці спосаб пакінуць фабрыку.

Марылька. А як?

Цывін. Начальства зараз напалохана—будзе бунт. Заўсёды лягчэй нам будзе дагаварыцца з напалоханым начальствам. А скажы мы ім гэтак: фабрыка працуе на вайну, на абарону бацькаўшчыны, вырабляе шынэльнае сукно, дык мы перадумалі, мы будзем працаваць на бацькаўшчыну. Зьнімаем патрабаваньне васьмігадзіннага рабочага дня,—адно—падбаўце нам крыху заробку. Папрацуем дзень, выйдзем з фабрыкі і фабрыка стане. Больш мы туды ня вернемся. За ноч трэба ўсё зрабіць. А раніцою фабрыка згадзіцца працаваць... Трэба сьпяшацца як-небудзь прайсьці на фабрыку... А пайсьці я не магу... (*Думае*).

Марылька. Я пайду.

Цывін. А як пройдзеш?

Марылька. Я адпрасілася да дзіцяці. А як выпускалі мяне, дык нейкі паліцэйскі чын, нібыта пажартаваў: „пабажыся хаця, што сёньня назад прыдзеш“. Я пабажылася. От я і скажу яму, што прышла. Зараз пакармлю дзіця і пайду. На фабрыку мне ўдасца прайсьці. (*Засьпявала, калішучы дзіця.*)

Цывін. (*Гледзячы на матку*).

Холадна, гаварылі вы, у вашай хаце, а я ўсё-ж такі абагрэўся. Цёпла стала. Цэлы дзень быў я сёньня на холадзе. Жару няма ў попеле закурыць?

Марылька. За комінам запалкі павінны ляжаць.

Крэсіва і кнот там недзе.

Леапольд Гушка. (*Уваходзячы*). Нейкі чалавек ідзе праз лес. Проста сюды накіроўваецца.

Цывін. Ну, дык я пайшоў (*Глядзіць у вочы Леапольду Гушку*).

Леапольд Гушка. За хатаю ў мяне пусты хлеўчык. Там крыху саломы ляжыць.

Марылька. (*Евелю Цывіну*). Дык я зараз іду.

Маці. Што гэта за ён? Хто гэта?

Марылька. Гэта Евель Цывін з фабрыкі, яго шукае паліцыя.

Маці. Дык што ён туляецца ад людзей? Што ён забіў каго, ці ўкраў? Чаму ён ні да каго іншага не пайшоў, а да нас. Што ён тут мне казкі расказвае. Нікуды ты ня пойдзеш.

Леапольд Гушка (*да маткі, уваходзячы*). Яны кажуць трэба... (*Махнуўшы рукою, ідзе да Марылькі*).

Яны кажуць, трэба скінуць гадзіны з рабочага дня... Я ім сказаў-бы... Скінце вы ўсё тое, што жывога чалавека у зямлю гняце... Скіньце вы... цара гэтага... Скіньце... скіньце вы... бога гэтага...

Маці (*усхватваецца з ложка*).

Ой... Людзі... Божачка ласкавы (*Кідаецца на калені перад абразамі*). Божа найвышы... За гора людзкое... малюся... (*Усхватваецца на ногі.*) Леапольд, Леапольдзе, адумайся...

Леапольд Гушка. Я ім сказаў-бы—скідайце цара, скідайце і бога. За што гніе ў акопах мой Адаська. За што пакутвае на фронце Павал Няміра?

(Маці рашуча падыходзіць да Леапольда Гушкі.)

Маці. Гэта бог іх паслаў на пакуту.

Леапольд Гушка. Скажы ты мне, хто на маю шыю ярмо ўзлажыў і ня пускае, каб я яго скінуў?

Маці. Гэтак ты ярма і ня скінеш ніколі. Ня злосьцю і ня кулакамі ярмо скідаць трэба.

Леапольд Гушка. А як?

Маці. Сурвіла ўсклаў на цябе ярмо? Усклаў. А як-жа Сурвіла да цябе будзе ласкавейшы, калі ты на яго, як на зьвера глядзіш. Што ты—гаворыш калі з ім па-чалавеччу. Цябе пан з парабкоўства выжыў, а хіба ён мог цябе ня выжыць, калі ён на цябе сказаў—хлоп, а ты яму пажадаў, каб у яго ў жываце хлопала. А каб ты быў інакшы, жыў і жыў-бы. І ня трэба табе было-б няма ведама каго на хлявок хаваць? І вось і яе на гэтую сьцежку пацягнуў.

Павал Няміра (*уваходзячы*). Добры вечар у хату.

Марылька. Павалка... (*Кідаецца да яго*).

Маці. Павал. Сынок.

Леапольд Гушка. Як-жа гэта Павалка? На пабыўку, ці як? Родны ты наш. Павал (*урачыста*). Можна сказаць што зусім.

Марылька. Зусім? Ня можа гэтага быць.

Леапольд Гушка і маці (*разам*). Вайна скончана?

Павал. Для мяне скончана.

Усе. Як гэта?

Павал. Няхай ваюе той, каму трэба.

Леапольд Гушка. Павалка, рэвалюцыя? Салдаты кінулі ваяваць? Я чуў, што робіцца.

Павал (*як-бы ня слухаючы*). Я выратаваўся. Мне пашанцавала.

Усе. А Адась? Ён-жа з табою ў аднэй часьці быў?

Павал. Пяць дзён трэслася зямля. Траслося неба. Трасьліся зоркі. Усё грыміць. Усё канае. Усіх сьмерць агортвае.

(Усе глыбокім стогнам уздыхнулі.)

Сьвітала. На пятыя суткі нам загадалі вылазіць з акопаў на зямлю, у атаку нас гналі. Вылезеш—сьмерць табе. Астанешся—або застрэляць, або ня ўбачаць. І я застаўся. Бачу і Адась са мною астаўся.

Усе. Дзе-ж ён?

Марылька. Павалка, цяпер-жа разам будзем заўсёды, Павалка, ідзі, глянь на сваё дзіця. Ты яшчэ яго ня бачыў.

Павал. Дзіця, якое дзіця?... Грыміць усё,.. Стогне, енчыць. Новыя салдаты бягуць акопам. Я да зямлі прыліп, заплюшчыў вочы... Расьплюшчыў я вочы, бачу—пуста, ціха. Адася няма...

Усе. Дзе-ж ён?

Павал. Толькі адзін на ўвесь акоп афіцэр Уладыслаў Ётка, нашага пана сын, канае пад маімі нагамі, ранены ў жывот. Ён глядзіць мне ў вочы, гэтак пакорліва... Ну, як жывёла глядзіць, як яе рэжуць. Так просіць ён мяне. Я яго паслухаў. Я яго ўзяў на плечы і панёс да санітараў. Каб ня я, ён там кончыўся-б. Я яго нёс можа вёрст дзесяць. Разьвіднела, а я яго нясу... Сонца ўзышло—я яго нясу... дзень у сілу ўвабраўся—я яго нясу... нясу, нясу... прынёс да санітараў.., І за гэта ён мне праз свайго бацьку—белы білет і... паўвалокі поля... белы білет і... паўвалокі поля... (*Доўгая напружаная пауза*)

Я шмат прайшоў па зямлі. Я ішоў ад санітараў да цягніка, ад цягніка да гораду, ад гораду да Ёткавага маёнтку ...Сьнег скрозь пад нагамі рыпіць. Кусты стаяць... Дрэвы маўчаць. У лесе голая зямля бяз сьнегу, голкі хвойныя... Я смалу нюхаў. Здаецца, што грыбы пахлі, папараць пахла, трава пахла, зямля пахла мокрая ад дажджоў, з-пад плуга, з-пад плуга... (*Напружанае маўчаньне*). Вайна недзе далёка асталася. Мне яна скончана. Яе няма больш для мяне. Няхай сабе там як сабе хочуць і хто сабе хоча і хто ня хоча—ваююць. Няхай ваююць, няхай хоць галовамі ў земляную акопную сьцяну... Няма больш вайны, мне, фронту мне, акопаў больш няма. Хай сабе ўсе там як хочуць, Марылька, на паўвалоцы зямлі будзем мы цяпер з табою. Больш нам нікога і нічога ня трэба, Марылька.

Марылька. Што-ж мы рабіць будзем?

Павал. Жыць.

Марылька. А Адась?

Леапольд Гушка. А ўсё, што з Адасём? Поўны акопы людзей.

Маці. Табе мала аднэй радасьці?

Павал. Мне Адася шкода. А ўсе—што я пра ўсіх буду думаць. Што я каму памагу. Кожны чалавек на сьвеце выкіроўваецца па свойму.

Марылька. А я зараз на фабрыку пайду. От зараз, от.

Павал. Чаго цяпер, у начы?

Маці. Марылька. Цяпер нікуды.

Марылька. А без мяне забастоўкі ня зробяць.

Павал. Дык на што цяпер табе дбаць пра гэта? Можа раней і ня было табе іншай дарогі, а цяпер пасьля гэткага шчасьця мне. Цяпер мы самі сабе паны будзем. Заўтра-ж я мець буду паўвалокі зямлі.

Марылька. Ну дык што?

Павал. Сядзі дома. Крышка ўсім забастоўкам. Забастоўкі—гэта неспакой, гэта—калі ніякай рады няма. А цяпер нам можна спакойна жыць.

Марылька. Пайду.

Павал. Ня пойдзеш.

Марылька. Пайду.

Павал. Ня пойдзеш.

Леапольд Гушка. Пойдзе... і я пайду...

Маці. Не. Марыльцы больш ня трэба ісьці. Зямлі ня купляўшы, яна будзе на вялікай зямлі сядзець.

Марылька. А вы з бацькам? А Адась? А ўсе? А вайна? А акопы? А сьмерць?

Павал. Няма для вас вайны.

Марылька. Ёсьць вайна.

Леапольд Гушка. І сьмерць ёсьць.. І акопы ёсьць. І ярмо на шыі ёсьць.
І жылы на чалавеку рвуцца. І пятля на шыю накладаецца. І шыбеніца над галавою стаіць... Я казаў—скіньце вы ўсё тое, што жывога чалавека ў зямлю ґняце... Скіньце вы... (*маўчаньне*)... цара гэтага... Скіньце вы...

Маці. О-о-о... бога не чапай.

Леапольд Гушка. Бога гэта... Скіньце вы...

Павал. Няхай скідаюць.

Леапольд Гушка. А мы?

Павал. А я не на вайне больш. Я ня парабак больш... Я не...

Леапольд Гушка. Марыльцы зараз ісьці трэба.

Павал. Ня пойдзе.

Марылька. Пайду (*устае*).

Павал. Ня пойдзеш.

Леапольд Гушка (*хапае яго за плечы*). Ідзі з гэтай хаты на вёску, да свайго бацькі.

Маці. Марылька, чуеш. Ён хату раскідае. Ён зямлю раскідае. Ён губіць усіх.

Павал. Марылька, хадзем.

Марылька. Мне ў іншы бок.

Павал. Ого. У мяне сіла яшчэ ёсьць.

Леапольд Гушка. Ідзі з гэтай хаты. (*Бярэ Паўла за плечы і кідае яго да дзьвярэй. Дзьверы адчыняюцца, уваходзіць Мешчанчук*).

Мешчанчук. Хе-хе-хе... Добры вечар.

Леапольд Гушка. Добры вечар.

Мешчанчук. Холад які на дварэ. (*Усе маўчаць*). Рукі мае скарчанелі, без рукавіц выбраўся... фурманак чакаю... Наймаў хурманкі заўтра сена войску весьці.

Леапольд Гушка. Дык чаго вы да нас. (*Падазронна аглядае Мешчанчука*).

Мешчанчук. Можа ў фурманку паедзеце?

Леапольд Гушка. У мяне няма каня. Нічога ў мяне няма, чалавеча, няма.

Мешчанчук. А каб быў у вас конь, паехалі-б, зарабілі... (*Пауза*). Вайна ўсім не дае жыць. Калі скончыцца вайна, немцаў паб'ём, народ тады пачне лепш жыць.

Леапольд Гушка. Усялякія ёсьць і немцы, адзін жыве добра, а другі кепска.

Мешчанчук. Ёсьць, вядома, народ ня роўны... А ў вас быў конь... Хлеў у вас за хатаю?.. Самі на гаспадарцы жывяцё?

Леапольд Гушка. Так, на добрай гаспадарцы.

Мешчанчук. Сказаць праўду, дык я не адзін. Тут яшчэ мой таварыш, таксама наконт фурманак ходзіць. Я думаў—можа ён да вас зайшоў. Я яго шукаю. Разам у горад ісьці—мы самі з гораду. Не заходзіў да вас?

Леапольд Гушка і Марылька. Не.

Мешчанчук. Ня было, значыцца, нікога у вас? Чорт яго цяпер на дарогах:.. Уночы цяпер страшна дзе ў полі на дарозе. Народ усялякі цяпер... На тым тыдні, ня чулі, каля самага гораду чалавека зарэзалі, забралі грошы і каня... Нікога ў вас ня было?

Леапольд Гушка. Не.

Мешчанчук. А то было яшчэ раз гэтак, ня вельмі далёка адсюль, так, вёрст за дваццаць на гасьцінцы. Залез гад чалавек у хлеў на салому, а той чалавек богу душой вінен. Ну і знайшлі. Аж, як выявілася, дык гэта жыд, нямецкі шпіён. Падгаварваў людзей, каб цара скідалі, каб не ваявалі, каб забастоўкі ўсялякія. Аднаго злавілі ў хляве ў саломе, другога ў склепе. Чалавек сам прызнаўся: ня ведаў, кажа я, хто гэта такі. Мяне, кажа, злачынцы забіць зьбіраюцца. Мне абы пераначаваць у вас у склепе. Я, кажа, упусьціў. Паспагадаваў. Ну, тых забралі, а чалавеку таму нічога. Чалавек ня ведаў, пусьціў, маючы добрае сэрца. Таго чалавека начальства і пальцам не кранула, раз ён прызнаўся сказаў дзе гады хаваюцца... Ну, рукі мае крыху абагрэліся. (*Пауза*). *Марылька над дзіцём сьпявае калыханку*). А мароз трашчыць... Я ішоў паўз лес... Тут недзе, думаю сабе, павінен быць мой чалавек, што разам са мной фурманак шукае. На дварэ ціха... Чуваць было, як у гарадку на ратушы гадзіны вызваньваліся... Дзінь-бом... Дзінь-бом... Дзінь-бом... Іду, бачу сьлед нейкі пад вашу хату. Я па сьлядох проста іду. Сюды, думаю, зайшоў мой чалавек. (*Мацней—ня іначай сюды зайшоў ён думаю*)... (*Падыходзіць да маці і есьць яе позіркам. Марылька апранаецца*).

Маці. Марылька, ня ідзі. (*Да Мешчанчука*). У нас, у хляве за хатай схаваўся.

Марылька. О-о-о...

Павал. Што? Хто?

Мешчанчук (*даў сьвісток Ускочылі паліцэйскія*). Нікога з хаты ня выпускаць (*Выходзіць*).

Маці. Чаму ня выпускаць нікога з хаты?

Паліцэйскі. Стой на месцы, не варушыся.

Леапольд Гушка. Ух, ты...

Маці. Што? Ты гэтак сям'ю ратуеш?

Марылька. Маці... А-а-а... (*Нагінаецца над калыскай*).

Паліцэйскі. Ціха вы. З месца ня кратацца. (*Уваходзіць Мешчанчук. Паліцэйскі ўводзіць Эвеля Цывіна*).

Мешчанчук. Ну?

Евель Цывін. Тытунь недзе з кішэніываліўся. Закурыць няма чаго.

Мешчанчук. Ты што—грэўся ў саломе?

Цывін. Грэўся.

Мешчанчук. Нагрэўся?

Цывін. Не. Чалавек павінен грэцца ў хаце. А даводзіцца па хлявох. У акопах людзі грэюцца. У чыстым полі пад гараматамі.

Мешчанчук. Ты змоўкні. Хто тут з табою яшчэ хаваецца? Дзе?

Цывін. Я хаваўся адзін.

Мешчанчук. (*Да Леапольда Гушкі*). Ну, гавары.

Леапольд Гушка. Больш я нікога не хаваў.

Мешчанчук. Апранайся.

Маці. Ён ня вінен. Ён не хаваў. Гэты сам схаваўся.

Леапольд Гушка. Я схаваў (*да жонкі.*) Ух ты!

Мешчанчук. Дзе больш?

Леапольд Гушка. Шукай. Ты з гэтага хлеб ясі?

Маці. Невінаваты. Ня вінны. Бярэце гэтага жыда, гэтага шпіёна бярэце, нас не чапайце.

Цывін. Мяне бяз вашай просьбы возьмуць.

Мешчанчук (*да Паўла Няміры*). А ты хто?

Павал. Салдат. Толькі што на пабыўку прышоў. От толькі што ў хату ўвайшоў. Я тут нічога ня ведаю.

Марылька. Ён ня вінны, гэта анёлак чысты.

Маці. Леапольдзе. Леапольдзе. Зямля раскідаецца, шчасьце ўцякае. Божа літасьцівы.

Мешчанчук. Марш. (*Усе выходзяць апроч маці і Паўла Няміры*).

Маці. Ня вінны. Ня вінны. (*Хапае Мешчанчука за нагу, той піхае яе.*)

Леапольд Гушка (*да маткі*). Чаго крычыш. Паўвалоку замлі маеш. (*Вышлі*).

Канец абразу.

Трэці абраз

Пакой у жандарскім кіраўніцтве. За сталом жандармскі палкоўнік. Перад сталом стаіць Леапольд Гушка. Палкоўнік напявае: „Марш вперед, труба зовет".

Палкоўнік. Ты ўсё гаворыш, што табе цяжка было жыць. Больш ты нічога не гаворыш. Апошні раз...

Леапольд Гушка. Мне цяжка было жыць.

Палкоўнік. Ты хацеў яшчэ цяжэй. Сам у турму палез.

Леапольд Гушка. З самых малых дзён сваіх я з турмы ніколі ня выходзіў.

Палкоўнік. Прапаведнік. Ты хаваў Эвеля Цывіна?

Леапольд Гушка. Хаваў.

Палкоўнік. Так-с. Пашто-ж ты яго хаваў?

Леапольд Гушка. Пытайцеся ў яго самога.

Палкоўнік. А я хачу, каб ты сказаў... Ну... Маўчыш... ну... (*Сьпявае*: „Марш вперед“ і г. д.) Мы можам і мякка гаварыць... Раскажы пра Эвеля Цывіна ўсё... Цябе караць ня будзем.

Леапольд Гушка. А хіба вам цяжка ў яго самога папытаць.

Палкоўнік. Ты просты чалавек. Ты гора многа ведаў. Ты можаш людзей любіць... Так, так—людзей любіць... А для гэтага трэба зьнішчыць усіх бунтаўшчыкоў, якія сеюць неспакой, трывогу (*Сьпявае*)... кроў... агонь. Як чалавек кажу табе,—мне цябе шкода.

Леапольд Гушка. Я маю практыку: чым больш на мне жылы рвалі, тым больш мяне шкадавалі. А праз трывогу і кроў—дык кроў льлецца на вайне, а тыя, пра каго вы гаворыце, кажуць—ня трэба ні крыві, ні вайны. Хто больш дбае пра дабро людзям—вы, ці яны?

Палкоўнік. Гэта Эвель Цывін так гаворыць?

Леапольд Гушка. А што Эвель Цывін. Гэта я гавару.

Палкоўнік. Чаго ты хочаш?

Леапольд Гушка. Хачу, каб чалавек ня рваў на сабе жылы, ня мучыўся, не гараваў, каб яму сонца ясна сьвяціла, каб на яго ніякі гад ярма не ўскладаў і ня ехаў на ім. Каб цара скінулі, каб бога скінулі... (*пауза*). Вас хачу на шыбеніцы бачыць... Страляйце мяне, шліце мяне на катаргу... Я хаваў Эвеля Цывіна... Я ведаю, што за мяжой жыве гэтакі... вялікі... настаўнік... Гэтакі вялікі рэвалюцыянэр... Першы дэмакрат—Ленін... Ён за ўсіх, хто пакрыўджаны, хто ў ярме ходзіць.

Палкоўнік. Цывін старшыня падпольнага камітэту?

Леапольд Гушка. Ня ведаю. Я толькі ведаю, што на гарадох забастоўкі, што салдаты з фронту ўцякаюць, што рэвалюцыя блізка...

Палкоўнік. У камэру.., (*Гушку павёў наглядчык. Уводзіць Эвеля Цывіна*). Ты старшыня падпольнага камітэту? (*Эвель Цывін маўчыць.*) Хто больш з табой працаваў? Я цябе магу прымусіць гаварыць.

Цывін. Ня думаю, каб мой голас вам быў прыемны.

Палкоўнік. Хто кіруе забастоўкай на фабрыцы?

Цывін. Хто кіруе забастоўкай нз фабрыцы? Кіраўнікі забастоўкі.

Палкоўнік. Маўчаць! (*Б'е яго. Наглядчык намерваецца біць*). Адставіць!

Цывін. Я казаў адразу, што мой голас ня лішне прыемны.

Палкоўнік. Ты ведаеш, што табе пагражае... Тут, блізка фронту...

Цывін. Я ведаю. Я ведаю таксама, што вам большая пагроза, чым мне... Вы-ж і салдат баіцёся. Вы чуеце рэвалюцыю.

Палкоўнік. Цябе хаваў Гушка?

Цывін. Не, я сам хаваўся.

Палкоўнік. Хлусіш (*Б'е яго*) Адставіць... Прывесьці Гушку. (*Уводзіць Гушчу.*) Ты сам схаваў яго?

Леапольд Гушка. Хаваў.

Цывін. Сам прызнаешся?

Леапольд Гушка. Эвелька, родны... Сам... Як вялі мяне калідорам, мне з камэры гукнулі, што рэвалюцыя блізка, салдаты з фронту едуць сюды рэвалюцыю рабіць

Палкоўнік. Арыштаваных назад. (*Абодвух павялі. Палкоўнік цісьне кнопку у стале. Уваходзіць Мешчанчук*). Што новага?

Мешчанчук. Так што нічога. Не. Навіны ёсьць. Салдаты з фронту ўцяклі. Повен горад. Забастоўшчыкі над фабрыкай выставілі чырвоны сьцяг. Салдаты, што сталі каля фабрыкі, узбунтаваліся супроць афіцэраў. (*За дзьвярыма грукат, галасы. Урываюцца салдаты*).

Адась (*убегшы*) Усіх арыштаваных на волю.

Цывін. Няхай жыве рэвалюцыя!

Салдаты. Ура!

Леапольд Гушка. Браточкі. Родныя. Адаська. Эвелька. Рэвалюцыя. (*Зрывае ў палкоўніка эпалеты, б'е імі па твары яго*).

Салдаты. Ура...

Музыка

З А С Л О Н А.

СУСТРЭЧА ЧЛЕНА РВС БВА т. АРОНШТАМА З РАБОТНІКАМІ ЛІТАРАТУРЫ І МАСТАЦТВА БССР.

Тав. Аронштом—Таварышы! Пагутарыць з вамі я зьбіраўся даўно, яшчэ калі ў мінулым годзе ўлетку прыяжджаў да нас т. Бэндэ.

У БВА, у той вялізарнай рабоце, якую мы праводзім па палітычным і агульнаадукацыйным выхаваньні мас, мы не сустракаем належнага водгуку, калі можна так сказаць, сярод культурных сіл нашай Савецкай Беларусі. Не сустракаем належнага водгуку, як сярод літаратурных сіл, мастацкіх сіл, так і сярод работнікаў музыкі і выяўленчага мастацтва.

Асабіста я ня зусім у курсе спраў разьвіцьця літаратурна-мастацкага жыцьця ў БССР, як і ва ўсім Савецкім саюзе, таму што па характары сваёй асноўнай работы не заўсёды даводзіцца быць у курсе справы. Але ў адным я ў курсе справы. Добра ведаю наступнае: ваенная тэматыка ня мае належнага адлюстраваньня ні ў літаратуры, ні ў музыцы, ні ў песьні, ні ў выяўленчым мастацтве.

Перш чым перайсьці да таго, дзе-ж прычыны гэтага, я хацеў-бы сказаць некалькі слоў наконт самой ваеннай тэматыкі.

Зразумела было-б няправільна, калі-б я казаў аб тым, што наогул няма ў літаратуры адлюстраваньня Чырвонай арміі. Адлюстраваньне ёсьць, але між гэтым адлюстраваньнем і значэньнем Беларусі, як прымежнай рэспублікі, існуе вялікая дыспрапорцыя.

Адлюстраваньне ў беларускай літаратуры, у беларускай музыцы, ва ўсім тым, што мы называем культурай, надзвычайна адстае ад тэй ролі, якую адыгрывае Беларусь, як прымежная рэспубліка нашага Савецкага саюзу.

Ці ёсьць якое-небудзь апраўданьне гэтаму адставаньню? Ніякага!

Пачну я перш за ўсё з адлюстраваньня нашага ваеннага жыцьця, нашай ваеннай тэматыкі па лініі літаратуры. Што зьяўляецца асабліва паказальным і асабліва характэрным? А вось што! Мы, у прыватнасьці, ваенныя людзі, якія як-бы няпрыкметна для саміх сябе перайшлі ад пэрыяду падпольля да пэрыяду легальнага, мы нават як-бы не заўважылі, дзе ў нас скончыўся адзін пэрыяд і дзе пачаўся другі. Мы таксама няпрыкметна перайшлі ад пэрыяду грамадзянскай вайны да пэрыяду „мірнага" будаўніцтва. Усё гэта прайшло так няпрыкметна для нас—непасрэдных удзельнікаў, што мы няпрыкметна вышлі з таго стану, калі наша армія была прыкладам адсталасьці, калі мы, Чырвоная армія—думка пра нас як аб тэхнічна адсталых, была хадзячай думкай ва ўсім сьвеце, мы няпрыкметна перайшлі да таго пэрыяду, калі зараз па сваім тэхнічным стане Чырвоная армія зусім законна зьяўляецца арміяй, якая стаіць у адным радзе з перадавымі арміямі.

Усё гэта прайшло як-бы няпрыкметна для нас, непасрэдных удзельнікаў гэтай работы і дасягненьняў, якія куплены цаною вялікага напружаньня і працы. І вось калі нам, людзям, што пастаўлены партыяй на пэўны вучастак работы, калі нам даводзіцца часам з вышыні сучаснага стану азірнуцца назад, дык, таварышы, як ні кажыце—дзіву даешся на веліч праробленай работы.

Я, актыўны ўдзельнік грамадзянскай вайны, я кажу вам зусім адкрыта—я ні разу ў часе вайны ня бачыў ніводнага танка, а зараз у нас іх тысячы. З за час грамадзянскай вайны бачыў можа толькі два разы авіяцыю ў дзеяньні, а зараз у авіяцыі аэрапляны налічваюцца сотнямі...

І вось загрузнуўшы неяк цалкам (калі наогул гэты выраз падыходзіць) у практычнай штодзеннай рабоце, мы ня здолелі заўважыць, як адбыўся гэты пералом, мы ня здолелі адлюстраваць усяго гэтага працэсу нарастаньня.

А між тым, дзіўным здаецца, што для людзей, якія стаяць крыху ўбаку ад гэтай часткі работы, для вас, людзей, чыя работа ў аснове сваёй ня можа праходзіць без найвялікшага энтузыязму, без валоданьня словам—як ні дзіўна, але для вас гэты пэрыяд прайшоў зусім незаўважаным.

Таварышы, а што можа даць больш пафасу, як не пераход ад тэй арміі, калі нашы кавалерысты замест сёдлаў

калі падушкі, перавязваючы іх вяроўкамі, калі нашы кавалерысты былі ўзброены шаблямі, пачынаючы ад шабляў часоў Ачакова і пакарэньня Крыму“ і канчаючы шаблямі часоў сусьветнай вайны—да пэрыяду, калі нашы войскі насычаны тэхнікай? Што як ня гэтае можа даць больш пафасу людзям, якія заклікаць на адзін з найвялікшых вучасткаў нашага змаганьня, за сацыялістычнае будаўніцтва?

Калі раней да першай пяцігодкі ў нашай акрузе мы мелі толькі адзінкамі, проста на паказ, тэхнічныя сродкі змаганьня, тэхніку нашай краіны, дык зараз іншае становішча. Вы гэтага не заўважваеце, ня гледзячы на тое, што бываеце на манэўрах, у часьцях.

Але-ж, акрамя таго, акрамя нашай ролі, як чыста ваеннай, мы іграем калясальную ролю ў справе соцыялістычнага будаўніцтва наогул. Калі мы гады тры-чатыры таму назад рыхтавалі трактарыстаў для нашай краіны, якая з сялянскага коніка, з сялянскага воза перасядае зараз на трактар, калі мы рыхтавалі гэтых трактарыстаў тады саматужна, усімі праўдамі і няпраўдамі здабываючы дзе-небудзь, які-небудзь зламаны, пабіты трактар для таго, каб навучыць людзей трактарнай справе, дык зараз у парадку натуральнага росту мы ўжо выпушчаем для нашай краіны тысячы падрыхтаваных, высокакваліфікаваных, як сьлед навучаных трактарыстаў на аснове нашай тэхнікі. Хіба гэта ня тэма? Хіба гэта не матэрыял для таго, каб адлюстраваць тую эпоху у якой мы з вамі жывём?

Я неяк гутарыў з т. Бэндэ. Гэта было яшчэ ў мінулым годзе. Мы гутарылі пра работу нашых пісьменьнікаў. Прычым тады ў мяне мільганула адна думка. Я ведаю, што частка з вас была ў нас у лягерах, а некаторыя з іх, магчыма, і прысутнічаюць тут. І вось, магчыма, таварышы і ведаюць, што раней дзе-ні-дзе быў літаральна нярухомы лес, а зараз нібы па загаду рукі, вырас цэлы горад палатак. Прычым ня толькі горад палатак, а ў гэтым горадзе палатак адбываецца зараз вялізарная работа над перапрацоўкай адсталых часта малапісьменных і нават няпісьменных сялян. Гэтыя сяляне, пабыўшы 2-3 месяцы ў нашым горадзе палатак, выходзяць адтуль зусім сьвядомымі, узрослымі, палітычна пісьменнымі, актыўнымі будаўнікамі сацыялістычнай гаспадаркі.

Хіба гэта ня тэма для нашых пісьменьнікаў?

І вось у мяне ўзьнікла адно пытаньне і мне хочацца даць адказ на гэтае пытаньне ў вашай прысутнасьці. Вось калі нашыя таварышы пішуць пра Чырвоную армію, дык часьцей за ўсё ў іх атрымліваецца, прабачце за рэзкасьць, нейкая сусальная салодкасьць, атрымліваюцца такія дадатныя тыпы, ня якіх проста няпрыемна глядзець. Чым гэта растлумачыць?

Мне ў гэтым годзе давялося быць у водпуску разам з т. Варашылавым. Тав. Варашылаў, як вы самі ведаеце былы сьлесар, тав. Варашылаў страшэнна любіць чытаць, страшэнна любіць літаратуру, ведае яе і чытае дужа многа, чытае літаральна з захапленьнем творы Горкага. Я быў у яго на гутарцы з таленавітымі драматургамі, вядомымі драматургамі, чые п'есы і тут ставяць. І вось таварыш Варашылаў паставіў ім пытаньне: „Вы—нашы лепшыя драматургі, але якая розьніца між вамі і Шэкспірам? Шэкспір пісаў так, як ён разумее. Ён як бачыць, так і піша, валодаючы найбагатшай мовай і вобразамі. А вы як пішаце? Некаторыя з вас пішуць так: як-бы мне напісаць такім чынам каб быць пралетарскім драматургам. І вось дзякуючы гэтаму, вы сядаеце гучна ў лужу. Што-ж тут атрымліваецца? Ад Шэкспіра вы адстаеце па маляўнічасьці, а ад пралетарскага пісьменьніка адстаеце таму, што няправільна разумееце пралетарскае асяродзьдзе“.

Вось і ў мяне ствараецца такое ўражаньне, што па пытаньнях ваеннай тэматыкі вы адстаеце таму, што зусім ня ведаеце Чырвоную армію. Возьмем, напрыклад, тыя паездкі, якія ў вас былі, а я бачыў некаторых з вас і ў авіяцыйнай брыгадзе і ў другіх частках, але гэтыя паездкі даюць вам вельмі мала таму, што вы ня бачыце „ізюмінкі“ ў гэтай справе. Вы за цэлым радам дробязяй губляеце асноўнае, губляеце галоўнае. Вы ня ведаеце нас і таму вам цяжка пісаць на гэтую тэму.

Але-ж калі казаць проста, дык я ўпэўнены, што процантаў 50 з вас зрабіліся-пісьменьнікамі воляй рэвалюцыі. Ня было-б рэвалюцыі—ня было-б і вас. Я ўпэўнены, што ў значнай частцы вас адбываецца той-жа працэс, які адбываецца і сярод нашых ваенкораў. Мы маем у Чырвонай арміі вялікую колькасьць ваенкораў. Гэта людзі, а сярод іх ёсьць

таленавітыя, гэтыя людзі, якія ня так валодаюць мовай, ня так валодаюць словам, як вы, але пішуць пра тое, што яны бачаць. У гэтым іхняя перавага над вамі. Яны жывуць гэтым, яны бачаць, крытыкуюць, кажуць сваю думку, яны будуюць жыцьцё.

І таму я проста кажу, тое, што ў вас слаба адлюстравана ваенная тэматыка, тое, што ў вас слаба адлюстравана ваеннае жыцьцё, жыцьцё Чырвонай арміі, пытаньні абароны краіны,—тлумачыцца перш за ўсё тым, што вы, па маёй глыбокай упэўненасьці, дужа слаба нас ведаеце, і нельга сказаць, што ў вас асабліва моцныя спробы пазнаёміцца з намі бліжэй. А ў нас адбываюцца вельмі цікавыя падзеі і мне думаецца, што наступнае пакаленьне пісьменьнікаў будзе зайздросьціць вам, людзям, якія жылі ў такі цікавы час.

У гэтым найвялікшы прабел нашай літаратуры.

Тое-ж можна сказаць пра таварышоў, якія працуюць на іншых вучастках мастацкага фронту: ня бачаць яны таго новага, таго цікавага, што адбываецца перад іх вачыма, слаба яны ведаюць нас, Чырвоную армію.

Некалькі слоў аб нашай чырвонаармейскай песьні.

Я, калі дамаўляўся з ваеннымі прадстаўнікамі, што маюць сувязь з мастацтвам, я зусім сьвядома казаў—ёсьць у Менску т. Александроўская, якая, на маю думку, вельмі добра пяе. Чаму я прасіў, каб яна прышла і вельмі задаволены, што яна тут прысутнічае,—я проста хацеў-бы ў вашай прысутнасьці паставіць ёй рад пытаньняў. У нас наша чырвонаармейская песьня ня мае распаўсюджваньня.

Я неяк на сходзе рабочых быў сьведкай, як артыстка Цэнтральнага дому Чырвонай арміі сьпявала ў прысутнасьці аўдыторыі песьню чырвоных партызан. Каб вы бачылі, што рабілася ў залі. Артыстку, літаральна, пакуль не ахрыпла прымушалі сьпяваць гэтую песьню.

Ці ведаеце вы, таварышы, пра тое, што ў Беларусі стаіць 27-я дывізія, якая пакрыла сябе славаю ў часы грамадзянскай вайны. Дывізія мае сваю песьню. Я вам прывяду проста адзін радок з гэтай песьні і вы ўдумайцеся ў гэтыя словы, а словы дужа простыя:

„У Енисея врагов мы білі.
В широкой Висле коней поили“.

Хто ведае гэтую песьню? Чаму гэтую песьню мы не пашыраем на вёсцы, на заводах? Чаму мы не зрабілі гэтай песьні народнай? Таму што нашы сьпевакі ня цікавяцца такімі песьнямі ці, ва ўсякім выпадку мала цікавяцца.

Я прасіў аднаго таварыша, каб ён тут прысутнічаў, я ня ведаю, ці прысутнічае ён, гэта т. Гідгарц. Музыкі, песьні чырвонаармейскае у нас няма! Я ведаю, што т. Гідгарц мае дачыненьне да музыкі. Няма, таварышы, песьні чырвонаармейскай! Чаму яе не стварыць, аб'яднаўшыся кампазытарам і паэтам?! Дайце нам такую песьню, каб ад маладых галасоў, якія будуць яе сьпяваць,—зьвінела наша казарма.

Тут стаіць ваша Беларуская дывізія, (я менавіта падкрэсьліваю—ваша дывізія, Беларуская дывізія), якая мае найбагатшыя баявыя традыцыі. Хіба нельга скласьці песьню для 2-й Беларускай дывізіі? Можна! Чаму гэтага няма? Стаіце ў баку!

І вось гэта асноўнае пытаньне, пытаньне аб тым, што вы стаіце ў баку, пытаньне аб тым, што вы ня бачыце тэмы ў гэтым надзвычайна прыгожым, складаным і бурным жыцьці, якім у нас жыве чырвонаармеец, жыве Чырвоная армія ў нашай краіне—у гэтым ваша трагедыя.

Ці ёсьць выйсьце з гэтага? Ёсьць! Якое выйсьце?

Я зараз, у даным выпадку ад імя Чырвонай арміі, прад'яўляю вам пэўныя патрабаваньні. Давайце прапановы, што вам патрэбна для таго, каб пасунуць гэтую справу, давайце сустрэчныя прэтэнзіі! У войскі мы вас пушчаем ня толькі на манэўры, але і на штодзённую вучобу, я часамі сустракаю пісьменьнікаў у нас у часьцях.

Падумайце над гэтым, вазьміце ваенных работнікаў, якія ведаюць ваенную справу, няхай яны раскажуць, якімі пытаньнямі мы жывем, над чым працуем, як ідзе ваенная думка. Калі ласка, мы гэта вам дамо! Але-ж асноўнае ня ў гэтым, асноўнае заключаецца ў тым, што вы павінны нас вывучыць. Мы даём вам усе магчымасьці нас вывучыць. Але мала толькі вывучыць, вам трэба неяк дапамагчы і нам у гэтых адносінах.

Вось сёньня ў нас будзе ўрачысты вечар, прысьвечаны XV гадавіне Чырвонай арміі. Мы далі таварышом пэўнае заданьне. На гэтым чырвонаармейскім вечары яны павінны будуць паказаць чырвонаармейскую самадзейнасьць. Што

з гэтага атрымаецца, мне цяжка зараз сказаць. Але ў нас, ва ўсякім разе, людзі працуюць у гэтым кірунку і мы паглядзім, якія будуць вынікі. Але, ня ведеючы, якія будуць гэтыя вынікі, я загадзя магу сказаць, што якімі-б добрымі яны ня былі, якімі-б кепскімі яны ня былі, дык ва ўсякім разе яны маглі-б быць у тысячу разоў лепшымі, калі-б у гэтым кірунку рабілі дапамогу нашы культурныя сілы.

Наш ваенкор пісаў-бы ў тысячу разоў пісьменьней, у тысячу разоў лепш, каб яму была зроблена некаторая дапамога, некаторая падтрымка. Ім-жа не хапае толькі пісьменнасьці, нават ня ў граматычным сэнсе, ім не хапае ўменьня выказваць, а бачыць—у іх на гэта зоркае вока! Гэтаму і вам трэба было-б у іх павучыцца, я хачу сказаць гэтым, як яны зорка могуць заўважыць тое асноўнае, на што трэба зьвярнуць увагу. І вось вам, бадай, таксама ня шкодзіла-б у гэтых адносінах у іх павучыцца. Гэта вам здорава дапамагло-б.

Трэба дапамагчы ваенкорам, каб яны тое, што бачаць, маглі добра адлюстраваць, паказаць.

Ня думайце, што гэта лёгкая задача. Ад аднаго наведваньня казармы гэтага не атрымаецца, ад двух-трох наведваньняў таксама не атрымаецца. Тут патрэбна вялікая доўгая работа, прычым работа без барабаннага бою, бяз сьцягаў, без якога-б там ні было шуму, а штодзённая работа ў ленінскім кутку, работа няпрыкметная з пункту гледжаньня кідкага ў вочы эфэкту, работа разьлічаная на вынік. Гэта вельмі важная работа, цікавая работа, работа выключнага захапленьня. А між тым да гэтага часу ў гэтай справе няма таго, што нам патрэбна.

Вось, прыкладна, тыя думкі, якія я хацеў выказаць перад вамі. Я лічу, што ў асноўным тое, што трэба было вам сказаць у гэтым кірунку, асабліва для першай сустрэчы, мною сказана. Можна, вядома, многа гаварыць. Мы зараз навучыліся многа гаварыць і закатваць такія прамовы, што цягнуцца некалькі гадзін. Мы на гэтай справе, як кажуць, „насабачыліся“, але ня ў гэтым справа. Справа ў тым, каб на працягу некалькіх хвілін сказаць тое, што неабходна.

Я ня ведаю, ці разьлічваў прэзыдыум Аргкамітэту на тое, што таварышы абмяняюцца думкамі, але мой зэклік зводзіцца да таго, што я тут сказаў. Другога сказаць пакуль што не магу. (Гучныя і працяжныя воплескі).

Адказ т. Аронштама на пытаньні прысутных Аб пастаноўках ў нашых тэатрах.

На вялікі жаль, я ужо 8-10 месяцаў ня быў тут, у Менскім тэатры, але павінен сказаць, што звычайна я рэгулярна наведваю тэатр і бачыў амаль усе пастаноўкі. Я не сумняваюся ў тым, што за гэты час мы вырасьлі. Але што тут кідаецца ў вочы? Няма жыцьця! Калі, напрыклад, паказваюць паседжаньне ячэйкі, дык ужо вельмі добрадзейным паказваюць сакратара ячэйкі, быццам гэта не чалавек, а істота, надзеленая вышэйшымі дадатнымі якасьцямі. Проста атрымліваецца хадзячая схэма, хадзячая рэзалюцыя.

Я некалькі разоў бачыў пастаноўкі яўрэйскага тэатру, у прыватнасьці некалькі разоў бачыў п'есу „Гірш Лекерт". Вось чамусьці тып рэвалюцыянэра атрымліваецца так: калі гэта жанчына, дык гэта сіняя панчошка пэрыяду барацьбы зямлявольцаў, калі мужчына—дык гэта нейкі нігіліст часоў Нячаева, ня сучасны чалавек, няма таго бальшавіка, няма таго пакаленьня людзей, якія маюць свае рысы і адмоўныя і дадатныя сваёй эпохі. Мы-ж таксама не зьявіліся аднекуль зьне. Атрымліваецца адцягнена, ня жыцьцёва, а таму і сумна.

Другое пытаньне пра „Міжбур'е". Бачыў я „Міжбур'е" ў некалькіх пастаноўках: у Маскве, Ленінградзе, у Смаленску, у Менску я ня бачыў. Як там паказаны тыпы? По мойму, калі ўзяць гэроя п'есы самога Дыбава—тып узят бліскучы, мы такіх людзей ведаем па грамадзянскай вайне. Але калі ўзяць сакратара калектыву—хворы нейкі тып, нейкі штучна сабраны тып. Пісьменьнік, што пісаў „Міжбур'е", ня ведае ён сакратара калектыву, ён мабыць у жыцьці яго ня бачыў. Ён прывык на яго глядзець, што гэта таксама начальства, а як пісаў ў свой час Шчадрын: „Начальства мае тонкі выгляд, само сябе запытвае, само адказ дае". Такія-ж прыкладна, у яго адносіны да сакратара. Нейкая няжыцьцёвая фігура ў той час, як Дыбаў выключна жыцьцёвая фігура. Праўда, Дыбаў адмоўны тып. Але ў той момант, калі ён зьяўляецца на пабудове, зьмяняецца, робіцца сухім, хадульным. Вось што асабліва кідаецца ў вочы.

Яшчэ бачыў я ў пастаноўцы, здаецца 1-га БДТ п'есу пра шкодніцтва, здаецца „Мост", таксама мне ня зусім спада-

балася. Мне здаецца, што вы крыху хворыя тым, чым хворыя нават такія пісьменьнікі, як аўтар „Страху“. Я ў Маскве бачыў гэту п‘есу ў МХАТ‘е. Адмоўныя тыпы паказаны бліскуча, а дадатныя шаравата. У прыватнасьці малюнак, дзе профэсар чытае лекцыю і пасьля яму адказвае на сходзе работніца, якая павінна ўяўляць сабою, некаторым чынам, партыйнае сумленьне, паказана, трэба сказаць, выключна бледна. На вялікі жаль і ў нас такое становішча. Нават у ігры актора адчуваецца гэта: адмоўнае паказана вельмі добра, а дадатнае—вельмі слаба. Я проста кажу, як глядач.

Якой павінна быць песьня? рамантычнай ці рэалістычнай?

Тут трэба наогул унесьці яснасьць. Мы ня супроць рэвалюцыйнай рамантыкі, ні ў якім разе! Дайце такі паказ рачаіснасьці, каб ён дапамагаў Чырвонай арміі, каб ён узьнімаў нашых чырвонаармейцаў. Дайце нам песьню пра нашыя перамогі, дзе ёсьць шмат рамантыкі, але-ж гэтая рамантыка не адарвана ад рачаіснасьці.

Я, напрыклад, надта задаволены такім радком песьні, тут таксама рамантыка ў гэтым радку:

„У Енисея врагов мы били
В широкой Висле коней поили“.

А вось у 27-й дывізіі, калі ні прыедзеш, заўсёды пачуеш як пяюць.

„Стальною грудью врагов сметая
Шла с Красным флагом 27-я“.

Рамантыка гэта? Рамантыка! Рамантыка, якая выхоўвае людзей у рэвалюцыйным духу. Чаму гэта зьяўляецца моцным, чаму яно выхоўвае—таму, што гэта сапраўднасьць, таму што гэта блізка байцам 27-й дывізіі. Мы гэтую песьню паступова перадаем і ў другія дывізіі.

Песьня „Па далінах па ўзгор‘ях“ гэта таксама рамантызм, але яе рамантызм не адарваны ад жыцьця. Тая рачаіснасьць пэрыяду грамадзянскай вайны, дзе змагаліся ня толькі з ворагамі, але і з вашама, з тыфусам, яна цікавая, яна таксама рамантычная. А вош—дужа нерамантычная рэч. Але ў пэрыяд грамадзянскай вайны ў нас быў спэцыяльны фронт барацьбы з імі.

Яшчэ адно пытаньне пра наш часопіс „Напагатове“.

Тут мне даводзіцца казаць ня проста так, а даводзіцца казаць з пункту гледжаньня кіраўніка (не часопісу), а кіраўніка паліткіраўніцтва арміі. Я маю вельмі мала водклікаў ад часьцей, мала ў часьцях адчуваецца наяўнасьць такога часопісу, а гэта павінна ўжо казаць і пра якасьць самаго часопісу. Калі часопіс ня выклікаў такога бурнага настрою, значыцца ён слабы, значыцца ў кропку ён пакуль што не патрапляе.

Пра гэта можна будзе казаць многа, пра гэта можна казаць спэцыяльна, але ня тут і ня зараз. Трэба будзе больш падрабязна вывучыць, сабраць чытачоў часопісу, пагутарыць з імі, але факт застаецца фактам, часопіс прышоў трошкі няпрыкметна для нашага чырвонаармейскага асяродзьдзя.

З пункту гледжаньня ўвагі да абароннай тэматыкі з боку пісьменьнікаў-літаратараў, паэтаў, часопіс даў некаторы эфэкт. Таварышы зацікавіліся пытаньнямі абароны, зацікавіліся ваеннымі пытаньнямі. Але ў нашых часьцях гэты часопіс яшчэ ня прывіўся так, як павінен прывіцца.

Вось што магу сказаць наконт часопісу „Напагатове."

(Гучныя воплескі).

Л. БЭНДЭ

СЛАЎНЫ ЮБІЛЕЙ

Гераічная рабоча-сялянская Чырвоная армія прайшла слаўны свой 15-ці гадовы шлях. 15 год—гэта цэлая гістарычная эпоха, па багацьцю, па глыбіні зьместу, роўнай якой ня ведае гісторыя. Ад малых, разрозьненых тэрытарыяльна, але спаяных адзінай воляй рабочай клясы, адзіным духам ленінізму—рабочых чырвонагвардзейскіх атрадаў, да магутнай і моцнай, як тэхнікай сучаснай абароны, так і выключным палітыка-маральным сваім станам, высокай рэвалюцыйнай сьвядомасьцю.

Гэты свой шлях рабоча-сялянская Чырвоная армія, пад кіраўніцтвам Леніна і яго партыі, прайшла праз суровую і жорсткую барацьбу супроць усіх і ўсякіх, адвечных, заклятых ворагаў рабочай клясы, ворагаў працоўнага народу. Гісторыя Чырвонай арміі, гісторыя барацьбы ў час грамадзянскай вайны, гісторыя яе росту і ўмацаваньня за час „перадышкі", зьяўляецца аднэй з самых выдатных старонак гісторыі пралетарскай рэвалюцыі, гісторыі пралетарскай дыктатуры. Пад кіраўніцтвам бальшавіцкай партыі, цэментаваная камуністычнымі сіламі „Чырвоная армія разьвівалася і расла разам з ростам пралетарскай дзяржавы" (ВАРАШЫЛАЎ)—як самая магутная, надзейная і выпрабаваная ў крывавых баёх яе зброя.

Наперакор прароцтвам сусьветнай буржуазіі і яе лёкаям—сацыял-фашыстам аб гібелі бальшавізму, аб правале пяцігодкі, наперакор спробам інтэрвэнтаў сарваць пяцігодку, наперакор шалёнаму супраціўленьню клясава-варожых элемэнтаў унутры краіны, наперакор саюзьнікам клясавага ворага контррэвалюцыйным трацкістам, правым перабежчыкам і пераражздзенцам, наперакор рознакаляровым апартуністам,—наперакор ім, разьбіваючы іх і адкідаючы іх на сьметнік гісторыі—наша партыя, узброеная марксызмам-ленінізмам, пад выпрабаваным кіраўніцтвам свайго правадыра, тав. СТАЛІНА, прывяла краіну пралетарскай дыктатуры да перамог сусьветна-гістарычнага значэньня.

Магутнай сілай гераічнай сваей арміі, адбіўшы першы вал сусьветнай капіталістычнай інтэрвэнцыі, залечваючы

раны, што нанесены вайной і інтэрвэнцыяй, за першую гераічную пяцігодку стварыла ўласную індустрыяльную базу для рэканструкцыі прамысловасьці, транспарту і сельскай гаспадаркі. Адсталая краіна, краіна дробна-сялянская, СССР ператварыўся ў краіну індустрыяльную, у краіну самай буйнай сельскай гаспадаркі, краіну, якая „высунулася ў першыя рады найбольш разьвітых у тэхніка-эканамічных адносінах краін“.

Ствараючы індустрыяльную базу для рэканструкцыі ўсей народнай гаспадаркі Савецкага саюзу, партыя павінна была пакончыць у магчыма кароткі тэрмін са слабасьцю краіны ў галіне абароны. Умовы моманту: правал ідэі разбраеньня, рост узбраеньняў у капіталістычных краінах, нянавісьць сусьветнай буржуазіі да СССР,—„усё гэта штурхала партыю на тое, каб фарсаваць справу ўзмацненьня абароназдольнасьці краіны, асновы яе незалежнасьці“.

„У выніку пасьпяховага выкананьня пяцігодкі, нам удалося падняць ужо абароназдольнасьць краіны на належную вышыню“.

А „ўсё гэта прывяло да таго, што з краіны слабай і непадрыхтаванай да абароны, Савецкі саюз ператварыўся ў краіну магутную, у сэнсе абароназдольнасьці, у краіну, гатовую да ўсякіх выпадковасьцяй, у краіну, здольную вырабляць у масавым маштабе ўсе сучасныя прылады абароны і забясьпечыць імі сваю армію, у выпадку нападу звонку“ (СТАЛІН).

Грунтуючыся на посьпехах сацыялізму ўнутры краіны, дзякуючы непамерна ўзрослай міжнароднай ролі, узрослай абароназдольнасьці СССР,—рабочая кляса дасягнула вялізных посьпехаў у справе мірнай палітыкі, якую пасьлядоўна ажыцьцяўляе пралетарская дыктатура на працягу ўсёй сваёй гісторыі. Пакты аб ненападзе, замест крывавай вайны, на сёнешні дзень устанаўленьне дыплёматычных адносін з Кітаем, зьяўляецца лепшым доказам нашых заваёў.

Мы людзі цьвярозыя, мы нyздольны захапляцца і ап‘яняцца нашымі перамогамі, пераацэньваць іх. Мы цьвяроза ўлічваем законы разьвіцьця і гібелі капіталізму, мы ўлічваем, што факты падпісаньня пактаў аб ненападзе ня здымаюць небясьпекі ўзброенага нападу капіталістаў на краіну сацыялізму. Мы ведаем, што цёмныя сілы ў капіталістычных

краінах і зараз не адмовіліся бачыць сваё збавеньне ад крызісу, ад нямінучай гібелі ў ваенным пажары, у вайне супроць краіны пралетарскай дыктатуры.

„Наша дзяржава, абкружаная варожым кальцом імпэрыялістаў, ня зможа існаваць ніводнага дня без сваёй добра ўзброенай і моцнай ва ўсіх адносінах арміі“ (ВАРАШЫЛАЎ).

Вось чаму і зараз, сьвяткуючы свой 15-ці гадовы слаўны юбілей, Чырвоная армія яшчэ з большай энэргіяй і напорыстасьцю налягае на справу баявой вучобы, на справу асваеньня баявой тэхнікі, „якую далі сваёй арміі наша партыя і наша рабочая кляса пры пераможным завяршэньні першай пяцігодкі сацыялістычнага будаўніцтва“ (ВАРАШЫЛАЎ), на справу ўзбраеньня сябе марксысцка-ленінскай тэорыяй, на справу яшчэ большага аўладаньня культурай.

Далейшае ўзмацненьне абароназдольнасьці краіны сацыялізму, падвышэньне баяздольнасьці гераічнай Чырвонай арміі, наша рэвалюцыйная пільнасьць, яшчэ больш энэргічная баявая падрыхтоўка, пільнасьць сусьветнага пралетарыяту—вось што зьяўляецца сапраўднай гарантыяй ад аматараў капіталістычнай інтэрвэнцыі.

Ну, а літаратура, якая заклікана партыяй, рабочай клясай, служыць краіне сацыялізму, дапамагаць узмацненьню абароназдольнасьці, з якімі яна посьпехамі ў гэтай справе прышла да слаўнага юбілею нашай арміі?

Чырвоная армія, яе гераічнае мінулае, яе ўпартая баявая вучоба, штодзённая агромністая выхаваўчая работа, зьяўляецца самай паважанай тэмай для многіх пісьменьнікаў Савецкага саюзу, у тым ліку—савецкіх пісьменьнікаў БССР.

Мастацкая літаратура народаў СССР у сваім актыве мае сотні твораў, прысьвечаных Чырвонай арміі, твораў, што адлюстроўваюць у мастацкіх вобразах гераічнае мінулае—эпоху баёў, якія мастацкі раскрываюць сэнс і значэньне рэвалюцыйнага вопыту Чырвонай арміі,—твораў, што адлюстроўваюць пэрыяд гераічных „чырвонаармейскіх будняў“, пэрыяд „перадышкі“, ролю Чырвонай арміі ў сацыялістычным будаўніцтве, ролю яе ў сацыялістычным перавыхаваньні працоўных і г. д.

У мастацкай літаратуры знаходзіць свае адлюстраваньне наш чырвоны морскі флёт, ствараецца мастацкая літаратура аб магутнай паветранай крэпасьці краіны сацыялізму— авіяцыі.

Рад савецкіх пісьменьнікаў працуюць над мастацкім вырашэньнем праблем будучых баёў Чырвонай арміі з капіталізмам, над праблемай будучых войн і інш.

Са значнымі посьпехамі да 15-ці годзьдзя юбілею Чырвонай арміі прышоў і беларускі атрад літаратуры народаў СССР.

На працягу гісторыі беларускай савецкай літаратуры, вялікая ўвага савецкіх пісьменьнікаў аддавалася і аддаецца вайскова-абаронча́й тэматыцы. Маладая беларуская савецкая літаратура нарадзілася ў самы разгар баёў Чырвонай арміі супроць бела-палякаў, у разгар партызанскага руху. Першыя найбольш выдатныя творы беларускіх савецкіх пісьменьнікаў нарадзіліся як вынік адлюстраваньня і апяваньня героікі рабочых і сялян на франтох грамадзянскай вайны і партызанскага руху. Гэтым шляхам выходзілі ў літаратуру такія выдатныя беларускія пісьменьнікі, як М. ЧАРОТ, П. ТРУС, М. ЛЫНЬКОЎ, НЁМАНСКІ, ЛІМАНОЎСКІ і інш.

Для раду твораў гэтых пісьменьнікаў пачатковага пэрыяду характэрна рамантычнае ўспрыняцьце Чырвонай арміі і партызанскага руху, іх барацьбы супроць ворагаў працоўных мас. Рамантычнае ўспрыняцьце і адлюстраваньне партызанскага руху на Беларусі асабліва ярка выяўлена ў калектыўным рамане беларускіх лясоў „Ваўчаняты"—Александровіча, Дудара і Вольнага, у аповесьці „Два", Вольнага. Касьмічная і плянэтарная тэндэнцыі ў паказе барацьбы на франтох грамадзянскай вайны характэрны ня толькі для паэтаў „Кузьніцы": Абрадовіча, Кірылава, Александроўскага і інш., яна характэрна для вершаў М. Чарота і П. Труса і шмат іншых беларускіх паэтаў.

Наступнай характэрнай рысай паказу Чырвонай арміі і партызанскага руху на Беларусі ў творах і М. Чарота, і П. Труса, і Нёманскага, і Лынькова—зьяўляецца аднабаковае ўспрыняцьце як пралетарскай рэвалюцыі, так і грамадзянскай вайны.

Менавіта з пункту гледжаньня людзей, якія не пазбаўлены яшчэ ад дробнабуржуазных элемэнтаў у сваім сьветапогляду, рэвалюцыя імі ў большасьці ўспрыймалася, як пачатак, які ідзе ад сялянскай стыхіі. Адсюль празьмернае, а ў некаторых—выключнае высоўваньне на пярэдні плян сялянства, затушаваньне ролі рабочай клясы, затушаваньне і замазваньне арганізуючай і кіруючай ролі партыі.

Аднак, ня гледзячы на гэтыя істотныя недахопы, пра прычыны якіх гаварылася ўжо, усё-ж у творах названых пісьменьнікаў адлюстраваны некаторыя істотныя бакі нашай рэвалюцыіі, грамадзянскай вайны і арміі.

Асноўным момантам, які знайшоў сваё адлюстраваньне ў творах і Чарота, і Труса, і Лынькова, і Нёманскага, зьяўляецца тое, як рэвалюцыя, грамадзянская вайна, армія, партызанскія атрады абуджаюць мільёны людзей ад вечнай сьпячкі і як гэтыя людзі, праходзячы баявую школу жыцьця, робяцца актыўнымі, сьвядомымі ўдзельнікамі клясавай барацьбы пралетарыяту.

Некалькі асобна стаяць творы т. Ліманоўскага. Усе яго творы прысьвечаны мастацкаму адлюстраваньню эпохі грамадзянскай вайны. Ёсьць у творах т. Ліманоўскага добрыя, мастацкія, рэалістычныя моманты, асабліва, дзе ён малюе польскі палон, дзе ён малюе гэраізм і адданасьць чырвонаармейцаў. Аднак, гэтым творам у значнай меры перашкаджае любоўная рамантыка, якая пранізвае ўсе яго тры аповесьці, рамантыка рэфлектуючых інтэлігентаў зьяўляецца істотным момантам у яго творчасьці і яна сабою засьцілае, як чадам, фон грамадзянскай вайны, асобныя моманты якога ўдала „воссозданы“ т. Ліманоўскім. Яшчэ ў большай ступені парушае пэрспэктыву памылковая выдача аўтарам рэфлектуючых інтэлігентаў тыпу Карпіцкага за сапраўдных бальшавікоў, калі на справе жыцьцёвыя тыпы Карпіцкіх нічога агульнага з бальшавізмам ня мелі.

Куды горш справа з адлюстраваньнем арміі аднаўленчага пэрыяду. У беларускай мастацкай літаратуры і на сёнешні дзень няма ніводнага твору, які больш-менш поўна адлюстроўваў-бы Чырвоную армію аднаўленчага „пэрыяду. Гэты прабел беларускія савецкія пісьменьнікі павінны запоўніць.

Рэканструкцыйны пэрыяд характарны ў беларускай літаратуры інтэнсыўным ростам яе, ён характарызуецца і значным паваротам пісьменьніцкай масы да задач стварэньня абарончай літаратуры.

Абвастрэньне супярэчнасьцяй паміж сацыялістычнай і капіталістычнай сыстэмамі, непасрэдная пагроза вайны і інтэрвэнцыі супроць СССР, рост палітычнай сьвядомасьці пераважнай большасьці савецкіх пісьменьнікаў, гатоўнасьць іх абараняць краіну сацыялізму—усё гэта абумовіла больш рашучы паварот пісьменьніцкай масы да задач стварэньня абарончай літаратуры, да ўзмацненьня сваімі спэцыфічнымі сродкамі абараназдольнасьці бацькаўшчыны сусьветнага пралетарыяту.

Не малую ролю ў замацаваньні гэтага павароту, у стымуляваньні абарончай творчасьці адыграла літаратурнае аб'яднаньне Чырвонай арміі і флёту, створанае для мабілізацыі мастацкага слова на абарону краіны сацыялізму Пісьменьнікі больш блізка падышлі да Чырвонай армі пайшлі ў казарму, у лягер, на самалёт, для нарыхтоўк „сыравіны“ для сваёй творчасьці.

Паварот асноўнай масы савецкіх пісьменьнікаў тварам да задач абароны дапоўніўся сустрэчнай хваляй з нетраў Чырвонай арміі—заклікам чырвонаармейцаў-ударнікаў у літаратуру.

Усё гэта знайшло сваё канкрэтнае выяўленьне ў росьце мастацкіх твораў на абарончую тэматыку, у росьце ідэёва-палітычнай і мастацкай якасьці прадукцыі, у росьце новых кадраў абарончай літаратуры. Літаратурна-мастацкі альманах „Беллачаф“ зьяўляецца паказчыкам гэтага.

Вялікую ролю ў справе выяўленьня новых кадраў з асяродзьдзя Чырвонай арміі, у справе папулярызацы мастацкага слова адыгрывала і адыгрывае зараз газэта „Чырвонаармейская праўда“ (Смаленск). На яе старонках друкаваліся сотні вершаў, апавяданьняў і нарысаў, праз яе выявіліся дзесяткі новых творчых імён. Вялікую ролю ў гэтых адносінах адыгрываюць шматтыражкі чырвонаармейскіх часьцей і пагран-войск.

І яшчэ большую ўвагу справе стварэньня абарончай, літаратуры беларускія савецкія пісьменьнікі пачалі аддаваць пасьля гістарычных пастаноў ЦК УсеКП(б) і ЦК

КП(б)Б пра перабудову літаратурна-мастацкіх арганізацый і стварэньне адзінага саюзу савецкіх пісьменьнікаў з камуністычнай фракцыяй у ім.

Такія выдатныя беларускія пісьменьнікі, як М. Чарот, П. Броўка, П. Глебка, В. Каваль, Лынькоў, Кобец, Хведаровіч, Гурскі і інш., далі значныя мастацкія творы на абарончую тэматыку. Нельга не адзначыць тут творы т. Чарота, яго „Чырвонаармейскую песьню“ і яго „Сын партызана“, што зьяўляецца прамым адказам на патрабаваньні Чырвонай арміі да пісьменьнікаў. Асабліва трэба адзначыць творы т. т. Броўкі і Глебкі. Беларуская савецкая літаратура са здавальненьнем адзначае, як сваю заваёву, такія творы т. Броўкі, як „Клімэнт Яфрэмавіч“, „Праз горы і стэп“, „Уступ да паказу гэроя“ і інш. Творы т. Броўкі зьяўляюцца каштоўным укладам у мастацкую абарончую літаратуру, як творы значнай мастацкай вышыні, як творы, што мабілізуюць сілу і волю працоўных мас на справу абароны. Вершы т. Броўкі, якія ў большасьці сваёй адлюстроўваюць гэроіку грамадзянскай вайны, праз мастацкі паказ баявога мінулага, яны даюць байцам „эмоцыяльную зарадку“, мабілізуюць іх на справу павышэньня бояздольнасьці РСЧА.

Творы П. Глебкі, яго поэма „Арлянка“—выдатнае зьявішча сучаснай поэзіі і зусім незаслужана ігнаруецца крытыкай. П. Глебка, ня гледзячы на рамантычнасьць стылю, стварыў мастацкі вобраз партызанкі-Арлянкі, адлюстраваўшы праз яго вялізарнай важнасьці гістарычны факт—актыўнага ўдзелу жанчын у партызанскім руху. Разам з тым, у сваёй паэме, Глебка, першы ў беларускай літаратуры і найбольш удала разгарнуў у паэтычных вобразах ня толькі вонкавы эфэкт нашых перамог, а і ўнутраныя цяжкасьці, якія былі ўласьцівы некаторым баявым адзінкам у час грамадзянскай вайны. Шырока разгарнуў паказ партпалітапарату, як цэмэнтуючай сілы, як кіраўніка чырвонаармейскай часьці. Праўда, у поэме „Арлянка“ ёсьць свае недахопы, таксама ёсьць яны і ў творах П. Броўкі, але гэтыя недахопы такія, якія могуць быць пераможаны пісьменьнікамі пры ўмове большага знаёмства з матэрыялам, з рэальнай гісторыяй, з вучэньнем Леніна—Сталіна аб нашай арміі. Патрэбна таксама адзначыць творы т. Глебкі: „Ноч у вайскавых лягерах“ і апавяданьне „Камандзір Бялінскі“.

У сваім апавяданьні Глебка шчыльна падышоў да мастацкага адлюстраваньня важнейшай работы камандзіра Чырвонай арміі—работы па стралковай вывучцы, да паказу ўдарніка-камандзіра, да паказу ўдарнікаў-байцоў. Значную ўвагу абарончай тэматыцы ўдзяляе і паэт Хведаровіч, які выдаў ужо дзьве кніжкі вершаў („Баявыя песьні“ і „Вайна за мір“), напісаныя на вайскавую тэматыку.

Творча растуць на абарончай тэматыцы праз мастацкі паказ сучаснай арміі і флёту такія пісьменьнікі, як Васіль Каваль, Шапавалаў, Шатра, Крапачоў, Крычкін і інш.

Беларуская літаратура ўзбагачваецца і мастацкімі творамі пра імпэрыялістычную вайну, пра перарастаньне яе ў грамадзянскую. Сюды адносяцца ў першую чаргу творы Якуба Коласа, яго паэма „На шляхох волі“ і п'еса „Вайна да пераможнага канца“. Няма зараз магчымасьці адзначыць тут усю мастацкую прадукцыю на абаронную тэматыку, даць ёй адпаведную ацэнку, пералічыць усе творы і імёны, якія ствараюць абарончую літаратуру. Мы таксама застаўляем зараз без характарыстыкі вялікую колькасьць твораў чырвонаармейцаў-ударнікаў і новых пісьменьнікаў з асяродзьдзя нач. складу РСЧА, усё гэтае патрабуе досьледу.

Літаратурны рух у нашай акрузе, у БССР, узьняўся на такую ступень, калі ўзьнікла патрэба арганізацыі новага часопісу, у якім канцэнтраваліся-б лепшыя вайскова-абарончыя творы савецкіх пісьменьнікаў. Часопіс, які-б выяўляў, арганізоўваў і літаратурна выхоўваў новыя літаратурна-мастацкія кадры з асяродзьдзя чырвонаармейцаў, камандзіраў і палітработнікаў РСЧА, які-б рэалізаваў іх творчую прадукцыю, дапамагаў іх творчаму росту,—і разам з тым зьяўляўся-б вагаром у справе ўзмацненьня абароназдольнасьці Савецкага саюзу. Такім часопісам зьяўляецца часопіс „Напагатове“.

Канстатуючы ўсе гэтыя дасягненьні, мы ўсё-ж ня можам ні ў якой меры задаволіцца дасягнутым. Рад важнейшых праблем нашай сучаснасьці, праблем абароназдольнасьці СССР, праблем мастацкага паказу гістарычнай барацьбы рабочых і сялян у грамадзянскай вайне, праблем нацыянальнага пытаньня і ролі яго ў перамозе рабочых і сялян, праблем сучаснай баявой і палітычнай вучобы Чырвонай арміі, асваеньне баявой тэхнікі, волевы камандзір, рост

байца, марксысцка-ленінскае выхаваньне, сувязь арміі з сацыялістычным будаўніцтвам, інтэрнацыянальная сутнасьць Чырвонай арміі, праблема быту сям'і камандзіра, праблемы новых войн і г. д., і г. д. Усё гэта чакае яшчэ поўнакроўнага праўдзівага свайго адлюстраваньня ў мастацкай літаратуры. Трэба памятаць, што гэтыя праблемы могуць быць адлюстраваны і „воссозданы" ў нашай мастацкай літаратуры толькі тады, калі за гэтую справу возьмуцца масы чырвонаармейцаў, камандзіраў, палітработнікаў самай арміі разам з прафэсіянальнымі мастакамі слова—савецкімі пісьменьнікамі. Стварэньне баявой песьні—баявая задача савецкіх пісьменьнікаў.

У дзень слаўнага юбілею гэраічнай Чырвонай арміі— беларускія савецкія пісьменьнікі яшчэ больш прасякнуцца сьвядомасьцю неабходнасьці яшчэ большай творчай актыўнасьці ў справе стварэньня абароннай літаратуры, у справе стварэньня літаратуры, вартай нашай арміі, арміі перамагаючага сацыялізму, арміі рабочых і сялян.

Пад ленінскім кіраўніцтвам бальшавіцкай партыі савецкія пісьменьнікі БССР створаць бальшавіцкую мастацкую літаратуру пра бальшавіцкую армію

БАРЫС БРАДЗЯНСКІ, ЭДГАР АРНОЛЬДЗІ

КІНО

АРТЫКУЛ 1-шы

Кіно ў пэрыяд падрыхтоўкі сусьветнай вайны 1914—1918 гг.

VI кангрэс Камуністычнага Інтэрнацыяналу сказаў: „Асабліва рэзка абвастрыўшаяся супярэчнасьць паміж ростам вытворчых сіл і звужанымі рынкамі робіць няўхільнай новую паласу імпэрыялістычных войн паміж імпэрыялістычнымі дзяржавамі, іх войн супроць СССР, нацыянальна-вызваленчых войн супроць імпэрыялізму і інтэрвэнцыі імпэрыялістаў, вялізарных клясавых баёў".

Гады, якія прайшлі з часу вынясеньня гэтай характарыстыкі, былі гадамі жорстка абвастрыўшагася крызісу капіталістычнай сыстэмы, гадамі бліскучага пацьвярджэньня гістарычнага прагнозу Камінтэрну.

Аналізуючы сытуацыю сёнешняга дня, улічваючы гістарычны вопыт, які накапіўся пасьля VI Кангрэсу, XII пленум ВККІ ў сваіх тэзісах аб міжнародным становішчы і задачах сэкцый Камуністычнага Інтэрнацыяналу, заявіў: „У сучасны момант адбываецца як раз пераход да новага туру буйных сутычак паміж клясамі і паміж дзяржавамі, да новага туру войн і рэвалюцый".

Камінтэрн канстатуе канец капіталістычнай стабілізацыі.

Што азначае гэты канец?

Вялізарны рост супярэчнасьцяй паміж імпэрыялістычнымі драпежнікамі і генэральную перагрупоўку сіл у стане імпэрыялізму...

Канчатковае крушэньне Вэрсальскай мэханікі...

Уваход у новы цыкль войн.

Канкрэтным доказам гэтага ўваходу зьяўляецца драпежніцкі захоп японскім імпэрыялізмам вялізарных тэрыторый кітайскіх правінцый, што, бязумоўна, „зьяўляецца прэлюдыяй да сусьветнай вайны імпэрыялістаў за манаполію на нявычарпных рынках каленіяльнага Ўсходу, уводзінамі да контррэвалюцыйнай вайны супроць Савецкага саюзу і Савецкага Кітаю". („Бальшавік" № 16 за 1932 г.).

Агульнавядома тое вялізарнае значэньне, якое набывае ўплыў на сьвядомасьць мас, уцягнутых у вайну, уплыў пад кутом інтарэсаў пэўнай клясы.

Такі ўплыў становіцца аднэй з істотных перадумоў вядзеньня вайскавых апэрацый. Межы ўплыву пашыраюцца па меры таго, як зьмена характару стратэгіі, вялізарны размах войн эпохі імпэрыялізму сьцірае розьніцу паміж фронтам і тылам.

З пункту погляду такога ўплыву, мастацтва наогул і найбольш гнуткае, мабільнае, найбольш тэхнічна ўзброенае мастацтва—кінематаграфія—набывае асаблівае значэньне. У адрозьненьне ад усіх відаў іншага мастацтва, гісторыя разьвіцьця кіно, якое ўзьнікла, як вядома, у канцы XIX стагодзьдзя, цалкам супадае з эпохай імпэрыялізму. Іншымі словамі, гісторыя разьвіцьця кінематаграфіі супадае з эпохай, якая поўніцца імпэрыялістычнымі, нацыянальна-вызваленчымі, каленіяльнымі і грамадзянскімі войнамі. Таму няма ніводнага вучастку сусьветнай кінематаграфіі, які-б, у тэй ці іншай форме, не датыкаўся да пытаньня аб вайне. На ўсім сваім працягу гісторыя кіно носіць асабліва яскравы адбітак выкарыстоўваньня яго клясамі, якія змагаюцца.

Пачнем з буржуазнай кінематаграфіі, як аднаго з сродкаў мілітарысцскай прапаганды.

Тэма разьбіваецца намі на тры часткі, адпаведна тром адрэзкам часу:

1 —пэрыяд, які непасрэдна папераджае сусьветную вайну 1914—1917 гг.,

2—пэрыяд сусьветнай вайны, і

3—пэрыяд пасьля сканчэньня сусьветнай вайны, інакш кажучы, пэрыяд жорсткага абвастрэньня клясавых супярэчнасьцяй, крызісу і надыходу другога туру войн і рэвалюцый.

Буржуазная кінематаграфія з самага пачатку свайго ўзьнікненьня зьяўляецца носьбітам мілітарысцскіх тэндэнцый.

Тут цікава прывесьці наступны прыклад: 21 красавіка 1898 году, з прычыны абвяшчэньня гішпанска-амэрыканскай вайны, фірма „Вітограф“ выпусьціла карціну „Разрыў гішпанскага сьцягу“. Прывядзем зьмест гэтай карціны поўнасьцю. У кадры лунае амэрыканскі сьцяг. Потым лунае

ішпанскі сьцяг. Да гішпанскага сьцягу працягваюцца рукі разрываюць яго на дробныя кавалкі. Усё.

Наіўнасьць гэтага шавіністычнага фільму адпавядае дзіцячаму пэрыяду разьвіцьця буржуазнай кінематаграфіі. Датай узьнікненьня кінематаграфіі наогул трэба лічыць 1896 г.

У тую-ж вайну амэрыканцамі быў выпушчаны фільм „Бойка пры Сант-Яго". Былі зьняты запаленыя макеты караблёў, хоць фільм выдаваўся за сапраўдны здымак вайсковых апэрацый. Пасьля сканчэньня вайны экзэмпляр фільму быў набыты гішпанскім вайсковым архівам у Мадрыдзе.

Адзін з самых першых фільмаў называўся „Заляцаньні салдата". Вось ужо калі зьяўляецца салдат, як пэрсанаж кінематаграфічнага твору. Выпуск фільму адносіцца, прыкладна да 1896 ці пачатку 1897 году.

Мілітарысцкія тэндэнцыі пашыраюцца на ўсю буржуазную кінематаграфію без выключэньня, зьмяняючы толькі сваю форму. І ў карцінах, якія маюць спэцыфічна вайскавы сюжэт, гэта тэндэнцыя знаходзіць толькі сваё найбольш поўнае выяўленьне.

Мілітарызм арганічны для капіталістычнай сыстэмы. Мы паспрабуем у далейшым прасачыць, як у спэцыфічнай форме ідэалёгіі ў кінематаграфіі гэта арганічнасьць мілітарызму для капіталістычнай сыстэмы знаходзіць сваё выяўленьне ў любы вонкава-„мірны" адрэзак часу.

З пачатку сусьветнай вайны мілітарысцская прапаганда наогул і мілітарысцская прапаганда сродкамі кінематографа, у прыватнасьці, зрабіла шалёны скачок.

Уся буржуазная кінематаграфія накіравана да ўзмацненьня і захаваньня клясавага панаваньня буржуазіі. Вось чаму ўся буржуазная кінематаграфія у той ці іншай форме, у канцы канцоў, становіцца зброяй мілітарызму. Падкрэсьліваем папраўку на канчатковы рахунак.

Асаблівае значэньне набывае вывучэньне канкрэтнага вопыту мілітарысцскай прапаганды ў эпоху імпэрыялістычнай вайны. Мы павінны вывучыць прапаганду сродкамі кінематаграфа ў краінах Антанты і ў краінах Аўстра-нямецкага саюзу. Разам з тым, неабходна закрануць пытаньне аб агульным разьвіцьці буржуазнай кінематаграфіі ў пэрыяд імпэрыялістычнай вайны.

Найбольшага ажыўленьня мілітарысцская прапаганда сродкамі кіно дасягае ў гады напярэдадні сусьветнай вайны.

Пры вывучэньні пэрыяду напярэдадні сусьветнай вайны. мы абавязаны вылучыць мілітарысцкую прапаганду сродкамі кіно у выглядзе цэлага шэрагу „відавых“ хронік і г.д., галоўным чынам таму, што мастацкая кінематаграфія яшчэ не дасягнула колькі-небудзь сур'ёзнага ідэйнага разьвіцьця і мова яе выяўленчых сродкаў была яшчэ бездапаможнай.

Навучальнае відовішча ўяўляе сабой кінопракат Расійскай імпэрыі ў пэрыяд напярэдадні сусьветнай вайны У гэтым пракаце акрэсьлена адлюстроўваюцца тэндэнцыі супернічаючых імпэрыялістычных саюзаў, з якіх кожны спрабуе ўцягнуць царскую Расію ў сваю арбіту пад свой уплыў.

„Нямецкая эскадра ў Балтыцскім моры“ (кастрычнік 1910 году, пракат Ханжонкава).

На экране мы бачым манэўры нямецкага флёту. „Хараство і гордасьць Нямеччыны—плавучыя крэпасьці-дрэдноўты. Радасьць і жах у адзін і той-жа час ахапляюць вас пабачыўшы гэтыя плавучыя велічы“—піша буржуазны кінематаграфічны друк таго часу.

Мэтраж гэтай „відавай“ больш чым скромны—98 мэтраў.

З другога боку ў Расіі, у той-жа час дэманструецца „Спуск на ваду заатлянтычнага крэйсэра „Францыя“ (вытворчасьць „Гомон“, 1910 г.). На 102 мэтрах плёнкі паказваецца ўрачысты спуск, рэлігійны абрад хрышчэньня судна і інш.

У гэтым-жа кірунку працуе „відавая“—„Дзень на францускім броняносцы“ (вытворчасьць Патэ, 1911 г.). Сюды-ж можна аднесьці такія кароткамэтражкі, як „Арсэнал і Карабельная майстэрня ў Трыесьце“ (пракат Ханжонкава, 1911 г.), „Практыкаваньні бэльгійскай кавалерыі“. (Патэ, 1911), аб якой паслужлівы буржуазны рэцэнзэнт піша, што карціна „ўзрушае гледача хараством.“ Да гэтага-ж цыклю трэба дадаць карціну, якая выпушчана „Гомонам“ у 1911 г. „Школа кавалерыстаў у Францыі“. Паказана вядомая кавалерыйская школа ў Сомюры, страявыя практыкаваньні, кавалерыйскія манэўры і інш.

Італьянская прадукцыя гэтага часу характарызуецца „відавай“ фірмы Чынэс—„Гарматныя заводы Армстронга“.

Ангельская—карцінай „Маладыя выведчыкі ў Ангельшчыне", якая паказвае вайскавыя заняткі бой-скаўтаў. Фільм вышаў у рускім пракаце Тымана і Рэйнгарда ў 1911 г.

Рускі імпэрыялізм замацоўваў сябе праз фільмы, прыкладна, такога парадку: „Манэўры ў Царскім сяле ў прысутнасьці гасудара-імпэратара" (вытворчасьць італьлянскай фірмы Чынэс, 1911 г.), ці „Спуск першага Рускага дрэдноўта, Палтава" (вытворчасьць „Продафільм", 1911 г.).

Характэрны фільм „Малюнкі вайны ў мірны час" ці „Пераймальная страляніна ў войсках Курскага гарнізона па сыстэме генэрала Доўгава".

Гэта пераймальная страляніна, у якой вядзецца бясьпечнымі выбуховымі знарадамі, ставіць салдат, якія ўдзельнічаюць ў манэўрах, у псыхалёгічныя ўмовы сапраўднага бою.

Па сьвядоцтву буржуазнага друку таго часу (карціна дазволена для пракату 2-га верасьня 1910 г. Маскоўскім граданачальнікам) карціна захапляла ня толькі вайскавых: „Перад намі праходзіць цэлы рад эпізодаў баявога жыцьця атраду на вайне".

„Пераймальная страляніна" была аднэй з першых спроб прыстасаваньня кінематаграфіі ў арміі рускага імпэрыялізму для баявой падрыхтоўкі. Характэрна, што фільм быў прасунуты і ў агульны пракат.

Мы перададзім зьмест фільму па аўтэнтычных крыніцах:

„Непатрэбна ўспамінаць аб тым, як прыгожы на экране масавы рух войск і батальныя малюнкі наогул,—кожнаму наведвальніку кінематаграфа, які хоць аднойчы бачыў такі фільм гэта добра вядома.

Але карціна, што прапануецца апрача гэтых, так сказаць, агульных дадатных бакоў, мае яшчэ высокі і выключны інтарэс з прычыны таго, што „Пераймальная страляніна", зьяўляючыся навіной у нашых войсках і ставячы іх ва ўмовы сапраўднага бою, упяршыню ўвекавечана на істужцы.

„Пераймальная страляніна па сыстэме генэрала Доўгава" ў кінематаграфічным адлюстраваньні дае гледачу рад надзвычай цікавых момантаў наступальнага бою на добра вядомай войскам Курскага гарнізона роўнядзі.

Вось рухаецца паходная калёна пяхоты з артылерыяй.

Мусіць начальнікі ўжо атрымалі данясеньне з пазыцый ворага. Яны кар'ерам выяжджаюць уперад для азнаямленьня з мясцовасьцю і выбару артылерыйскай пазыцыі, і для накірунку далейшага руху атраду.

Адпаведна вызначанаму пляну дзеяньня, пяхота, разгарнуўшыся пад прыкрыцьцем артылерыйскага агню, займае насып, які прарэзвае даліну чыгункі, і, выкарыстаўшы гэтае гатовае прыкрыцьце, адчыняе па ворагу паражальны вінтовачны агонь.

Вось з далёку паказваецца цягнік, які вязе наступаючай калёне падмацаваньне і ён застанаўліваецца як раз у той частцы насыпу, за якой заляглі стралкі.

Ня гледзячы на ўзмоцнены абстрэл ворагам, салдаты хутка высаджваюцца з вагонаў, сваім прыбыцьцем даючы наступаючым магчымасьць яшчэ прасунуцца ўперад перабежкамі. Уздымаецца выведачны зьмей з пасажырам для нагляданьня з вышыні птушынага палёту за зьменамі ў разьмяшчэньні варожых пазыцый і рухам войск праціўніка.

Зразумела, зьяўленьне такога зьмея не праходзіць незаўважаным з боку ворага, які ўзмоцнена засыпае яго шрапнэлямі, якія штохвілінна рвуцца каля яго, атуляючы клубочкамі дыму і прыводзячы яго нарэшце да нягоднасьці.

Потым ідзе маладзецкая атака казакаў на батарэю і ў заключэньне мы бачым работу мэдычнага пэрсаналу на санітарным пункце, які прытуліўся каля вады, у захаваным ад куль месцы.

І тут кіпіць работа, бо такія манэўры не пазбаўлены пэўнай долі небясьпекі і нярэдка даюць некаторы процант параненьняў ці іншых пашкоджаньняў сярод манэўруючых войск."

Мы прывялі сапраўдныя вытрымкі з дадатку да № 11 часопісу „Сінема-Патэ".

Карціна вышла ў пракат 2-га лістапада 1910 году. Яе агульны мэтраж быў надзвычай невялікі—175 мэтраў, а пракатная цана—87 руб. 50 кап. Рэкляма пералічвае паасобныя эпізоды. Іх было дзевяць: паходная калёна, выведка артылерыстаў, вайскавы зьмей пад агнём ворага, пяхота пад агнём шрапнэляў, падмацаваньне на цягніку, артылерыйскі паядынак, атака казакаў на батарэю, санітарны пункт, разгляд вучэньня.

На прыкладзе гэтага фільму бачна, як баявая падрыхтоўка войск рускім імпэрыялізмам, пры дапамозе кінэматографа, выкарыстоўвалася, як повад для шавіністычнай прапаганды.

Цэнтр цяжару мілітарысцкай прапаганды сродкамі кіно, усё-ж трэба шукаць на вучастку мастацкіх фільмаў, якія зьвернуты да найбольш шырокіх колаў гледачоў.

У гэтым пляне ўсе імпэрыялістычныя драпежнікі разьвіналі вялізарную энэргію.

Так у рускай вытворчасьці у 1908 годзе вышаў фільм „Старанны дзяншчык“—камэдыя (фірма Дранкова).

У 1910 годзе „Напалеон у Расіі“ (фірма „Гомон“, рэжысэр Ганчароў).

У 1911 годзе, той-ж Ганчароў, які спэцыялізаваўся на шавіністычных фільмах, ставіць „Абарону Севастопаля“.

У 1912 годзе—разгул шавінізму, які суправаджаў стагодзьдзя ўрачыстасьці руска-францускай вайны, штурхануў фірму Ханжонкава на вытворчасьць вялікай (1300 мэтраў) карціны „1812 год“ (рэжысэры Дранкоў і Ганзэль).

У 1913 годзе рэжысэр Пратазанаў у фірме Тыман і Рэйнгард ставіць карціну „За гонар рускага сьцягу“. У гэтым-жа годзе ўжо вядомы нам рэжысэр Ганчароў выпускае фільм „Пакарэньне Каўказу“ (вытворчасьць Ханжонава, Дранкова, Талдыкіна).

Для ўяўленьня зьместу мілітарысцкай прапаганды сродкамі кіно, мы застановімся на лібрэто раду мілітарысцкіх і шавіністычных фільмаў гэтага часу.

Аднатуем у першую чаргу рад карцін, пры дапамозе якіх вялася вайскавая прапаганда краінамі Антанты і, галоўным чынам, Францыі.

„Напад на млын“ — эпізод з франка-пруская вайны, экранізацыя разьдзелу з раману Золя. (У 1910 годзе вышла ў рускім пракаце „Адлер“.)

„Жахі вайны“—вышла ў рускім пракаце Тымана і Рэйнгарда ў сьнежні 1910 г. Паказана аблога Парыжу немцамі. Сын дызэртыраваў з баявога паста, хаваецца ў лесе і займаецца марадзерствам. Бацька-француз становіцца на яго месца і гіне ў бойцы. На полі бойкі сын рабуе забітых і сутыкаецца з паміраючым бацькам. Бацька пазнае ў прадсьмяротную мінуту сына і праклінае яго.

„Героізм“ („Гомон“, 1912 г.). Францускі гусар перад бойкай ў Марэнго, накіроўваецца ў выведку і шпіянаж. З героічнымі прыгодамі прабіраецца ў тыл ворага і крадзе важныя дакуманты. Схаваўшыся ў возе сена, ён выбіраецца з варожага лягеру. Сена на возе загараецца, але герою ўдаецца ўцячы. Вайскавыя дакуманты дастаўлены, бойка пры Марэнго выйграна.

Нам не ўдалося ўстанавіць назву фільма вытворчасьці Патэ ў 1909 годзе, які дэманстраваўся ў Бельгіі з яўнай мэтай распальваньня шавінізму да немцаў.

Дзея адбываецца ў часе франка-прускай вайны 1870-71 г. У фільме выведзены шляхетны стары француз, яго палаючы патрыётызмам пляменьнік, некалькі „прусакоў“ —п‘яніц. Стары спыняе пляменьніка, калі той хоча страляць ў немцаў. Ноччу пляменьнік пракрадаецца ў лес і пераразае правады вайсковой сувязі немцаў. Яго выяўляюць і тут-жа вешаюць на месцы вайсковага злачынства, папярэдне абрабаваўшы. Потым нямецкі патруль ўрываецца ў вёску, прыходзіць да старога француза і патрабуе ад яго віна. Па гальштуку пляменьніка на адным з немцаў, стары даведваецца аб жахлівай праўдзе. Убачыўшы адсутнасьць пляменьніка—стары ідзе на пошукі і знаходзіць яго павешаным. Тады ён налівае атруту ў віно і атручвае немцаў. Іх трупы стары цягне ў лес і ставіць мерцьвякоў на калені перад павешаным.

У 1911 годзе Патэ выпушчае фільму „Сьцяг Брабанту“, дзея якой разгортваецца ў сярэднявякоўі, а сюжэт будуецца на тым, як дачка шляхетнага герцага спасае ад ворагаў сьцяг.

Тая-ж фірма выпушчае другую карціну „Абавязак імпэратара“ (Патэ, 1911 г.). У гэтай карціне Напалеон анулюе нядоімкі салдата, які спас яго жыцьцё ў бойцы і спыняе продаж яго маёмасьці з аукцыёну (з пэрыяду „Ста дзён“)

Напалеонаўскія войны былі неаднаразовым повадам шавіністычнай кінопродукцыі. Фірма Амброзіо (Італія) выпусьціла карціну „Грэнадзёр Ролянд“. Гэта легенда аб удзельніку напалеонаўскіх паходаў. Сюжэт будуецца на любоўнай колізіі, а на ходзе дзеі фільма паказана бойка ля Бярэзіны.

Другая італьянская фірма—ўжо вядомая нам, Чынэс—выпусьціла карціну „Маленькі барабаншчык“. Яе зьмест зводзіцца да таго, што маленькі барабаншчык геройскі ўдзельнічае ў бойцы пад Аўстэрліцам. Імпэратар абыходзіць яго ўзнагародай, бо ён надзвычай малы, але за храбрасьць ў бойцы пад Ваграмам, Напалеон уласнаручна ўзнагараджае маленькага героя ордэнам.

Рад фільмаў выкарыстоўваецца італьянскімі мілітарыстамі.

Да сьвяткаваньня 50-ці годзьдзя аб'яднаньня Італіі фірмай Амброзіо была выпушчана карціна „Залатое вясельле“, якая была ўзнагароджана прызам 25.000 лір.

Герой карціны—стары гарыбальдыец сьвяткуе залатое вясельле. Атулены дзецьмі і ўнукамі, ён расказвае аб сваім шлюбе ў часе вызваленчай вайны. Перад гледачом праходзіць эпізод бойкі пры Палестро. Дзяўчына-сялянка спасае раненага героя і памагае яму пасьпяхова выканаць ўскладзеную на яго вайскавую задачу.

У гэтым-жа агітацыйным пляне зроблена карціна „Помства за сына“, якая выйшла ў Расіі ў пракаце Тымана і Рэйнгарда ў 1911 г.

Яе сюжэт будуецца на тым, што войскі Жака Совельлі абляглі Флёрэнцыю Флёрэнтыец Раўль, у часе вылазкі з абложанага гораду г абіраецца ў палатку Совельлі і забівае яго сына. Але ў бойцы ўзяты брат Раўля—Бэндо. Совельлі помсьціць за сына, ён патрабуе за выкуп Бэндо тысячу залатых і атрымаўшы іх—забівае яго. У сваю чаргу. Совельлі помсьціць за вераломства і выходзіць пераможцам.

Вайсковы шпіянаж надзвычай рана становіцца ўлюбёнай тэмай для пабудовы захапляючага сюжэту кінематаграфічнага твору і праслаўляецца, як „патрыятычны ўчынак“.

Прыкладам фільму такога тыпу можа быць карціна „Аўтамабіль 233—В“, якая вышла ў пракаце Тымана і Рэйнгарда ў 1911 годзе.

Францускі шпіён завязаў раман з дачкой бэльгійскага інжынэра-вынаходцы стрэльбы новай сыстэмы. Шпіён скрадае чарцяжы. Але гэтае злачынства заўважыла малодшая дачка. Яна робіць дзіркі ў баку аўтамабіля шпіёна і па бэнзынавым сьлядам яго даганяюць і арыштоўваюць.

Амэрыканская карціна „Гераізм шпіёнкі“—вытворчасьць 1910—11 г г.—разгортвае сваю дзею на фоне вайны Поўначы з Поўднем. Шпіёнка конфэдэратаў удала падслухоўвае вайсковыя тайны ворагаў і з надзвычайнымі прыгодамі дастаўляе весткі генэралу Джэксону.

У цэлым радзе фільмаў падкрэсьліваецца роля быту, роля сям'і ва ўзмацненьні патрыётычных пачуцьцяў.

Амэрыканская фірма „Біограф“, у 1909—10 гг., выпушчае фільм „Дом з зачыненымі акеніцамі“—эпізод з амэрыканскай грамадзянскай вайны. Герой карціны—сын шляхетных бацькоў, але баязьлівец і п'яніца, ня выканаў даручэньня штаба конфэдэратаў (генэрала Лі). Ахоплены страхам—ён дээзэртырує. Аб гэтым дазнаецца яго сястра. Яна пераапранаецца ў форму, выконвае даручэньне генэрала Лі., удзельнічае ў бойцы, праяўляючы ў ёй надзвычайнае геройства. У бойцы яна гіне. Усе мяркуюць, што герой загінуў за бацькаўшчыну. Каб скрыць пляму ганьбы, юнак праводзіць жыцьцё за зачыненымі вакеніцамі, імітуючы звар'яцеўшую сястру.

Карціна 1911 г. „Каханьне і сьмеласьць“ вышла ў працы Тымана і Рэйнгарда. Дзяўчына хістаецца—каму з двух прэтэндэнтаў аддаць сваю руку і сэрца. Адзін пакрывае сябе славай на вайне, другі—баязьлівец, які паганіць сьцяг бацькаўшчыны. Дзяўчына з ганьбай адкідае труса і выходзіць замуж за героя.

У крыху іншым разрэзе пастаўлена карціна „Добраахвотнік“. (1911 г. Патэ).

Малады селянін паступае добраахвотнікам, каб атрымаць за вайсковую службу грошы, якія яму неабходны для хворай маткі. Маці памірае. Пад уплывам гэтай весткі, добраахвотнік дээзэртырує. Пагоня. Добраахвотніка знаходзяць дома ў той момант, калі яго маці памерла. Узрушаны каханьнем сына, камандзір даруе яму дээзэртырства.

Карціна „На манэўрах“ (Ханжонкаў, 1911 г. пракат).

Лейтэнант заляцаецца да маладой салдаткі. Салдат зьбівае афіцэра. Яму пагражае суровая кара. Стары бацька, апрануўшы ўсе свае ордэны, ідзе да генэрала і дабіваецца справядлівасьці. Салдата вызваляюць, а лейтэнанта арыштоўваюць.

У двух апошніх карцінах праводзіцца ідэйка: пры ўсёй суровасьці вайсковай дысцыпліны ў буржуазнай арміі магчымы выключэньні і зьмягчэньні ў імя панаваньня маралі.

Мы далёкі ад думкі, быццам-бы, намі прыведзены увесь кінематаграфічны матэрыял, які характарызуе вывучаемы пэрыяд. Мы не застанаўліваемся, прыкладна, на такіх карцінах, як „Вязень сьвятой Гелены“ (вытворчасьць Чынэс, Італія, 1910 г.), у якой паказаны Напалеон пры сьмерці. Перад паміраючым імпэратарам праходзяць малюнкі гэроічнага мінулага, боек, перамог і г. д. Але мы мяркуем, што і прыведзенага матэрыялу дастаткова для раду падсумаваньняў.

1) У пэрыяд напярэдадні сусьветнай вайны буржуазная кінематаграфія ахвотна зварачаецца да вайсковай тэматыкі. Сюжэты карцін часта будуюцца на гістарычным мінулым (руска-француская вайна 1812 году, грамадзянская вайна ў ПАЗШ, франка-пруская вайна 1870—1 гг. і г. д.). Кожны раз тэматыка зьяўляецца чыста вонкавым повадам для, у большасьці выпадкаў, надзвычай прымітыўнай, але разам з тым груба цікавай сюжэтнай пабудовы рэчы.

Палітычная мэтаімкненасьць усіх гэтых фільмаў заўжды адна і тая-ж: усімі магчымымі сродкамі фільмы раздуваюць шавіністычныя настроі гледача, сыстэматычна і ўпарта ўдаўбліваючы ў яго сьвядомасьць ідэі „героізму“, „самаафярнасьці“ ў імя інтарэсаў бацькаўшчыны, вайскавой мужнасьці і г. д.

2) У большасьці карцін падкрэсьліваецца ідэя індывідуальнага вялікага ўчынку, асабовага геразіму, які вырашае лёс вайскавых апэрацый. Маса адсутнічае, зьяўляючыся толькі далёкім фонам, а ня ў фокусе.

3) Цэлы рад карцін узмоцнена падкрэсьлівае значэньне сямейна-бытавых сувязяй з пункту погляду абароны бацькаўшчыны (маладая аддае перавагу герою, бацька помсьціць за сына, сястра гераічна „выкупляе“ ганьбу сям'і, брат помсьціць за брата і г. д.). Усе гэтыя фільмы са значнай упартасьцю падкрэсьліваюць, што буржуазная сямейная ячэйка зьяўляецца аднэй з апор мілітарызму.

4) Найбольш важная акалічнасьць—тлумачэньне сэнсу вайны. На гэтае пытаньне большасьць фільмаў адказвае ці маўчаньнем, ці туманнымі агульнымі спасылкамі на неаб-

ходнасьць „абароны бацькаўшчыны“ ад абавязкова крыважэрнага ворага, які руйнуе культурныя каштоўнасьці і г. д. Хоць акцэнт на адмоўных якасьцях ворага робіцца параўнальна рэдка, асабліва калі шукаць аналёгіі ў фільмах, вытворчасьць якіх супадае непасрэдна з пэрыядам сусьветнай вайны 1914—1917 гг.

Нават тады, калі фільм, як напрыклад „Залатое вясельле“, мае справу з зусім канкрэтнай вайной, сапраўдны яе гістарычны сэнс старанна затушоўваецца і лоўка апушчаецца аўтарамі твору.

5) Фармальна нявысокі ўзровень вобразнай сыстэмы ўсіх прыведзеных карцін у значнай ступені тлумачыцца агульным нявысокім ідэйна-мастацкім разьвіцьцём буржуазнай кінематаграфіі.

Апрача таго, ва ўсіх выпадках вобразная сыстэма прыносіцца ў афяру непасрэдна шавіністычнаму зьместу карцін.

У параўнаньні з усімі відамі прадукцыі, мілітарыстычныя і шавіністычныя карціны з асаблівай адчыненасьцю і непрыхаванасьцю спэкулююць на найбольш адсталых інстынктах аўдыторыі.

Мы зьвернемся яшчэ да параўнальнай характарыстыкі рысаў кінематаграфічных твораў дадзенага пэрыяду пасьля вывучэньня кінематаграфіі пэрыяду сусьветнай вайны.

У заключэньне аднатуем, што ўжо ў пэрыяд напярэдадні сусьветнай вайны кіновытворчасьць усіх імпэрыялістычных драпежнікаў (Расія, ПАЗШ, Італія, Францыя і г.д.) праяўляла высокую актыўнасьць. З гэтага пункту погляду рост шавіністычнай мілітарысцкай кіно-прадукцыі ў значнай ступені сымптоматычны.

Н. КАБАКОЎ

На паверхні

(Пра кнігу Н. Вайнгаўза—„На варце“, нарысы з жыцьця Чырвонай арміі на яўрэйскай мове. Менск, ДзВБ 1932 г.).

Усё ў парадку, усе прыходзяць нам на дапамогу:
Саюз і партячэйка („На варце“, стар. 6).
Усё ў парадку (Там-жа, стар. 32).

Проблемы ўмацаваньня абараназдольнасьці нашай краіны і баяздольнасьці Чырвонай арміі павінны займаць віднае месца ў творчасьці нашых савецкіх пісьменьнікаў. Чырвоная армія і Чырвоны флёт заслужылі, каб іх геройства, іх барацьба на франтох знайшлі свой адбітак у мастацкіх творах. Чырвоная армія гэтага вымагае і яна мае на гэта поўнае права

За апошні час мы маем пэўны паварот яўрэйскай савецкай літаратуры. тварам да тэматыкі Чырвонай арміі і грамадзянскай вайны. Яўрэйскія паэты і пісьменьнікі Аксэльрод, Талалай, Верамікін, Еляшкевіч, Каган і іншыя далі на працягу апошняга часу рад вершаў, апавяданьняў з жыцьця Чырвонай арміі. Я ўжо не гавару аб такім манумэнтальным творы аб імпэрыялістычнай вайне, як кніга Брэгмана „Праз вайну і рэвалюцыю“.

Н. Вайнгаўз—адзін з першых яўрэйскіх пісьменьнікаў, якія пачалі асьвятляць у яўрэйскай літаратуры жыцьцё Чырвонай арміі. Яшчэ будучы на вайсковай службе, Вайнгаўз пасылаў свае карэспандэнцыі з жыцьця Чырвонай арміі ў газэты „Акцябр“, „Эмэс“, „Юнгер Арбайтэр“, а цяпер вышла яго кніга „На варце“—нарысы з жыцьця Чырвонай арміі. Гэта кніга носіць на сабе пячатку чырвонаармейскіх блёкнотных зарысовак. Гэтую кнігу лепш было-б назваць „з блёк-нотам у руцэ“, калі-б у ёй ня было спэцыяльнага разьдзелу „На традыцыях вэтэранаў“, у якім маюцца тры эпізоды з гісторыі грамадзянскай вайны. Вайнгаўз значыць, хацеў у пляне асьвятленьня жыцьця Чырвонай арміі даць эпізоды з грамадзянскай вайны. Гэта, бязумоўна, добра, калі-б толькі...

Вайнгаўз меў вельмі добры намер паказаць нам жыцьцё Чырвонай арміі, паказаць як Чырвоная армія выхоўвае бедняка, серадняка, як яна ўдзельнічае ў сацыялістычнай рэканструкцыі вёскі і г. .д

Але якімі мастацкімі сродкамі Вайнгаўз даў нам гэта?

Ня гледзячы на ўсе яго суб'ектыўныя добрыя намеры, Вайнгаўз усё-ж не паказаў нам цяперашняга этапу разьвіцьця Чырвонай арміі, ня даў нам мастацкага адлюстраваньня гераічнасьці яе. У Вайнгаўза атрымоўваецца схэма, бо ён пайшоў па шляху фіксацыі фактаў. Ва ўсёй кнізе вы ня маеце ніводнага закончанага тыпу чырвонаармейца.

Вось, напрыклад, як Вайнгаўз малюе прызыўнікоў:

„Сёньня ноччу ў нас адбыўся сход, на якім мы абралі тройку. Наш абавязак—весьці працу сярод прызыўнікоў усяго саюзу будаўнікоў.

Яша ўнёс прапанову выпусьціць насьценгазэту „Прызыўнік“.

Усё ў парадку, усе прыходзяць нам насустрач: саюз і партыйная ячэйка.

Камсамольскі калектыў саюзу ўзяў над намі шэфства: ня піць, не паўтараць прадзелак старых рэкрутаў-прызыўнікоў старацца каб прызыў прайшоў як найлепш.

— Вось, чудакі, сярчаў С. Яўхімчык з духавога аркестру,— ня піць, мы і бяз іх гэта ведаем, мы-ж ня „чуждыя элемэнты“ (стар. 6).

Вайнгаўз не паказвае, а апавядае, гаворыць, усё ў яго выходзіць неяк так гладка, усё ў яго так цудоўна, што проста дзіву даешся.

А ўжо на старонцы 8 ён зноў апавядае: „Як толькі народ пачуў слова „кулак“, дык шум яшчэ большы стаў. Сапожнікаў усіх заспакойваў, ён фактамі палажыў КУЛАЧКА на абедзьве лапаткі“. А вось якім чынам, якімі фактамі „гэтага кулачка“ палажылі на абедзьве лапаткі— аб гэтым нічога няма.

Характэрна як другі яўрэйскі пісьменьнік Г. Ліпман апісвае ў сваіх чырвонаармейскіх зарысоўках „На Манчжурскім фронце“ кулацкае выступленьне і якімі сродкамі далі адпор гэтаму выступленьню.

„Зараз у вёсцы ўсё забіраюць,—растлумачвае зажытачнік Чарткоў.

— Адкуль ты гэта ведаеш?

— Сваяк піса .

— А што ў твайго сваяка забралі?

— Млын.

— Да, вельмі шкада яго,—сьмяюцца хлапцы“.

У гэтай карціне аўтар пераконвае нас, што Чарткова сапраўды палажылі на абедзьве лапаткі.

Наогул у Вайнгаўза шм беспрадметнага захапленьня, таму ў яго сустракаюцца такія выклікі: „Эх, і была-ж гэта карціна“ (ст. 9). Або— „Васька такую прамову адляпаў, што сьцены дрыжэлі“ (ст. 10). „Ня іду мне здаецца што я лётаю (ст. 12).

Мэтафоры, параўнаньні, эпітэты ў Вайнгаўза вельмі трафарэтныя „горад быў ўкрашан, хата, вуліцы, людзі—на ўсіх новая скура“ (стар. 17)

Зусім няўдалымі ў Вайнгаўза зьяўляюцца малюнкі прыроды (стар. 37, 41)

Эпізоды грамадзянскай вайны, якія ёсьць у разьдзеле „На традыцыях, вэтэранаў“, напісаны як кажуць, „з трэціх рук“ на падставе таго, што той ці іншы герой апавядаў, гаварыў, але яны мастацкі не падагрэты, яны вельмі падобны на пратаколы. Мова вельмі бедная, без фарбы. Героі эпізодаў паказваюцца не ў іх дзеяньнях, але яны самі аб сабе гавораць, аб сабе апавядаюць:

„АПАВЯДАЙЦЕ мне нешта аб вашай службе,—прашу я яго,—*АПАВЯДАЙЦЕ*, як вы і яшчэ сотні тысяч змагаліся за справу рабочае клясы“.

А ў другім месцы:

„АПАВЯДАЙЦЕ,—спрабаваў я яму напомніць“.

І яшчэ:

„Дык паслухай, хлапец, што я табе раскажу“.

У другім эпізодзе „Пад гэтым штандарам нас ніхто не пераможа“ зноў гаворыцца: „таварыш Ізмакоў,—былы камандзір батальёна, атрымаў

не адну рану за час грамадзянскай вайны, ён пераржыў шмат геройскіх эпізодаў, ён многа чаго можа апавядаць"...

І трэці эпізод:

„Памятаю, быццам гэта сёньня было,—АПАВЯДАЕ памочнік камандзіра нашага кав. палка".

Эпізоды з грамадзянскай вайны маюць многа цікавага, фактычнага матэрыялу, але гэты матэрыял мастацкі не апрацаваны.

* * *

Вайнгаўз імкнуўся паказаць, як Чырвоная армія перарабляе чалавека, робіць яго сьвядомым. ліквідуе няпісьменнасьць, рыхтуе актыўных і сьвядомых працаўнікоў сацыялістычнага будаўніцтва. Адзіны тып, які Вайнгаўз спрабаваў паказаць нам з пачатку прызыву да ўходу яго ў Чырвоную армію, гэта МІШКА, які нават стаў кандыдатам партыі. Але мы гэтага Мішку ня бачым у яго дзеяньнях, у яго практыцы. Мы бачым толькі ліст, які Мішка напісаў дадому. Але якраз гэты ліст не зьяўляецца характэрным для Мішкі, які толькі што ліквідаваў сваю няпісьменнасьць.

У гэтым лісьце столькі прыгожых фраз, якіх Мішка ні ў якім выпадку ня мог напісаць.

У чым асноўны недахоп? У тым, што Вайнгаўз нам не паказаў новай сацыялістычнай якасьці Мішкі.

Вайнгаўз правільна малюе, як Мішка ліквідуе сваю няпісьменнасьць.

„Мішка сёньня на занятках напісаў тры словы на чорнай дошцы ігатоў быў ад радасьці ўсіх расцалаваць.

„Буденный наш братишка"—вось гэтыя тры словы".

Моцнае ўражаньне таксама атрымоўваецца ад апісаньня таго, як чырвонаармейцы змагаюцца за чысьціню, за культуру.

Вельмі характэрным для таго, каб паказаць наколькі Вайнгаўз ня змог улавіць тое тыповае, новае, што мы маем сярод нашых чырвонаармейцаў, зьяўляецца наступнае:

У ленінскім кутку чырвонай казармы ідзе гутарка з чырвонаармейцам аб унутранай і міжнароднай палітыцы. Здаецца, што гэта вельмі сур'ёзная справа і таленавіты пісьменьнік-бальшавік змог-бы найсьці ў гэтым вельмі цікавы матэрыял.

Што-ж убачыў Вайнгаўз? Паслухайце толькі:

„...Сакратар партыйнай ячэйкі кіруе сёньня гутаркай. Тарасэвіч з Беларусі ставіць сур'ёзнае пытаньне:

— Тав. сакратар, вы тут гаварылі аб Чэмбэрлене, што ён зьяўляецца цьвёрдалобым дык скажыце мне, чаму гэта так, і якая маці яго радзіла":

Чырвонаармейцы сьмяюцца. Тарасэвіч абражаны, дуецца і дэманстрацыйна пакідае Ленінскі куток".

Няўжо гэтым характэрна гутарка ў Чырвонай арміі? Няўжо гэта азначае асьвятленьне жыцьця Чырвонай арміі? Гэта-ж анэкдот, глупы анэкдот.

І яшчэ. Палітзаняткі ў Чырвонай арміі—гэта абавязковыя заняткі і пакідаць іх ды яшчэ „дэманстрацыйна" як гэта рабіў беларус Тарасэ-

віч (навошта Вайнгаўзу патрэбна было даць якраз такога беларуса?) азначае парушэньне чырвонаармейскай дысцыпліны, а па Вайнгаўзу выходзіць, што хто хоча, той і ўходзіць беспакарана з палітзаняткаў. Гэта гаворыць, што Вайнгаўз не зразумеў сутнасьці дысцыпліны ў рабоча-сялянскай Чырвонай арміі.

* * *

Вайнгаўз мабілізаваў сябе на працу на вельмі адказным вучастку на вучастку абарончай літаратуры. Гэта патрабуе вялікай паглыбленай працы над тэмай, гэта патрабуе сур'ёзна вывучаць Чырвоную армію.

Для таго, каб даць поўнакроўны мастацкі твор аб жыцьці Чырвонай арміі, пісьменьнік павінен стаяць на вышыні тых ідэй пралетарыяту і бальшавіцкай партыі, якія стварылі Чырвоную армію.

Вайнгаўз адзін з першых яўрэйскіх пісьменьнікаў Беларусі, якія ўзяліся за мастацкае адлюстраваньне геройства Чырвонай арміі. Ня гледзячы на ўсе недахопы яго першых крокаў, ён можа і бязумоўна дасьць творы большай мастацкай значнасьці і праўдзівасьці.

ХРОНІКА

Пры Аргкамітэце ССПБ створана камісія абарончай мастацкай літаратуры, ў складзе: Бэндэ (старшыня), Клімковіч, Крапачоў, Шапіра, Шапавалаў, Самахвалаў, Аксэльрод, В. Каваль, Я. Колас, М. Чарот.

23-га лютага ў доме Пісьменьніка адбылася гутарка члена РВС БВА т. Аранштама з беларускімі пісьменьнікамі пра абарончую тэматыку, стварэньне вайсковай песьні.

Тав. Аранштам прад'явіў ад імя Чырвонай арміі пісьменьнікам БССР сацыялістычны рахунак на напісаньне твораў пра Чырвоную армію.

З 24-га па 28 лютага адбыўся першы пашыраны пленум Аргкамітэту ССПБ. На парадку дня стаялі тры асноўныя пытаньні:

1. Сучаснае становішча беларускай савецкай літаратуры і задачы ССПБ—дакл. Клімковіч.

2. Творчыя пытаньні—дакл. Лімаmaking Ліманоўскі, Браншгэйн.

3. Даклад кіно-фабрыкі „Савецкая Беларусь"—дакл. Кацнэльсон.

Пленум унёс вялікае ажыўленьне ў літаратурны рух Беларусі, а так сама паставіў рад задач перад далейшым разьвіцьцём беларускай літаратуры.

У склад аргкамітэту ССПБ пастановай пленуму Аргкамітэту ўведзены наступныя таварышы: Янка Купала (народны паэт рэспублікі), Браншгэйн, Ляўкоў, Крапачоў (нач. падыў Чангарскай дывізіі), Я. Колас (народны паэт рэспублікі).

Камісія абарончай мастацкай літаратуры ў бліжэйшыя часы арганізоўвае сэмінар для пісьменьнікаў і асьпірантаў ЛІМ БАН з наступнай праграмай:

а) вывучэньне Маркса—Леніна—Сталіна—матэрыялы аб вайне і арміі (Лектар Галякоў);

б) фулероўшчына (лектар Мэезіт);

в) праблема паветраных дэсантаў (лектар Новікаў);

г) сучасная апэрацыя (лектар Паганяйла);

д) коньніца (лектар Крапачоў);

е) вайсковы друк (лектар Самахвалаў).

КНІЖНЫЯ НАВІНКІ

У выданьні ДВБ гэтымі днямі вышла кніга поэзіі М. Хведаровіча „Вайна вайне", Кніга прысьвечана абарончай тэматыцы.

У Дзяржаўным Ваенным Выдавецтве Беларусі за 1933 год вышлі наступныя кнігі:

Кляўзэвіц—„Аб вайне", т. І, на беларускай мове.

Харытонаў—„Рабочая кніга для палітзаняткаў"—падручнік.

Бабуноў—„Гудуць маторы"—нарысы аб авіяцыі.

Ав. Верычаў—„Хімічны напад і абарона"—падручнік.

Арцэза—„Ваенная справа".

Сіманоўскі—„Служба назіраньня".

Верычаў—„Процігаз БН".

Інцяпін—„Бой станкавага кулямёта".

137 1933

ЦАНА 90 кап.

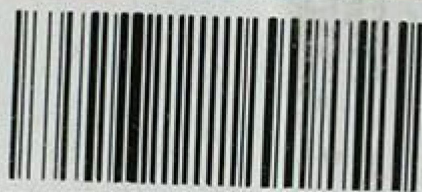
B000000243 1703